LEX RIBUARIA
ET LEX
FRANCORUM CHAMAVORUM

EX MONUMENTIS GERMANIAE HISTORICIS
RECUSAE

EDIDIT
RUDOLPHUS SOHM

HANNOVERAE
IMPENSIS BIBLIOPOLII HAHNIANI
[illegible]

LEX RIBUARIA

ET LEX

FRANCORUM CHAMAVORUM

EX MONUMENTIS GERMANIAE HISTORICIS
RECUSAE.

EDIDIT

RUDOLPHUS SOHM.

HANNOVERAE
IMPENSIS BIBLIOPOLII HAHNIANI
1883.

HANNOVERAE, TYPIS CULEMANNORUM.

LEX RIBUARIA.

PRAEFATIO.

CAPUT I.
DE HISTORIA LEGIS RIBUARIAE.

LL. V, p. 185.

§. 1.
Introductio.

Lex Ribuaria, quae etiam Lex Riboaria, Lex Ripuaria, Lex Ribuariorum, Lex Ripuariorum, Lex Ribuariensis, Lex Ripuarianensis *in codicibus manuscriptis appellatur, Francis Ribuariis scripta est. Provincia Ribuaria, ducatus, pagus Ribuarius saepius in lege ipsa commemorantur. De historia autem legis Ribuariae praeter ipsius legis contextum nihil, quod fide dignum sit, traditum est. Constat enim, ea quae in prologo legis Baiuwariorum de origine legum Ribuariorum, Alamannorum, Baiuwariorum traduntur, a veritate longe abhorrere. Historia igitur legis Ribuariae ex ipsa sola lege haurienda est. Quam viam disquisitionis primus omnium ingressus est vir clarissimus* R o g g e *libello, cui titulus est: Observationes de piculiari Legis Ripuariae cum Salica nexu, Regiomonti Borussorum* 1823. *Post eum alii auctores de lege nostra tractaverunt:* *E i c h h o r n*, *'Deutsche Rechtsgeschichte' I, §.* 38. *G a u p p*, *'Das alte Gesetz der Thüringer' p.* 225—233. *G e n g l e r*, *'Deutsche Rechtsgeschichte' §.* 25. *G. W a i t z*, *'Deutsche Verfassungsgeschichte' II (ed.* 3. 1882*), p.* 113—115. *Zöpfl*, *'Deutsche Rechtsgeschichte' §.* 5. *v. D a n i e l s*, *'Rechtsgeschichte' I, p.* 245 *sqq. v. S c h u l t e*, *'Deutsche Rechtsgeschichte' §.* 28. *S t o b b e*, *'Geschichte der deutschen Rechtsquellen' I, §.* 4. *v. B e t h m a n n - H o l l w e g*, *'Der germanisch - romanische Civilprocess im Mittelalter' I, p.* 450—452. 490. *S o h m in 'Zeitschrift für Rechtsgeschichte' V, p.* 380 *sqq.*

§. 2.
De partibus legis Ribuariae.

In historia legis Ribuariae enarranda pro fundamento habenda nobis est ratio, quae inter eam et legem Salicam

intercedit. Alio enim modo aliae partes legis Ribuariae cum lege Salica connexae sunt. Distinguimus enim:

I. primam partem legis Ribuariae, quae titulos 1—31 *(textus A) comprehendit. Quae pars legis Ribuariae de vetere iure Ribuariorum, imprimis de numero solidorum pro compositione solvendorum tradit. Pleraeque autem compositiones a compositionibus legis Salicae differunt. Neque* *p. 186. *res ipsa, neque* verba ex lege Salica deprompta sunt*[1]. *Haec igitur pars legis Ribuariae cum lege Salica nihil commune habet;*

II. secundam partem legis Ribuariae, quae titulos 32—64. *complectitur. Qua in parte res longe aliter se habet. Neque enim solum plerique tituli e lege Salica derivati sunt, sed, id quod maximi momenti est, ordo quoque, quem tituli sequuntur, ratioque, qua materia legum disposita atque enarrata est, legem Salicam imitatur. Incipit auctor partis secundae a primo titulo legis Salicae* de mannire *(= tit.* 32. *legis Rib.), ut, titulis legis Salicae (secundum textum antiquum* 65 *titulorum) omissis modo, modo imitatione expressis, legem Ribuariam eam scribat, quae legis Salicae filia vocari possit. Neque tam singula verba, quam totum contextum et ordinem legis Salicae exprimere, curae ei fuit. Ideo iis sanctionibus, quas e lege Salica deprompsit, alias addidit, quae, quamquam in lege Salica non inveniuntur, tamen eis rebus connexae sunt, quas tituli e lege Salica derivati tractaverunt. Conferantur exempli gratia tituli* 32. 33, *ubi auctor noster sanctioni legis Salicae de manniendo multas alias sanctiones de iterata ac frustrata mannitione et de intertiando (i. e. de modo, quo alienae rei possessor a domino ad iudicinm trahatur) addidit.*

Neque vero sola ratione scribendi, sed etiam re ipsa secunda pars legis Ribuariae a prima parte abhorret. In compositionibus enim secundae partis non veteres numeri solidorum, quos prima pars legis Ribuariae exhibet, sed fere semper compositiones legis Salicae observantur. Secunda igitur pars legis Ribuariae corpus iuris Ribuarii dici potest in formam iuris Salici redacti.

De peculiari modo, quo numeri solidorum in secunda parte legis exprimuntur, infra §. 3. *tractandum est. Satis*

1) *Solus fortasse tit.* 15. *eximendus est, ubi verba legis Ribuariae:* Si quis ingenuus ingenuum Ribuarium interficerit et eum cum ramo aut callis vel in pucio seu in aqua quocumque libet loco celari voluerit *cum verbis legis Salicae:* Sive eos in puteum aut in aqua miserit — si vero eos de callis aut de rama cooperuerit *cohaerere videntur.*

enim iam apparet, titulos 32—64. *legis Ribuariae a primis titulis* 1—31. *discernendos esse.*

III. Tertiam partem legis Ribuariae efficiunt tituli 65—79, *quibus de variis materiis, imprimis de iure publico et de modo procedendi agitur, nulla ratione legis Salicae habita.*

IV. Quarta pars e titulis 80—89. *constat maxima ex parte (tit.* 80. 82. 83. 84. 85. 86*) e lege Salica depromptis. Qua in parte cum nonnulli ex iis titulis legis Salicae, quos auctor secundae partis iam imitatus erat, eo consilio retractentur, ut ius secundae partis tollatur*[2], *luce clarius est, hanc quartam partem cum secunda parte non cohaerere, sed posteriore tempore additam esse.*

§. 3.

De secunda parte legis Ribuariae.

Ac primum quidem de secunda parte legis Ribuariae fusius tractandum est.

Non solum singularis ratio, quae inter legem Salicam et secundam partem nostram intercedit (cfr. §. 2), sed, ut nunc ex editione nostra apparet, peculiaris quoque modus, quo numeri solidorum exprimuntur, secundam partem legis Ribuariae a reliquis partibus seiungit.

Prima enim et tertia et quarta pars legis Ribuariae (titt. 1—31. 65—89*), ad solidorum numerum exprimendum fere semper numeris cardinalibus utuntur,* **qui in codicibus* *p. 187. *manuscriptis non verbis, sed signis exprimi solent. Velut tit.* 7. *legimus:*

> Si quis homo ingenuum Ribuarium interfecerit, 200 solidos culpabilis iudicetur.

Bis in tota prima parte occurrit alia forma dicendi:

> Si quis ingenuus ingenuum percusserit, ut sanguis exiat, terra tangat, bis novem[3] solidos culp. iud. *(tit.* 2*).*

Similiter tit. 26*:*

> bis 9 solidos dominus eius culpabilis iudicetur.

Semel etiam in tertia parte dicitur:

> bis novem solidos culpabilis iudicetur *(tit.* 68, *c.* 4*).*

In secunda autem parte legis Ribuariae numeri solidorum persaepe numeris distributivis, et semper fere duplicationibus aut triplicationibus numerorum distributivorum exprimuntur. Velut tit. 34, *c.* 1. *legimus:*

> Si quis ingenuus ingenuam rabuerit, bis centenos solidos noxius iudicetur. Quod si tres inienui cum ipso fuerint, unusquisque eorum bis trigenus solidus

2) *Cfr. Lex Rib. tit.* 84. *cum tit.* 51, *c.* 1; *tit.* 85, *c.* 1. *cum tit.* 54.
3) *Cod.* 4. *praebet:* bis novenos.

noxii iudicentur. Et quanti super illos 4 fuerint, unusquisque ter quinus solidus noxius iudicetur. *c.* 2*:* bis quinquagenus solidus. *c.* 3*:* trigenus solidus.

Eadem forma dicendi occurrit tit. 35, *c.* 1*; tit.* 36, *c.* 3—5. 8—10*: tit.* 47, *c.* 3*; tit.* 50, *c.* 2*; tit.* 51, *c.* 1. 2*; tit.* 52*; tit.* 53, *c.* 1. 2*; tit.* 54, *c.* 1. 2*; tit.* 55*; tit.* 58, *c.* 6*; tit.* 64. *Numeri cardinales, non verbis sed signis expressi, inveniuntur tit.* 32, *c.* 1—3*; tit.* 35, *c.* 2[4]*; tit.* 36, *c.* 1[5]. 7. 8[6]*; tit.* 38*; tit.* 39*; tit.* 40*; tit.* 41, *c.* 1*; tit.* 42, *c.* 1—3*; tit.* 43*; tit.* 44*; tit.* 45*; tit.* 64[7].

Qua in re animadvertendum est, numeros solidorum a librariis saepe ad arbitrium tractatos esse. Commodius enim videbatur librariis, qui codices nostros exarabant, brevibus signis numeros notare, quam numeros distributivos cum duplicationibus aut triplicationibus litteris perscribere. Littera vulgata numeros distributivos cum multiplicationibus penitus delevit signaque numerorum cardinalium loco eorum posuit[8]*. Quae mutatio genuinae litterae iam ab optimis codicibus iis, ex quibus textum A edidi (saeculis VIII—X. exaratis) initium cepit. Alii codices textus A saepius, alii rarius signis numerorum cardinalium utuntur, ut ex variis lectionibus in editione nostra collectis colligi potest. Quo factum est, ut in secunda quoque parte legis Ribuariae, si formam a codicibus nostris manuscriptis traditam spectamus, saepius numeri cardinales signis expressi occurrant. Coniicere tamen licet, olim secundae partis auctorem semper aut fere semper numeris distributivis iisque multiplicatis usum esse, quo solemnius et gravius oratio sua procederet. Antiquitati enim illi conveniebat, etiam in numero solidorum, simplicitate vitata, solemnitatem quandam appetere. Utque lex Salica prohibet, quominus in mallobergo de ducentis aut de quindecim solidis agatur (oportet enim, ut de* leude *aut de* leudardi *actio inferatur), ita auctori nostro magis e re esse videbatur, de* ter quinis solidis *quam de quindecim solidis loqui.*

p. 188. *Sed, utcumque haec res se habet, luce clarius est, numeros distributivos in sola parte secunda legis Ribuariae (tit.* 32—64*), non in reliquis partibus occurrere. Tituli igitur* 32—64. *non solum propter eam rationem, quae inter ipsos et legem Salicam extat (§.* 2*), sed etiam propter sin-*

4) *Tit.* 35, *c.* 3 *legitur:* bis 30 solidos. 5) *Tit.* 36, *c.* 2. *legitur:* bis 80 solidis. 6) *In codicibus tamen* 4. 5. 8. 10 *(textus A) numeri distributivi inveniuntur.* 7) *Cur tituli* 57—62. *hic omittantur, infra* §. 5. *apparebit.* 8) *Codex tamen B* 8, *qui litteram vulgatam exhibet, interdum numeros distributivos servavit.*

gularem formam dicendi a reliquis titulis legis Ribuariae discernendi sunt.

Ex iis, quae dicta sunt, aliis quoque quaestionibus ad secundam partem legis Ribuariae pertinentibus lux afferri potest; de quibus in sequentibus paragraphis nobis est tractandum.

§. 4.
De titulo 36. *legis Ribuariae.*

Titulus 36. *legis Ribuariae, qui de weregeldo advenarum et clericorum, de interfectione feminae gravidae et de solutione weregeldi tractat, postea additus esse olim mihi videbatur. Nunc autem in contrarium me vocant argumenta, quae vir doctissimus E. Loening attulit*[9]. *Clerico enim ingenuo tit.* 36, *c.* 5. *weregeldum centum solidorum, i. e. weregeldum ingenui Romani, tribuitur. Quae sanctio legis prioribus tantum temporibus aetatis Merovingicae congrua est, i. e. iis temporibus, quibus in pago Ribuario clerici fere omnes, cum Romani essent, secundum legem Romanam vivebant. Postea, cum Franci permulti in clerum assumpti essent, res aliter se habebat. Quam ob rem littera vulgata, capite nostro mutato, clerico ingenuo weregeldum ducentorum solidorum, i. e. Franci ingenui, tribuit. In sextum igitur potius quam in octavum saeculum caput* 5. *tituli nostri cadere videtur.*

Neque minus magni momenti mihi videtur esse, quod in titulo 36, *c.* 1—10. *fere semper numerus solidorum numeris distributivis multiplicatis exprimitur. Legimus c.* 3*:* bis quinquagenus solidus, *c.* 4*:* bis octuagenus solidus, *c.* 5*:* bis quinquagenus solidus, *c.* 8*:* ter ducenus solidus, *c.* 9*:* ter tricenus solidus, *c.* 10*:* bis quinquagenus solidus, septingenus solidus. *Similiter c.* 2*:* bis 80 solidis.

Weregeldum, quod c. 7. 8. *subdiacono et diacono tribuitur,* 300 *et* 400 *solidorum, fortasse genuino textui legis alienum erat. Habet enim codex* 4 *(Monacensis) optimae notae, c.* 8*:* ter centenos solidos *(loco* 400 *solidorum, qui diacono tribuuntur); c.* 7. *coniicere possumus, codicem Monacensem:* bis centenos *praebuisse (loco* 300 *solidorum). Videtur igitur in his quoque duobus capitibus textus genuinus numeros distributivos habuisse.*

Quae cum ita sint, comprobatum esse mihi videtur: 1*) capita* 1—10. *tituli* 36. *arctiore quodam inter se cohaerere connexu,* 2*) capita* 1—10. *tituli* 36. *ab eodem auctore*

9) *E. Loening, 'Geschichte des deutschen Kirchenrechts' II* (1878), *p.* 296 *sqq.*

composita esse, qui etiam secundam partem legis Ribuariae conscripsit.

Unum huic sententiae obstat, quod capite 4. *tituli nostri Frisioni advenae weregeldum* 160 *solidorum tribuitur. Secundum opinionem viri in iure Frisionum doctissimi v. Richthofen weregeldum* 160 *solidorum Frisioni ingenuo ne octavo quidem saeculo competebat, cum additio sapientum, quae* 160 *solidorum weregeldum statuit (triplicatum weregeldum iuris antiquissimi Frisici) anno demum* 802. *conscripta sit. Circa annum autem* 785. *weregeldum Frisionum nondum triplicatum, sed duplicatum fuit, ut summam* 106 *solidorum et* p. 189. *duos tremisses efficeret. Nihilominus pro certo habere possumus, de Frisione iam ante annum* 800. *in capite nostro legis Ribuariae verba fieri et weregeldo* 160 *solidorum praeditum eum fuisse. Omnes enim codices legis Ribuariae Frisionem in capite nostro habent, quod fieri non potuisset, si Frisio textui genuino defuisset. Accedit, quod codex Monacensis (cod.* 4 *textus A), qui, ut reliqui codices, Frisionem exhibet, fortasse iam in fine saeculi octavi, certe primo initio saeculi noni exaratus est. Lex Ribuaria ergo absque dubio Frisioni weregeldum* 160 *solidorum eo tempore dedit, quo, si fontes iuris Frisici sequimur, secundum legem Frisionum hoc weregeldum nondum ei competebat. Quod saeculo sexto eodem iure fieri potuit, quo saeculo octavo. Nullum igitur argumentum e fontibus iuris Frisici de tempore, quo titulus noster conceptus sit, derivari potest*[10].

Utrum auctor secundae partis titulum 36. *eodem loco posuerit, quo nunc in codicibus nostris manuscriptis occurrit, necne, in dubio relinquendum est. Ordinem genuinum titulorum in codicibus manuscriptis non semper servatum esse, ex iis, quae mox dicenda sunt (§.*5*), apparebit. Capita* 11. *et* 12. *tituli nostri in codice* 5 *(text. A) post titulum* 64. *editionis nostrae, id est in fine secundae partis legis Ribuariae, inseruntur. Accedit, quod ordo titulorum cum lege Salica connexorum per titulum* 36. *interrumpitur. Coniicere igitur possumus, titulum* 36. *ab auctore secundae partis in fine operis sui (post titulum* 64*) additum fuisse, ut id quoque ius, quo advenae et clerici in pago Ribuario fruebantur, enarraret.*

Capita 11. *et* 12. *tituli nostri, quibus de solutione weregeldi agitur, cum arcte cum praecedentibus capitibus* 1—10, *quae de summa weregeldi tractant, mihi videantur cohaerere, haec quoque ab auctore secundae partis composita esse existimaverim.*

10) *Weregeldum quoque Burgundionis, quod titulus noster c.* 2. *sanxit, a lege Burgundionum abhorret.*

§. 5.

De constitutione regia, quae titt. 57—62. *continetur, atque de duobus titulis* de aroene *et* de testamentis regum.

In compluribus codicibus manuscriptis legis Ribuariae indices duas rubricas tradunt: de aroene *atque* de testamentis regum, *quae post rubricam:* de alodis *(tit.* 56. *editionis nostrae) inseruntur. Quibus in codicibus in contextu legis ipsius post titulum* de alodis *spatium librarii vacuum relinquere solent, ut tituli isti duo* de aroene *et* de testamentis regum, *quorum textum scribae in lege ipsa non inveniebant, postea inseri possint.*

Quid sibi velint duae istae rubricae, haud difficile dictu est, cum in lege Salica (quam pars illa legis Ribuariae secunda imitatur) titulum de charoena *(tit.* 61. *legis Salicae) inveniamus, qui titulum* de alodis *(tit.* 59. *legis Salicae) sequitur. Quem titulum legis Salicae* de charoena *fontem esse tituli legis Ribuariae* de aroene, *cuius rubricam codices illi tradunt, pro certo haberi potest. Rubrica altera* de testamentis regum *titulum indicat, qui titulo* de *aroena *p. 190. *(e lege Salica hausto) quasi additamentum adiectus erat (cfr. supra §.* 2*).*

Quos duos titulos legis Ribuariae deperditos esse, eis codicibus indicatur, qui in contextu legis locum, ubi titulos illos extare oportebat, vacuum reliquerunt; id quod mihi quoque antea persuasum habui[11]*. In contrarium autem me vocat codex Blankenburgicus (A* 9*) optimae notae, qui saepius (una cum codice Monacensi A* 4*) textum vetustiorem servavit. Codex Blankenburgicus legem Ribuariam nonaginta titulis distinguit, qui quamquam plerumque cum titulis atque rubricis litterae vulgatae conveniunt, interdum tamen a ceteris codicibus differunt; quae res etiam in titulo* 60. *legis Ribuariae (secundum editionem nostram, text. A) evenit. Qui titulus editionis nostrae a codice Blankenburgico in tres rubricas dividitur:*

LX. De traditionibus et testibus adhibendis *(= tit.* 60, *c.* 1. *editionis nostrae).*

LXI. De eo qui consortem suum superpriserit *(= tit.* 60, *c.* 2—5*).*

LXII. De testamentis regum *(= tit.* 60, *c.* 6—8*).*

Habemus ergo in codice Blankenburgico titulum illum de testamentis regum *in contextu legis ipsius (tit.* 60, *c.* 6—8. *editionis nostrae). Dubitari autem vix potest, quin alter*

11) *Fragmenta tantum istorum titulorum in tit.* 60. *c.* 2—8. *servata esse mihi videbantur. Cfr. 'Zeitschr. f. Rechtsgesch.' V, p.* 386. 387.

titulus de aroene *plane idem significet atque titulus codicis Blankenburgici* de eo qui consortem suum superpriserit *(tit.* 60, *c.* 2—5. *editionis nostrae). Librarius scilicet codicis vocem* de aroene *cum non intellegeret omisit novamque rubricam e primis verbis tituli* (Si quis consortem suum quantulumcumque superpriserit) *effecit. Tractatur enim titulo legis Salicae* de charoena *de eo, qui alteri vi aliquid rapuerit. Qua de re eis quoque capitibus legis Ribuariae agitur (tit.* 60, *c.* 2—8*), quae de vi commissa, de invasione terrae alienae tractant (c.* 2—5. 8*), quibusdam capitibus* de testamento regum, *id est de fundo, quem rex per praeceptum suum alienavit, adiectis (c.* 3. 6. 7*). Quae cum ita sint, textum titulorum illorum* de aroene *atque* de testamentis regum *capitibus* 2—8. *tituli* 60. *editionis nostrae servatum esse concludere possumus*[12].

Quae res haud parvi momenti esse mihi videtur. E codicibus enim illis, qui in indice rubricas de aroene *atque* de testamentis regum *post ipsam rubricam* de alodis *(tit.* 56. *editionis nostrae) tradunt, capita* 2—8. *tituli* 60. *olim post titulum* 56. (de alodibus) *locum habuisse, postea autem in alium locum (tit.* 60*) translata esse apparet. Accedit, quod tituli quoque* 63. (de homine in hoste occiso) *atque* 64. (de homine in domo propria occiso) *editionis nostrae, qui e titulo* 63. *legis Salicae* (de homine ingenuo qui in oste occiditur) *originem duxerunt, secundae partis legis Ribuariae, quae legem Salicam imitatur (supra §.* 2*) partem efficiunt. Sequebantur igitur olim tituli* 60 *(c.* 2—8*).* 63. 64. *legis Ribuariae post titulum* 56. de alodibus, *postea demum per titulos* 57—59. 60 *(c.* 1*).* 61. 62. *loco moti.*

Argumentis prolatis demonstratur, titulos 57—59. 60 *(c.* 1*).* 61. 62. *legis Ribuariae postero demum tempore eum, quem nunc occupant, locum obtinuisse secundae parti legis* *p. 191. *Ribuariae insertos. Tituli* 57—62[13]. *laudati non* ab auctore secundae partis compositi, sed iam perfectae parti secundae additi sunt. Quam ob rem loquendi quoque modo tituli isti a secunda parte legis Ribuariae discrepant. Numeri enim solidorum in titulis* 57—62. *fere semper numeris cardinalibus exprimuntur. Semel tantum (tit.* 58, *c.* 6*) numeri distributivi multiplicati, quibus auctor secundae partis uti solet, occurrunt (cfr. supra* §. 3*).*

Quae res etiam ipso textu in titulis 57—62. *tradito confirmatur. Habemus enim in titulis* 57—62. *constitutio-*

12) *Cfr. etiam codex Gudianus (B* 19*), qui titulo* 60. *editionis nostrae (titulo* 62. *litterae vulgatae) rubricam inscribit:* De testamentum regum vel de traditionibus seu de testibus adhibendis. 13) *Exceptis solis c.* 2—8. *tit.* 60.

nem regiam de manumissionibus (tit. 57. 58. 61. 62*) atque de alienationibus terrarum (tit.* 59. 60, *c.* 1*), quae uno tenore continetur. Tam status libertorum, qui aut a rege (tit.* 57*) aut ab ecclesia (tit.* 58*) solemniter, aut a privatis quovis modo (tit.* 61. 62*) manumittuntur, quam usus et vis atque potestas instrumentorum (tit.* 59, 60, *c.* 1*) certis sanctionibus coercentur. Regiam constitutionem titulis nostris contineri, compluribus locis demonstratur, cfr. tit.* 57, *c.* 1*:* nullatenus permittimus; *tit.* 57, *c.* 4*:* fisco nostro; *tit.* 58, *c.* 1*:* Hoc etiam iubemus; *tit.* 58, *c.* 2*:* inlicitum ducimus; *tit.* 58, *c.* 7*:* sicut superius scribere iussimus; *tit.* 58, *c.* 19*:* Hoc etiam constituemus; *tit.* 59, *c.* 7*:* Quod de vinditione conscripsimus, haec et de donatione constituemus. Hoc autem constituemus; *tit.* 59, *c.* 9*:* permittimus.

De tempore, quo constitutio haec regia lata sit, plura argumenta lucem afferunt.

1*) Plebs libertorum in magnum numerum effusa, constitutionem regiam elicuit. Angustiarum igitur antiquiorum temporum loco latifundia iam orta erant. Quae res in ducatu Ribuario non ante secundam partem saeculi sexti videtur evenisse.*

2*) Cartae, quibus negotia et perficiuntur et probantur, e iure Romanorum receptae, quamquam iam in usu sunt, fieri tamen potest, ut emtor fundi* testamentum accipere non potuerit *(tit.* 60, *c.* 1*). Usus cartarum recens est, ideoque constitutione regia coercetur. Quod magis in saeculum sextum quam in posteriorem aetatem quadrat.*

3*) Archidiaconus compositionem Romanorum (i. e. dimidiam Francorum) solvit (tit.* 59, *c.* 6*). Constare enim tempore constitutionis nostrae videtur, archidiaconum Romanum esse, non Francum (cfr. tit.* 36, *c.* 5*). Quod solo saeculo sexto fieri potuit, cum Franci Ribuarii ad christianam fidem recens conversi, ab ecclesia alieni adhuc existebant.*

4*) De hominibus ecclesiasticis sive tabulariis, id est de libertis in ecclesia manumissis, imprimis de iurisdictione, quam ecclesia in tabularios exercet, ius statuitur (tit.* 58*), quod aetati Childeberti II. regis Austrasiae (a.* 575—596*) congruum esse videtur. Datur enim ecclesiae mundeburdium non de omnibus libertis, sed de iis tantum, qui in ecclesia manumissi sunt* [14]*. Datur etiam episcopis iurisdictio* [15]*, sed*

14) *Contra Chlotharius II. edicto a.* 614. *c.* 7 *(Capitularia regum Francorum edidit A. Boretius, Legg. sectio II, tom.* 1, *p.* 22*) ecclesiae defensionem omnium libertorum tribuit, qui carta manumissionis patrocinio ecclesiae subditi sunt:* Libertus cuiuscumque ingenuorum a sacerdotibus, iuxta textus cartarum ingenuetatis suae contenit, defensandus

*de solis tabulariis (i. e. in ecclesia manumissis), et privata quidem, non publica: forum enim episcopi tum solum competens est, *cum inter duos tabularios causa agitur. De causis inter libertos atque homines plane ingenuos nulla potestas episcopis conceditur, solo comitis aut regis iudicio competente (tit.* 58, *c.* 5. 8. 19. 21; *tit.* 66, *c.* 2)[16]. *Quae res iuri saeculi septimi contraria est, cum Chlotharius rex anno* 614. *maiora privilegia episcopis dederit.*

*p. 192.

Quibus argumentis spectatis pro certo habere possumus, constitutionem regiam, quae titulis 57—62. *legis Ribuariae continetur, saeculo sexto exeunte, fortasse Childeberto rege (a.* 575—596*) latam esse.*

§. 6.

Quibus temporibus singulae partes legis Ribuariae conscriptae sint.

Prima pars legis Ribuariae (tit. 1—31*), qua vetus ius compositionum, quod olim apud Ribuarios vigebat, traditum est, vetustior est ceteris partibus, quae loco veterum compositionum Salicas compositiones apud Ribuarios conceptas esse ostendunt.*

Secunda pars legis Ribuariae (tit. 32—64, *excepta constitutione regia tit.* 57—62*) post primam partem, sed ante regiam constitutionem, quae titulis* 57—62. *continetur (§.* 5*), concepta est.*

Constitutio regia, quam tituli 57—62. *tradunt, saeculo sexto exeunte lata est (§.* 5*).*

Tertia (tit. 65—79*) atque quarta (tit.* 80—89*) pars post secundam partem conscriptae sunt (cfr. §.* 2, *III, IV). Titulus* 87. *quartae partis* (de homine forbannito), *cum ei, qui hominem forbannitum receperit, poenam sexaginta solidorum (id est banni regii) iniungat, ut a iure tam saeculi sexti quam saeculi noni abhorret, ita cum iure saeculi octavi convenit.*

Quae cum ita sint, haec mihi vera esse videntur:

Prima pars legis Ribuariae (tit. 1—31*) prima parte saeculi sexti, secunda pars (tit.* 32—64*) secunda parte sae-*

nec absque praesentia episcopi aut praepositi ecclesiae esse iudicandus vel ad publicum revocandus. 15) *Tit.* 58, *c.* 1*:* et (tabularii) non aliubi quam ad ecclesiam, ubi relaxati sunt, mallum teneant. 16) *Contra Chlotharius II. a.* 614. *episcopis ius tribuit cum comite sedendi pro tribunali, cum causa inter libertum (qui patrocinio ecclesiae subditus est) atque ingenuum ageretur, cf. not.* 14. *De iurisdictione privata, quam episcopus inter homines ecclesiae (inter libertos quoque, qui in mundeburde ecclesiae sunt) exercet, nihil Chlotharius statuit, cum ea iurisdictio anno* 614. *ipso iure iam episcopis competere videatur.*

culi sexti (sed ante constitutionem illam regiam), constitutio regia, quam tituli 57—62. *tradunt, exeunte saeculo sexto conscripta est. Tertia pars (tit.* 65—79*) saeculo septimo, quarta pars (tit.* 80—89*) saeculo octavo ineunte esse videtur concepta.*

Constitutiones regiae saepius in lege Ribuaria inveniuntur. In prima parte tit. 18, *c.* 1*:* sicut in omne texacam constituemus; *tit.* 31, *c.* 3*:* Hoc autem constituemus. *In secunda parte titt.* 57—62. *constitutionem illam regiam continent, de qua supra (§.* 5*) egimus. In tertia parte tit.* 74*:* Hoc autem constituemus *(cfr. quoque tit.* 72, *c.* 9*:* prohibemus*). In quarta parte tit.* 88*:* Hoc autem consensu et consilio seu paterna tradicione et legis consuetudinem super omnia iubemus. *Vix tamen credendum est, totam legem Ribuariam a regibus Austrasiae latam esse, cum tam universae legi quam singulis partibus eius forma edicti regii desit, cumque constitutione regia, quam tituli* 57—62. *continent, adiecta genuinus textus legis immutatus sit. Constitutiones igitur illae regiae a privatis, qui singulas partes legis Ribuariae conscripserunt, insertae esse videntur, ut una cum consuetudinibus Ribuariorum id quoque ius, quod e regiis constitutionibus processit, tradatur.*

§. 7. *p.* 193.

De singulis capitibus legi Ribuariae adiectis.

Primae parti legis Ribuariae singula capita, quibus compositiones iuris Salici (a iure vetere Ribuariorum, quod prima pars continet, abhorrentes) traduntur, postero tempore addita sunt haec:

> *Tit.* 10, *c.* 2. Sic in reliqua conposicione, unde Ribuarios 15 solidos culpabilis iudicetur, regius et ecclesiasticus homo medietatem conponat, vel deinceps quantumcunque culpa ascenderit.
> *Tit.* 24. Si autem servus servum sanguinem effusionem fecerit, tercio demedio solido culpabilis iudicetur.
> *Tit.* 25. Si osso ei frigerit, 6 solidos culpabilis iudicetur.

Tit. 24. *et* 25. *laudati sextam partem compositionis Salicae (quindecim atque triginta solidorum) servo reo iniungunt. Quod abhorret a compositione duodeviginti atque triginta sex solidorum, quam vetus ius Ribuariorum (tit.* 2. 3. 68*) pro caede facta atque osse fracto ingenuo praescribit.*

In tertia parte legis Ribuariae caput 1. *tituli* 67 *(ubi de homine* debitoso *mortuo agitur), cum nexus, qui inter titulum* 66. *atque titulum* 67. *cap.* 2 *sqq. exstat, eo penitus interrumpatur, postea videtur additum esse.*

Titulum 36 (de diversis interfectionibus) *non postea additum (id quod olim mihi videbatur), sed ab auctore secundae partis una cum parte secunda conscriptum esse, iam supra (§. 4) probare conatus sum.*

Verba id est 4 dinarios *in titulo* 23. *genuino textui legis Ribuariae desunt, a littera vulgata postea addita.*

CAPUT II.
DE CODICIBUS LEGIS RIBUARIAE.

§. 8.

Classes codicum.

In universum si spectamus, omnes codices manuscripti legis Ribuariae, licet multae differentiae in rubricis atque in numero titulorum inveniantur, eundem tamen textum tradunt. Quamvis enim (ut exemplum afferam) lex Ribuaria in codice A 2 *sexaginta tres, in codice A* 3 *octuaginta sex, in codice A* 4 *nonaginta unam, in codice A* 6 *centum et viginti quatuor rubricas habeat, omnes tamen illi codices eundem textum atque eundem quoque ordinem materiarum habent. Quo fit, ut ex codicibus legis Ribuariae nihil aut fere nihil de historia legis Ribuariae discamus. Longe aliter igitur in lege Ribuaria atque in lege Salica res sese habet.*

Ad singula si animum advertimus, multae differentiae, plerumque in verbis solis atque oratione, interdum in re ipsa in codicibus occurrunt, quarum ratio habenda est. Imprimis duae classes codicum manuscriptorum distinguendae sunt, quas in editione litteris A et B signavi.

Classis A

antiquiorem formam legis Ribuariae exhibet, sive sermonem, sive tenorem legis ipsius spectamus. Non solum multae voces barbarae occurrunt, velut texaga, werire, admanire, *sed Latinus quoque sermo corruptus atque barbarae aetati congruens est. Inveniuntur praeterea in codicibus classis A numeri distributivi duplicati aut triplicati, quibus auctor* *p. 194. *secundae partis legis Ribuariae usus* erat, quos tamen aetas posterior respuit (cfr. supra §. 3). Numero atque rubricis titulorum codices classis A valde inter se differunt. Codex A* 1 *neque indicem neque rubricas neque ullam titulorum aut capitum divisionem habet, solis maioribus initialibus litteris singulas leges distinguens. Eodem modo codex A* 11, *qui fragmentum legis Ribuariae exhibet, conceptus fuisse videtur. Reliqui codices A indicem rubricarum textui legis praemittunt, in lege ipsa plerumque non rubricis, sed numeris tantum titulorum repetitis. Habet autem codex A* 2

rubricas 63, *A* 3 *rubricas* 88, *A* 4 *rubricas* 91, *A* 5 *rubricas* 93, *A* 6 *rubricas* 123, *A* 7 *rubricas* 124, *A* 8 *(ut videtur) rubricas* 90, *A* 9 *rubricas* 90, *A* 10 *rubricas* 91. *Quare probari videtur, textum A codicibus illis traditum cum genuino textu, quem neque rubricas neque ullam titulorum aut capitum divisionem habuisse pro certo habere possumus, proxime cohaerere. Differentia enim illa, quae in rubricis atque titulis spectatur, eo tantum orta esse videtur, quod librarii textui, quem sine titulis atque rubricis inveniebant, arbitrio suo rubricas atque numeros titulorum addiderunt. Materiam in legibus tractatam si spectas, codices classis A maxime eo distinguuntur, quod in titulo* 36, *ubi de clericorum weregeldo agitur, textum genuinum servaverunt. Tribuitur enim a codicibus A* 1—8 *clerico weregeldum Romani ingenui (tit.* 36, c. 5*). Quae res quanti momenti sit, iam supra (§.* 4*) expositum est*[17]. *Etiam ad capita* 6. 7. *tituli* 36. *animus advertendus est, ubi codices A* 1—7 *subdiacono atque diacono minus weregeldum tribuunt, quam reliqui codices. Minus enim weregeldum cum antiquiore iure congruere satis constat.*

Quae cum ita sint, codices classis A antiquiorem textum, genuino textui propinquiorem continere videntur.

Classis B

plerosque codices legis Ribuariae, eosque plerumque inter se congruentes, complectitur. Textus B a textu A imprimis eo discrepat, quod purgata quasi et polita forma legis Ribuariae a codicibus B exhibetur. Voces barbarae aut omissae aut vocibus Latinis explicatae sunt. Pro texaga *legimus in codicibus B* furtum *(cfr. ex. gr. tit.* 18, *c.* 1; *tit.* 65, *c.* 2; *tit.* 74, *c.* 8. *textus B), verbi* werire *loco codices B scribunt* defendere *(tit.* 61, *c.* 6. *text. B), pro* admanire *B habet* congregare *(tit.* 62, *c.* 1. *text. B). Voci* wargus *textus B addit:* hoc est expulsus *(tit.* 87, c. 2. *text. B). Vocem quoque* maleficium *textus B explicavit, cum scribat:* per venenum seu per aliquod maleficium *(tit.* 85, c. 1. *text. B)*[18]. *In omnibus omnino partibus textus B*

17) *Codex A* 9 *eum textum praebet in titulo* 36, *c.* 5, *qui quasi medium inter textum genuinum atque textum vulgatum teneat. Codex A* 10 *cum textu vulgato congruit. Qui codices cum in aliis rebus cum textu A saepe congruant, nihilominus classi A adiungendos eos esse putavi. Codice A* 10, *interdum etiam codice A* 9 *media quae inter genuinum et vulgatum textum legis Ribuariae forma traditur. — In codice A* 11, *qui fragmenta tantum legis Ribuariae exhibet, tit.* 36, *c.* 5. *deest.*
18) *Cfr. etiam tit.* 69, *c.* 5 *(text. B.):* in hasla hoc est in ramo (*text. A:* in collore). *Tit.* 23 *(text. B) voci* tremissem *additur:* id est 4 dinarios.

sermo ad Latinae grammaticae normas, quantum fieri potest, adaptatur. Numerorum signis usurpatis (ut summae solidorum exprimantur), numeri distributivi duplicati aut triplicati a textu B removentur. Textui legis index rubricarum praemittitur. In textu ipso numeri atque rubricae titulorum repetuntur. Tituli in capita dividuntur. In enumeratione titulorum codices B maxime inter se congruunt. Textus legis in nonaginta unum titulos dividi solet. *p. 195. *Editio Heroldina igitur, in* *91 *titulos divisa, quam Pertz ('Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde' VII,* 1839, *p.* 751*) cum antiquiore forma legis Ribuariae congruere putavit, recentioris potius formae B exemplum exhibet. Quibus argumentis demonstratur, codices B ex ea textus forma manare, quae certam quandam titulorum divisionem, a genuino textu alienam, iam receperit.*

Neque vero sola forma, sed etiam ipsa res quae tractatur, in codicibus B immutata est, cum in titulo 36. *clerico ingenuo weregeldum Franci, diacono atque subdiacono maius weregeldum tribuatur.*

Apparet igitur, a codicibus B textum recentiorem atque emendatum exhiberi, quo textu vulgato Karolingica aetas et posteriora tempora utebantur.

Quo textu Karolus Magnus usus fuerit, cum Capitulare suum legi Ribuariae additum anno 803. *componeret, pro certo definire vix possumus. Id tantum apparet,* 1*) textum nostrum legis Ribuariae iam tum confectum et quasi absolutum fuisse, cum idem ordo rerum, quem codices nostri habent, et idem fere numerus titulorum, qui in plerisque codicibus occurrit, observetur;* 2*) legem Ribuariam, quae tunc in usu fuit, iam in titulos (quae in Capitulari* capita *vocantur) divisam fuisse; omnibus enim capitibus a Karolo legi Ribuariae additis numerus* capitis *(id est tituli legis Ribuariae) novo iure corrigendi praefigitur. Numeri autem titulorum legis Ribuariae, quos Karolus secutus esse videtur, cum textu vulgato B modo congruunt, modo paulum ab eo discrepant. Nihilominus Karolum textu, qui textui nostro B similis erat, usum esse crediderim.*

Quae cum ita sint, codices A aetati Merovingicae, codices B aetati Karolingicae aptiores videntur esse.

§. 9.

De codicibus A.

Iam ad singulos codices, ac primum quidem ad codices A nobis transeundum est. Singulos autem codices in sequentibus iis numeris enumeravi, quibus in editione nostra signati sunt.

1) *Primum locum tenet codex Parisiensis Latinus* 10,753 *(olim Paris. Suppl. lat.* 215*), saeculi X, quem descripserunt Pardessus, 'Loi Salique' (Paris* 1843*) p. XXVIII. XXIX, Merkel in editione sua legis Alamannorum, Legum tom. III (*1843*) p.* 1. 2. *Post legem Salicam emendatam (fol.* 91. *verso) sequitur lex* Ribuaria *(fol.* 126. *recto), tum (fol.* 154. *verso) fragmentum, quod inscriptum est* Incipit pactus lex Alamannorum, *a. I. Merkelio in editione sua legis Alamannorum p.* 34. *typis mandatum. Textus legis Ribuariae neque indicem neque rubricas neque ullam titulorum aut capitum divisionem habet. Solis maioribus litteris initialibus singulae sanctiones legis Ribuariae distinctae sunt. Sermo, quo lex Ribuaria concepta est, barbarae aetatis est. Scribitur:* iurit *(loco:* iuret*),* ingenuos *(loco:* ingenuus*),* *Ribuarios *(loco:* Ribuarius*),* quadropes *sive* quadropedes *(loco:* quadrupes*) etc. Quibus probatur, antiquiorem formam legis Ribuariae codice nostro tradi. Saepius etiam solo codice nostro lectio genuina servata est; cfr. ex. gr. tit.* 33, *c.* 1. *i. f, ubi solus codex* 1 *habet* amallus, *tit.* 60, *c.* 1. *ubi e genuina lectione codicis* 1 *reliquorum omnium lectiones corruptione manifesta effectae sunt.* *p. 196.

Qui codex cum solus omnium absque titulis atque rubricis sit[19]*, solusque omnium sermonem barbarum aetatis Merovingicae (quem reliqui codices plus minusve correxerunt) accuratius servaverit, in editione mea pro fundamento eum ac pro principe codicum habendum esse duxi.*

2) *Codex Paris. Lat.* 4404, *saeculi IX. ineuntis, quem descripsit Pardessus l. c. p. X—XIII. Legi* Ribuariorum, *quae fol.* 213. *incipit, index* 63 *rubricarum praemissus est, quarum numeri soli in textu legis repetuntur.*

3) *Codex Paris. Lat.* 4629, *saeculi X, quem descripsit Pardessus l. c. p. XX. Legi* Ribuariae *fragmentum indicis praemittitur, quod* 51 *rubricas complectitur (usque ad titulum* De eo qui grafionem interfecerit*). In textu legis, qui* 86 *titulis dividitur, numeri atque rubricae titulorum repetuntur.*

4) *Codex bibl. reg. Monacensis Lat.* 4115 *(olim Cim. IV.* 3. *g) saeculi VIII. exeuntis vel IX. ineuntis, quem descripsit Pardessus l. c. p.* 193. 194. *Legi* Ribuariae *(fol.* 1*) index* 91 *rubricarum praemittitur; in textu legis numeri soli titulorum repetuntur. Rubricae* de aroene *et* de testamentis regum, *quas index habet, in textu legis desunt. Cum*

19) *Codici A* 11 *quoque rubricae atque numeri titulorum penitus defuisse videntur. Sed codex A* 11 *fragmentum tantum legis Ribuariae exhibet.*

aliquot folia codicis deperdita sint, finis legis Ribuariae (inde a tit. 72, *c.* 8. *editionis nostrae) desideratur.*

5*) Codex bibl. caes. Vindobonensis* 502 *(olim iur. civ.* 211*) saeculi IX, quem descripsit Pertz in 'Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde' III (*1821*), p.* 490—492. *Legi* Ribuariae *(fol.* 1*) index* 93 *rubricarum praemittitur, quarum numeri soli in textu legis repetuntur. Rubricae autem* de arachone *et* de testamentis regum, *quas index habet, in textu legis desunt.*

6*) Codex cathedr. Mutinensis I,* 2, *saeculi X, quem descripsit Pardessus l. c. p. XLVII. XLVIII. Legi* Ribuariae *(fol.* 31*) index* 124 *rubricarum praemittitur, quorum numeri soli in textu repetuntur. Folio uno amisso, ultima verba legis Ribuariae (post* Hoc autem consensu et consilio*) in tit.* 88. *editionis nostrae desiderantur. In fine tituli* 59. *editionis nostrae (tit.* 89. *codicis) legitur numerus* LXIIII. *Qui cum in codice nostro absurdus sit, ex archetypo, quod librarius descripsit, originem duxisse videtur. Equidem numerum illum* LXIIII. *in archetypo titulo sequenti (tit.* 60. *editionis nostrae) praefixum fuisse puto. Quo colligi potest, divisionem* 124 *titulorum, a codice nostro exhibitam, in archetypo illo non observatam fuisse. Numerus* LXIIII. *titulo* 60. *editionis nostrae inditus cum enumeratione quorundam codicum B congruit, qui in indicibus suis rubricas* de aroene *et* de testamentis regum *servaverunt (cfr. infra §.* 10, *et supra §.* 5*). Proxime quoque congruit cum codice A* 4, *qui (post rubricas* de aroene *et* de testamentis regum*) titulum* 60. *sub numero* LXIII. *habet. Enumeratio igitur* 124 *titulorum, quam codex* 6 *tradit, absque dubio posterioris aetatis est. Codex, qui codici* 6 *pro archetypo erat,* 92 *rubricas habuisse videtur, cum codicibus A* 4 *(ubi titulus* 60. **sub numero* LXIII. *occurrit) vel A* 5 *(ubi titulus* 60. *sub numero* LXV. *invenitur) prope conveniens. Praeterea coniicere possumus, ut codices A* 4. 5, *ita etiam codicem illum, e quo codex* 6 *fluxit, rubricas illas* de aroene *et* de testamentis regum *habuisse.* [*p. 197.]

7*) Codex ducalis Gothanus, membr. I,* 84 *(olim* 54*) saeculi X, quem descripsit Pertz, Legum I, p. XXVIII. XXIX, cum codice* 6 *arcte cohaeret. Idem fere textus legis Ribuariae a codicibus* 6 *et* 7 *exhibetur. Legem* Ribuariam *(fol.* 157. *verso) index* 124 *rubricarum antecedit, quorum numeri in textu legis repetuntur. In codice quoque* 7 *in fine tituli* 59 *(editionis nostrae) numerus* LXIIII. *invenitur, de quo supra (sub* 6*) actum est. Codex* 7 *igitur cum codice* 6 *eiusdem codicis exemplar est, qui cum archetypum illud describeret, ubi antiquior numeratio circiter* 92 *titu-*

lorum observata erat, novam divisionem 124 *titulorum introduxit.*

8) *Codex Büchler (olim Beati Rhenani) saeculi IX, de quo Pertz in 'Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde' V, p.* 221, *et Merkel, Leg. III, p.* 8 *(I* 10) *egerunt, bibliothecae publicae Argentinensi traditus, anno* 1870. *lugubri incendio deletus est. Sed collatio codicis, quam Pertz fecit, schedis nostris inest. Incipiebat codex a tit.* 31, *c.* 5 *(editionis nostrae) voce:* Quod si in provincia. *Titulorum* 32. 33. 34. 35. 36 *(editionis nostrae) fragmenta exhibebat, reliqua aderant. Titulos* 90 *codex habuisse videtur. Rubricae in textu legis usque ad tit.* 74 *(editionis nostrae) deerant, a titulo* 75. *usque ad finem aderant.*

9) *Codex ducalis Guelferbytanus Blankenburgicus* 130, *saeculi X, quem descripserunt Pertz in 'Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde' VII, p.* 777—779, *Merkel, eod. XI, p.* 577—583, *Boretius, 'Die Capitularien im Langobardenreich' p.* 46—50. *Legem* Ripuariam *(fol.* 168) *index* 90 *rubricarum antecedit, quorum numeri in textu legis repetuntur.*

10) *Codex Vaticano-Palatinus* 773, *saeculi X, quem descripsit Pertz in 'Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde' V, p.* 218. 219. *Codex solam legem* Ribuariam *cum tribus capitularibus continet. Legi Ribuariae (fol.* 1) *index* 92 *rubricarum praemittitur, quorum numeri in textu legis repetuntur, nisi quod duae rubricae* de arohene *et* de testamentis regum *in textu legis desiderantur. Textus igitur legis* 90 *tantum titulos habet.*

11) *Codex Paris. Lat.* 4632, *saeculi X, quem descripsit Pardessus, 'Loi Salique' p. XXI, fragmentum tantum legis* Ripuariorum *exhibet, incipiens verbis tituli* 52 *(editionis nostrae):* Si quis rem suam alii praestiterit. *Reliqua usque ad finem adsunt. Textus legis neque rubricas neque numeros neque ullam titulorum divisionem habet. Solis maioribus litteris initialibus et colore flavo, quo prima quaeque linea inducta est, singulae sanctiones legis Ribuariae discernuntur.*

Qui codices omnes barbaro sermone (licet codex 1 *reliquos inculta lingua superet) et usu numerorum distributivorum (in parte secunda legis Ribuariae) excellunt (cfr. §.* 8). *Quamvis igitur uni eidemque classi adnumerandi sint, vario tamen modo inter se cohaerent et quasi in familias disiungi possunt.*

In titulo 18, *c.* 1 *(ut exempla afferam) codices* 1—3. 5 p. 198. *eundem lapsum calami exhibent, cum librarius scripserit*

quas (*pro* equas). *In titulo* 33, *c.* 1. *codices* 1. 2. 5 *habent* quam *loco* quem. *Eodem loco codices* 1—3 *praebent* debit, *cum scribi debuisset* dedit. *In titulo* 32, *c.* 2. *codex* 1 *habet* propaliter, *codices* 2. 3 probaliter, *reliqui* probabiliter. *In titulo* 31, *c.* 1. *vox* aut *a solis codicibus* 1—3 *additur. In fine tituli* 33. *vox* ad (*ante* auctorem) *in solis codicibus* 1—3 *invenitur. De weregeldo subdiaconi* (*tit.* 36, *c.* 6) *codices* 1—3. 5 *inter se congruunt. In titulo* 37, *c.* 2. *corrupta vox* similiter (*loco* si mulier) *in codicibus* 1. 2. 5 *invenitur. In titulo* 38. *codices* 1—3 *habent* XL sol., *reliqui* LX sol. *In titulo* 46, *c.* 2. *codices* 1. 2. 5 *exhibent* ut (*loco* aut). *In titulo* 51, *c.* 2. res Ribuaria (*loco* lex Ribuaria) *in codicibus* 1. 2. 4. 5 *legitur. In titulo* 56, *c.* 2. *soli codices* 1. 2 *vocem* inter (*cum barbaro modo loquendi congruentem*) *inserunt. In titulo* 58, *c.* 2. *in codicibus* 1—3. 6. 7 *idem versus falso loco occurrit, errore librarii a loco suo motus. In titulo* 58, *c.* 11. *error* ingenuam Ribuariam (*vel* ingenua Ribuaria, *dum de ingenuo Ribuario dici debuisset*) *in codicibus* 1—3. 6. 7 *occurrit. In celebri loco tituli* 58, *c.* 1, *ubi de ecclesia secundum legem Romanam vivente agitur, codices* 1—3. 5—7 *corruptum textum praebent, qui ex uno eodemque fonte fluxisse videtur.*

Quae iam sufficere videntur, ut concludamus, cum codice 1 *primo loco codicem* 2, *tum codicem* 3, *tertio loco codices* 6. 7, *quarto loco codicem* 5 *cohaerere. Codex* 4 *proprium suum locum tenet, codex optimae tamen notae, qui cum saeculo octavo exeunte vel primis initiis saeculi noni conscriptus sit, reliquos omnes vetustate superat et in pluribus locis genuinum textum servavit. In titulo* 58, *c.* 7. *codex* 4 *legit* epo (*id est* episcopo), *dum codices* 1—3. 5—7 *corruptam vocem* ipso *exhibeant. In titulo* 58, *c.* 1. *codex* 4 *recte legit:* secundum legem Romanam, quam ecclesia vivit. *Saepius haesitavi, utrum codex* 1 *an codex* 4 *pro fundamento editionis habendus esset. Vincit autem codex* 1 *codicem* 4 *his causis: primum, quod codex* 1 *integram legem Ribuariam continet, in codice* 4 *ultima pars legis desideratur; tum, quod lex Ribuaria in codice* 1 *sine titulis atque rubricis invenitur; denique quod sermo barbarus codicis* 1 *aperte vetustioris originis est, codex* 4 *autem, cui lingua Latina melius atque rectius procedit, iam politam et renovatam quasi speciem legis Ribuariae continet. Animadvertendum praeterea est, codicem* 4 *interdum cum textu vulgato congruere. Cum codice* 4 *codex* 9 *saepius congruit, interdum etiam codex* 10. *Codices autem* 8. 10, *interdum etiam codices* 9. 11 *cum textu vulgato connexi sunt, ut*

formam legis Ribuariae contineant, mediam quandam inter genuinum et vulgatum textum.

§. 10.

De codicibus B.

1) *Primum locum dedi codici civitatis Sangallensis* 338 *(olim C.* 7*), saeculi X, quem descripserunt Pertz in 'Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde' V, p.* 211—213, *Pardessus, 'Loi Salique' p. LXI. LXII. Post legem Salicam emendatam* lex Ripuariorum *exhibetur, quam lex Alamannorum sequitur. Legem Ribuariam index* 92 *rubricarum antecedit, cui insunt rubricae* de aroene *et* de testamentis regum. *In textu legis et numeri et rubricae* **titulorum repetuntur. Tituli* de aroene *et* de testamentis regum *in textu legis desunt; tituli* 90. 91 *(textus B), qui in indice una rubrica comprehenduntur, in textu legis separantur. Quo fit, ut textus legis* 91 *titulos habeat.* *p. 199.

2) *Codex S. Pauli in Karinthia, saeculi IX, quem descripserunt Pertz in 'Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde' III, p.* 78—81, *Boretius, 'Die Capitularien im Langobardenreich'* (1864) *p.* 29—32. *Legi* Ribuariorum *index* 90 *rubricarum praemittitur*[20]. *Textus legis (cum tituli* 90. *et* 91. *textus B, quos index una rubrica comprehendit, in textu legis separentur)* 91 *titulos habet. Numeri atque rubricae titulorum in textu legis repetuntur.*

3) *Codex Paris. Lat.* 9654 *(olim Suppl. lat.* 75*), saeculi X. vel XI, quem descripsit Pardessus, 'Loi Salique' p. XXV. XXVI. Legi* Ribuariorum, *quae fol.* 135—143. *exhibetur, index rubricarum deest. Titulis legis non numeri, sed rubricae praefiguntur. Textus legis in* 97 *rubricas divisus est.*

4) *Codex regius Havniensis collectionis antiquae Gottorp.* 1943, *saeculi IX. vel X, quem descripserunt Pertz in 'Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde' VII, p.* 156. 749, *Pardessus, 'Loi Salique' p. XLIII. Legi* Ribuariorum *index* 93 *rubricarum praemittitur, cui insunt rubricae* de aroene *et* de testamentis regum. *In textu legis numeri atque rubricae titulorum repetuntur. Tituli* de aroene *et* de testamentis regum *in textu legis desunt, sed addit codex glossam marginalem:* in hunc locum sunt duo capituli minus id est de aroene et de testamentis regis. *Quo fit, ut textus legis* 91 *tantum titulos habeat. Librarius autem cum post titulum* 59. *ad numerum*

20) *Rubricae* de aroene *et* de testamentis regum *desunt.*

62 *(tit.* 60, *text. B) prosiliat, in textu quoque legis* 93 *tituli numerantur. Quo colligere possumus, ab archetypo, quod librarius describebat, in textu quoque legis numeros titulorum illorum* de aroene *et* de testamentis regum *servatos fuisse.*

5*) Codex Paris. Lat.* 4418, *saeculi IX, quem descripsit Pardessus, 'Loi Salique' p. XV. Legi* Ribuariorum *index* 91 *rubricarum praemittitur, cum titulus* 91 *(text. B) etiam in indice suam rubricam habeat*[21]. *In textu legis, qui et ipse in* 91 *titulos dividitur, numeri atque rubricae titulorum repetuntur.*

6*) Codex Paris. Lat.* 4759, *saeculi X. vel XI, quem descripsit Pardessus, 'Loi Salique' p. XXII.* Lex Ribuariorum *post legem Salicam emendatam et legem Baiuvariorum traditur. In indice rubricarum atque divisione textus codex noster cum codice* 5 *congruit.*

7*) Codex bibliothecae regiae Babenbergensis D* 33, *saeculi X, quem descripserunt F. Ortloff, 'Von den Handschriften und Ausgaben des salischen Gesetzes' (*1819*) p.* 23—31, *Pertz, Leg. I, p. XIX, 'Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde' VI, p.* 70. *Post legem Salicam emendatam* lex Ribuariorum *traditur. Congruit codex in indice atque divisione titulorum cum codice* 5.

8*) Codex Vaticanus Christinae* 1128, *saeculi X. vel XI, quem descripserunt Pertz in 'Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde' V, p.* 205. 206, *Pardessus, 'Loi Salique' p. LVI—LIX. Legem* Ribuariorum *index* 90 *rubricarum antecedit. Textus quoque legis (cum* *p. 200. *titulus* 91. **textus B in textu quoque legis a codice nostro cum antecedente titulo coniungatur)* 90 *titulos habet. Numeri atque rubricae titulorum in textu legis repetuntur.*

9*) Codex capituli Sangallensis* 728, *saeculi X, quem descripsit Pertz in 'Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde' V, p.* 210. 211. *Codex in indice et titulis* legis Ribuariorum *cum codice* 5 *congruit.*

10*) Codex Musei Britannici Add.* 22,398, *saeculi IX, in indice atque titulis legis* Ribuariorum *cum codice* 8 *congruit. Tradit codex fol.* 1—52. *capitularia, quae collegit Ansegisus, fol.* 53—66. *edictum Pistense a.* 864. *a Karolo Calvo promulgatum, fol.* 67—86. *legem Salicam emendatam, fol.* 86. 87. capitula quae in lege Salica mittenda sunt, *fol.* 88. interrogationes Pippini et responsiones Alcuini, *fol.* 89—102. *legem* Ribuariorum. *Fol.* 102. dies aegyptiaci *et laus Mariae virginis, fol.* 103—115. *(si schedas Pertzii recte intelligo) capitularia varia regum Francorum exhibentur.*

21) *Rubricae* de aroene *et* de testamentis regum *desunt.*

11) *Codex bibliothecae Hamburgensis (olim Corbeiensis), saeculi IX, quem descripsit Pertz in 'Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde' VI, p.* 475, *Leg. I, p.* 265, *legi* Ribuariorum *indicem* 92 *rubricarum praemittit, cum indice codicis* 1 *congruentem. Rubricae* de aroene *et* de testamentis regum *in indice adsunt, in textu autem legis desiderantur. Textus legis, ut in codice* 1, *in* 91 *titulos dividitur. Numeri atque rubricae titulorum (solis illis duobus rubricis* de aroene *et* de testamentis regum *exceptis) in textu legis repetuntur.*

12) *Codex Paris. Lat.* 4417, *saeculi IX, quem descripsit Pardessus, 'Loi Salique' p. XIV, in indice atque divisione titulorum legis* Ribuariorum *cum codice* 2 *congruit.*

13) *Codex Paris. Lat.* 4628, *saeculi X, quem descripsit Pardessus, 'Loi Salique' p. XVIII, cum rubricam tituli* 87 *(textus B) in indice omittat, legi* Ribuariorum 89 *tantum rubricas praemittit. Textus legis* 90 *titulos habet. Congruit igitur codex (si omissionem illam in indice praetermittimus) cum codice* 8.

14) *Codex Paris. Lat.* 4787, *saeculi X, quem descripsit Pardessus l. cit. p. XXIII. Post legem Salicam emendatam et legem Alamannorum lex* Ribuariorum *exhibetur (fol.* 78—108*). Quamvis in numeris titulorum librarius saepe erraverit, cognosci tamen potest, codicem nostrum ex archetypo prodiisse, quod in indice et in textu legis* 91 *titulos numerabat (ut codex* 5*). In folio* 95. *(verso) titulo* 60. *(textus B)* de tabulariis *pictura inseritur, quae integram paginam explet. Conspicimus hominem sedentem (ut videtur), qui manu dextera denarium tenere videtur. Quam picturam ad manumissionem per denarium (tit.* 59 *text. B) spectare mihi persuasum habeo. Rex depictus esse videtur, dum denarium (quem servus ei offert) manu dextera super humerum laevum iactat.*

15) *Codes Vaticanus Christinae* 1050 *(olim* 379*), saeculi X, quem descripsit Pardessus, 'Loi Salique' p. LIV —LVI. Foliis* 125—134. *lex* Ribuariorum *traditur, indicem* 90 *rubricarum, textum* 91 *titulorum exhibens (ut codex* 2*).*

16) *Codex Vaticanus Christinae* 991 *(olim* 320. 1175. 1027. 723*), saeculi IX, quem descripsit Pardessus, 'Loi Salique' p. LI—LII, cum codice* 15 *ad verbum fere congruit.*

17) *Codex Ashburnham (olim Barrois* 214*), saeculi X, quem descripserunt Pardessus l. cit. p. XXXIX. XL. Pertz in 'Abhandl. der Berliner Akademie'* 1857, *p.* 89—91. *Legem* Ripuariorum *index* 91 *rubricarum ante-*

cedit. Numeri atque rubricae titulorum in textu legis repe- *p. 201. *tuntur. Ultima* *(*inde a* deprehensus fuerit *in titulo* 90, *text. B) desiderantur. Quae in codice* 23 *inveniuntur, qui olim cum codice nostro unum eundemque codicem efficiebat. Codicem nostrum in divisione titulorum atque numero rubricarum cum codice* 5 *congruisse apparet.*

18) *Codex Vaticanus Christinae* 338, *saeculi IX. ineuntis, quem descripserunt Pertz in 'Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde' V, p.* 216—218, *Pardessus, 'Loi Salique' p. XLVIII. XLIX, legem* Ribuariorum *mutilam exhibet. Inde a titulo* 39 *(textus B) usque ad titulum* 46 *(textus B, cuius ordinem codex noster sequitur) pauca legi possunt. Reliqua usque ad finem adsunt, titulis* 77—79. *exceptis, qui erasi sunt. Tituli* 91 *a codice numerantur.*

19) *Codex ducalis Guelferbytanus Gudianus* 299, *saeculi IX, in* 4°, *continet: fol.* 1—34. *legem Salicam emendatam, fol.* 34—40. capitula quae ad lege Salica dicenda sunt *et alia capitularia, fol.* 40. *traditionem Lanberti de servis donatis; fol.* 41. *deest, fol.* 42—63. *lex Ribuaria traditur, fol.* 48. 57. *amissa sunt. Cum tria folia desint, quaedam in indice, quaedam in textu legis desiderantur. Incipit index a rubrica* 41 *(= text. B)* de eo qui ingenuam mulierem manum vel brachium strinxerit, *quam reliquae rubricae textus B sequuntur, una tantum rubrica* (de homine in domo propria occiso, *tit.* 65. *text. B) omissa, ut finis indicis sit:* XC. Ut iudicis sive missis fiscalis freda non exigant priusquam facinos conponatur. *In textu legis titulus* de homine in domo propria occiso *(tit.* 65. *text. B) adest, sed cum praecedente titulo* (de homine in hoste occiso) *sub una rubrica coniungitur. Quo fit, ut textus quoque legis* 90 *titulos habeat. Titulus* 62. *in indice inscribitur* de testamentum regum vel de traditionibus seu de testibus adhibendis. *In textu legis pars titulorum* 34. 35 *(text. B) et titulorum* 61. 62 *(text. B) desideratur. Quae in foliis amissis aderant.*

20) *Codex capituli Eporediensis* 33, *saeculi X, quem descripserunt tum Amedeus Peyron in 'Notizia dell' archivio del reverendissimo capitolo d' Ivrea' (Torino* 1843*), postea in libello inscripto: Legum barbarorum fragmenta inedita et variantes lectiones ex codice Eporediensi ('Estratto del tom. VIII, serie II. delle memorie della reale academia delle scienze', Torino* 1846*), tum I. Merkel in 'Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde' XI, p.* 547—553, *postremo Pertz in 'Abh. der Berl. Akad.'* 1857, *p.* 81. 85 *sqq., mutilam legem* Ripuariorum *exhibet. Codex inci-*

piebat a lege Ribuaria; primum enim codicis folium, quod a volumine distractum inter ineptas chartas inventum fuit, sic inscribebatur: Incipit lex Ripuariorum, *tum:* Si quis ingenuus ingenuum ictu percusserit *etc. Folia, quae primum hoc sequuntur, humore et marcore tam male mulcata fuerunt, ut velut conglutinata penitus inter se cohaererent. Nonnulla tamen ab A. Peyron expediri atque evelli potuerunt, ex quibus vidit, post legem Ribuariam statim sequi legem Salicam emendatam. Quaedam etiam b. m. Pertz vidit, qui schedis nostris inseruit, titulos* 87. 88. 89. *codicis cum titulis* 83. 84. 85. *editionis Baluzianae, id est cum titulis* 85. 86. 87. *textus B congruere. Quare coniicere possumus, textum legis* 92, *vel (si ultimus titulus a praecedenti separatus erat)* 93 *titulis divisum fuisse. Quae titulorum divisio cum indice codicis B* 1 *congruit. Rubricae igitur* de aroene *et* de testamentis regum *in codice quoque Eporediensi adfuisse videntur. In eo quoque solus codex Eporediensis noster cum codice B* 1 *congruit, quod scribit* Ripuariorum *(non: Ribuariorum).*

21*) Codex Lugdunensis Vossianus in* 4°. 119, *saeculi IX, quem descripsit *Pertz in 'Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde' VII, p.* 737—740, *fragmentum tantum* legis Riboariae *exhibet, a verbis tituli* 60 *(= text. B), c.* 18*:* spata et conucula *usque ad finem legis. Codex* 91 *titulos enumerat, quibus rubricae praefixae sunt.* *p. 202.

22*) Codex Paris. Lat.* 18,236 *(olim 'Nouv. acq. lat.'* 95*), saeculi IX, sex tantum folia continet. In primo folio ultima pars legis Ribuariae invenitur, inde a verbis tituli* 85. *(= text. B):* per venenum seu per aliquod maleficium, *usque ad verba:* fredum aut *(sic!)* non illi iudicii *(sic!) tituli* 91. *Textus legis* 91 *titulis divisus erat. Singulis titulis numeri atque rubricae praefiguntur. Reliqua quinque folia partem legis Alamannorum continent.*

23*) Codex Musei Britannici Egerton* 269 *(olim Spangenberg), saeculi X. vel XI, quem descripserunt E. Spangenberg, 'Beyträge zu den teutschen Rechten des Mittelalters' (*1822*) p.* 185—191, *G. H. Pertz, 'Ueber einige Handschriften Deutscher Rechts- und Gesetzbücher, Abh. d. Berl. Akad.'* 1857, *p.* 88 *sqq., quaedam tantum verba legis Ribuariae exhibet. Incipit codex a verbis tituli* 90*:* de vita componat, *tum titulus* 91. *(= text. B) exhibetur, quem haec sequuntur:* Explicit lex Ribuariorum. *Reliqua in codice* 17 *inveniuntur, cfr. Pertz l. cit.*

24*) Sichardi quoque, Heroldi et Tilii atque Lindenbrogii editiones consulendas esse putavi.*

Sichardus in libello, quem inscripsit: Leges Ribo-

ariorum, Baioariorumque, quas vocant, a Theoderico rege Francorum latae, item Alamannorum leges, a Lothario rege latae, nunc primum vetustatis ergo excusae, Basileae, anno 1530, *textum legis* Riboariorum *edidit, in* 60 *titulos divisum. Singulis titulis rubricae sive numeri praefiguntur. Index rubricarum deest, cum a Sichardo* titulorum index *confectus sit, qui rubricas tam legis Ribuariae quam legum Alamannorum atque Baiuvariorum comprehendat. A Sichardo multa in editione legis ad arbitrium mutata esse, pro certo habere possumus. Sermonem Latinum saepius correxit, voces barbaras omisit. In titulo* 34 *(text. B), c.* 3. *Sichardus scripsit:* quod eum admonuerit *(loco:* quod eum ad strudem legitimam admallatum habet*).* Transiendum *Sichardus correxit in* transeundum *(tit.* 45. *text. B). Rubricae* de mannire *(tit.* 34. *text. B),* de intertiare *(tit.* 35*),* de adfatimire *(tit.* 51*) a Sichardo mutatae sunt, dum scribat:* de mannitione, de intertiatione, de adfatimatione; *quae in nullo codice inveniuntur. Voces* vel adfatimi *(tit.* 50. *text. B),* cum hariraida *(tit.* 66. *text. B),* de cinewerdunia *(tit.* 74, *c.* 6. *text. B) a Sichardo omittuntur. Titulum* 73 *(textus B)* de fistuca intercurrente *integrum omisit Sichardus. Quod non aliam ob causam mihi factum esse videtur, nisi quod Sichardus titulum illum non intellexerit. Haec exempla sufficiant. Multa etiam in titulis* 77. 79. 81 *(text. B) a Sichardo tam omissa quam mutata sunt. Titulus ultimus* (91. *textus B) apud Sichardum deest. Utrum divisio legis in* 60 *titulos, quam Sichardus habet quaeque in nullo codice invenitur, a Sichardo inventa, an ex codice deprompta sit, in dubio relinquo. Rubricae saepius a Sichardo ad arbitrium compositae esse videntur, veluti cum titulo* 77 *(text. B) a Sichardo rubrica inscribatur:* de reprobis *(loco:* de re proprisa vel secuta*), vel titulo* 82 *(text. B):* de turbato e via *(loco:* de viae lacina*). Quae cum ita sint, pauca tantum e Sichardo in editione nostra adnotavi. Signavi Sichardum in notis litteris: Sich.*

Heroldus in libro, quem inscripsit: Originum ac germanicarum antiquitatum libri, Basileae 1557, *inter reliquas leges Barbarorum legem quoque* Ripuariam *e codice Fuldensi (ut videtur) edidit. Index Heroldi* 91 *rubricas habet, et textus quoque legis in* 91 *titulos dividitur. Congruit editio* *p. 208. **Heroldina non cum antiquiore textu (quod falso putavit Pertz in 'Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde' VII, p.* 751*), sed cum textu nostro B, quem vulgatum appellare possumus. Quamvis Heroldus plerumque codicem suum secutus sit (quo Sichardum longe supe-*

rat)[22], *interdum tamen Heroldus quoque ad arbitrium textum legis mutavit. Exemplum praebet titulus* 87 *(text. B), c.* 2, *ubi Heroldus habet:* wargus sit ob hoc expulsus, exulet, *ubi vox* exulet *(quae in nullo codice invenitur) aperte ab Heroldo ad locum illum interpretandum inserta est. Eodem modo lectio Heroldi* domino proprio *in tit.* 60, *c.* 7. *e coniectura Heroldi processisse mihi videtur. Titulus* 1. *legis nostrae apud Heroldum cum capitulari Karoli Magni congruit. In universum tamen spectantibus nobis Heroldiana editio maioris momenti quam Sichardiana esse videtur. Quam ob rem plura ex editione Heroldi adnotavi. Signavi Heroldum in notis litteris: Her.*

Tilius, episcopus Meldensis, in libro, quem inscripsit: Aurei venerandaeque antiquitatis libelli Salicam legem continentes, a Clodoveo, Childeberto et Clotario christianissimis regibus prius editi et postremum a Carolo Magno emendati et aucti, item Leges Burgundionum, Almanorum, Saxonum, Baiwariorum, Ripuariorum ex veteribus libris emendatiores et auctiores, Parisiis, ex officina Iacobi du Puys, sub signo Samaritanae, 1573, *legem* Ripuariorum *quoque edidit. Index apud Tilium* 91 *rubricas habet, quae in textu legis (qui aeque in* 91 *titulos dividitur) repetuntur. Textus Tilianus cum textu vulgato B congruit. Interdum Tilius textum codicis sui emendasse mihi videtur, veluti cum titulo* 35 *(text. B) rubricam inscribat:* De intertiata re, *quae in nullo codice manuscripto invenitur (codices manuscripti habent:* De intertiare*), vel cum in titulo* 39, *c.* 3. *post* consumpserint *addat* aliquid, *quod aeque in nullo codice manuscripto occurrit. Voces Franconicas saepius Tilius corrumpisse mihi videtur, veluti cum scribat* troutis *(tit.* 44. *text. B, c.* 2*) vel* harroaida *(tit.* 66*). Plura huiusmodi inveniuntur tit.* 62 *(text. B), c.* 1, *ubi Tilius habet* testimonium *(pro* testamentum*) tit.* 70, *c.* 3, *ubi Tilius scribit* direpserit *pro* direxerit, debuerant *pro* coeperint *etc. Signavi editionem Tilianam in notis nostris litteris: Til.*

Lindenbrogius in suo Codice legum antiquarum [Codex legum antiquarum in quo continentur Leges Wisigothorum, Edictum Theodorici regis, Lex Burgundionum, Lex Salica, Lex Alamannorum, Lex Baiwariorum, Decretum Tassilonis ducis, Lex Ripuariorum, Lex Saxonum, Angliorum et Werinorum, Frisionum, Langobardorum, Constitutiones Siculae seu Neapolitanae, Capitulare Karoli M. et Hludowici Impp. etc., quibus accedunt Formulae solennes

22) *Nonnullae lectiones Heroldianae, quae aperte a codicum traditione discrepant, e solo calami lapsu ortae sunt, veluti cum Heroldus tit.* 84, *c.* 1. *habeat:* furca *(pro* furto).

priscae publicorum privatorumque negotiorum nunc primum editae: et Glossarium sive Interpretatio rerum vocumque difficilium et obscuriorum. Francofurti 1613] *legem* Ripuariorum *edidit, editionum Sichardi, Heroldi, Tilii et quorundam codicum manuscriptorum ope usus. Pauca e Lindenbrogio adnotanda mihi esse videbantur, sub signo: Lind. Textum vulgatum B Lindenbrogius edidit, sed in* 89 *titulos divisum, nescio cuius codicis auctoritate. Divisio Lindenbrogiana a recentioribus editionibus recepta est.*

Posteriores editiones nihil novi afferunt, cum quatuor illi codices manuscripti, quibus Baluzius in editione sua usus erat, adhuc exstent et in usum editionis nostrae denuo collati sint.

p. 204.

CAPUT III.
DE EDITIONE NOSTRA LEGIS RIBUARIAE.

§. 11.
De textu A.

Textu A antiquiorem, genuino textui propinquiorem speciem legis Ribuariae exhiberi, supra ostendi (§. 8*). Quam ob rem textui A in editione nostra primus locus datus est.*

Quamvis in textu A edendo codicem 1 *prae ceteris secutus sim (cf. supra §.* 9*), non tamen in omnibus solum textum codicis* 1 *typis mandandum esse putavi. Codex enim* 1 *cum plura contineat, quae errore librarii orta sunt, saepius eum e reliquis codicibus corrigendum esse putavi. Exemplo est tit.* 18*, c.* 1*, ubi codex* 1 *habet* quas, *cum scribi debuerit* equas. *Conferri potest etiam tit.* 58*, c.* 1. 6. 7. *editionis nostrae, ubi codicem* 4 *potius (cfr. supra §.* 9*) quam codicem* 1 *pro duce habendum esse putavi. Pro lege autem mihi fuit, ut codicem* 1 *sequerer, nisi certis argumentis textus eius corruptus esse probaretur. Lectiones reliquorum codicum in notis addidi, non omnes, sed eas, quae aliquid ad legem interpretandam vel ad voces germanicas illustrandas afferunt.*

Genuinum textum legis Ribuariae absque rubricis et titulorum divisione fuisse, supra (p. 194*) demonstravi. Codices A aut nullos titulos distinguunt, aut vario modo in titulos dividuntur. Plerique codices A divisionem* 90 *vel* 91 *vel* 92 *vel* 93 *titulorum exhibent, affinem* 91 *titulorum divisioni, quae per textum B divulgata est. Quamvis igitur divisio* 89 *titulorum, quae ab editionibus recentioribus tradi solet, in nullo codice inveniatur, tamen, cum in omnibus libris recentioribus, qui legem Ribuariam laudaverunt,*

observata et nostra aetate usitatissima sit, abiicienda esse non mihi visa est. Codices enim A cum aut nullos aut varios titulos habeant, codex 1 *titulis omnino careat, titulos atque numeros usitatos retinere quam ex huius vel illius codicis auctoritate novum ordinem titulorum introducere, melius esse duxi. Quam ob rem in textu A edendo usitatam divisionem* 89 *titulorum retinui. Lectori autem benevolo observandum est, titulorum atque capitum numeros a me additos esse et in lege Ribuaria explicanda pro non scriptis habendos esse.*

§. 12.

De textu B.

Textum vulgatum B quamvis duce codice B 1 *ediderim, reliquorum codicum in notis ratione habita, quaedam tamen in textu codicis* 1 *mutanda esse mihi videbantur. Nam cum soli codices B* 1. 20. *(et Heroldus in editione sua) scribant* Ripuarius, Ripuaria, *reliqui codices autem* Ribuarius *et* Ribuaria *habeant, in textu B eum modum scribendi observavi, quem plerique codices tradunt, ne falsa opinio oriretur, Francos Ribuarios in codicibus Ripuarios appellari solere. In reliquis codicem B* 1, *qui optimae notae codex est, sequi poteram. Divisio* 91 *titulorum, quam in editione textus B repetendam curavi, a codicibus B tradi solet (cfr. supra §.* 10*).*

Haec habui de lege Ribuaria restituenda quae dicerem.

Dabam Argentorati, die 21. *mensis Octobris* 1882.

Rudolphus Sohm.

INDICES LEGIS RIBUARIAE.

Edit.	*Cod. A* 3.	*A* 4.
	Incipiunt capitula legis Ribuarii.	Incipiunt kapitula legis Ribuariae.
1.	1. De ictu ingenuorum.	1. De ictu ingenuorum.
2.	2. De sanguinis effusione.	2. De sanguinis effusione.
3.	3. De osse fracta.	3. De osso fracto.
4.	4. De punctu.	4. De puncto.
5.	5. De debilitatibus.	5. De debilitatibus.
6.	6. De castratione.	6. De castratione.
7.	7. De homicidio.	7. De homicidio.
8.	8. De homicidiis servorum.	8. De homicidiis servorum.
9.	9. De homicidiis hominum regis.	9. De homicidiis hominum regis.
10.	10. De homicidiis hominum ecclesiae.	10. De homicidiis hominum ecclesiasticorum.
11.	11. De homicidiis qui in truste rege est.	11. De homicidiis eorum qui in truste regis sunt.
12.	12. De homicidiis mulierum.	12. De homicidiis mulierum.
13.	13. De homicidiis puellarum.	13. De homicidiis puellarum.

Codd. B.

Incipiunt capitula legis Ribuariorum.

1. De ictu ingenuorum.
2. De sanguinis effusione.
3. De osse fracto.
4. De puncto.
5. De debilitatibus.
6. De castratione.
7. De homicidio.
8. De homicidiis servorum.
9. De homicidiis hominis regis.
10. De homicidiis hominum ecclesiasticorum.
11. De homicidiis eorum qui in truste regis sunt.
12. De homicidiis mulierum.
13. De homicidiis puellarum.

	Edit.	*Cod. A* 3.	*A* 4.
	14,1.	14. De muliere ecclesiastica.	14. De muliere ecclesiastica.
	14,2.		15. De puella ecclesiastica.
	15.	15. De homine mortrido.	16. De homine morddrido.
	16.	16. De captivato homine.	17. De captivo homine.
	14,2.	17. De puella ecclesiastica[a].	
	17.	18. De incendio.	18. De incendio.
	18.	19. De sonesti.	19. De sonestis.
	19.	20. De hictu servorum.	20. De ictu servorum.
	20.	21. De effusione sanguinis.	21. De effusione sanguinis servorum.
	21.	22. De ossa fracta servorum.	22. De osso fracto servorum.
	22.	23. De ossa fracta ingenuorum.	23. De osso fracto ingenuorum a servo.
	23.	24. De hictu servorum a servo.	24. De ictu servorum a servo.
p. 206.	24.[b]		25. De sanguinis effusione servorum a servo.
	25.[b]		26. De osso fracto servorum a servo.
	26.	25. De debilitatibus servorum.	27. De debilitatibus servorum.
	27.	26. De castratione servorum.	28. De castratione servorum.

Codd. B.

14. De muliere ecclesiastica.
15. De homine mordrido.
16. De captivato homine vel femina ingenua.
17. De incendio.
18. De sonesti.
19. De icto servorum.
20. De effusione sanguinis.
21. De osse fracto servorum.
22. De osse fracto ingenuorum a servo.
23. De ictu servorum in servo.
24. De sanguinis effusione servorum a servo. (p. 206.)
25. De osse fracto servorum a servo.
26. De debilitatibus servorum.
27. De castratione servorum.

a) *contextus codicis A* 3 *cum ordine editionis nostrae congruit.* b) *tenor titulorum* 24. 25. *editionis nostrae in contextu codicis A* 3 *cum praecedente titulo coniungitur.*

Edit.	*Cod. A* 3.	*A* 4.
28.	27. De interfectione servorum a servo.	29. De interfectione servorum.
29.	28. De furtu servorum.	30. De furtis servorum.
30,1.	29. De servo representato.	31. De incendio servorum.
30,1.		32. De servo representando.
30,2.	30. De servo infra ducatu lapsu.	33. De servo infra ducato lapso.
30,2.	31. De servo extra ducatu lapso.	34. De servo extra ducato lapso.
31.	32. De homine ingenuo repraesentato.	35. De homine ingenuo repraesentando.
32.	33. De manire.	36. De manire.
33.	34. De intertiare.	37. De intertiare.
34.	35. De raptu ingenuorum vel mulierum.	38. De raptu ingenuorum vel mulierum.
35.	36. De eo qui uxore aliena tollit.	39. De eo qui uxorem alienam tulerit.
36.	37. De diversis interfectionibus.	40. De diversis interfectionibus vel conpositionibus.
37.	38. De dotis mulierum.	41. De dotis mulierum.
38.	39. De eo qui hominem innocentem ad regem accusat.	42. De eo qui hominem innocentem ad regem accusat.
39.	40. De manu stricta mulieris.	43. De eo qui ingenuam mulierem manum vel brachium strinxerit.

Codd. B.

28. De interfectione servorum a servo.
29. De furtis servorum.
30. De incendio servorum.
31. De servo representando.
32. De servo infra ducatum lapso.
33. De homine ingenuo repraesentando.
34. De mannire.
35. De intertiare.
36. De raptu ingenuorum vel mulierum.
37. De eo qui uxorem alienam tulerit.
38. De diversis interfectionibus.
39. De dotis mulierum.
40. De eo qui hominem innocentem ad regem accusaverit.
41. De eo qui ingenuae mulieri manum vel brachium strinxerit.

Edit.	*Cod. A* 3.	*A* 4.
40.[a]		44. De cabello extra domini sui consilium ascensum.
41.	41. De ligaminibus ingenuorum.	45. De ligationibus ingenuorum.
42.	42. De venationibus.	46. De venationibus.
43. 44. 45.	43. De sepibus.	47. De sepibus.
46.	44. De quatrupedibus si homine occidit.	48. De quadrupedibus si hominem occiserint.
47.	45. De vestigio minando.	49. De vestigio menando.
p. 207. 48.	46. De hominis qui sine heredibus moritur.	50. De adfratimire.
49.	47. De agramire.	
50.	48. De testibus adhibendis.	51. De testibus adhibendis.
51.	49. De eo qui grafionem ad res alienas invidat.	52. De eo qui grafionem ad res alienas tollendas invitat.
52.	50. De rem prestata.	53. De rem prestitam.
53.	51. De eo qui grafionem interficerit[b].	54. De eo qui grafionem interfecit.

Codd. B.

42. De caballo extra consilium domini sui ascenso.
43. De ligaminibus ingenuorum.
44. De venationibus.
45. De saepibus.
46. De his qui in messe aliena cum carro transierit.
47. De his qui nesciente homine aliquam furtivam rem in domo introduxerit.
48. De quadrupedibus si hominem occiderint.
49. De vestigio minando.
50. De homine qui sine heredibus moritur. (p. 207.)
51. De adfatimire.
52. De testibus adhibendis.
53. De eo qui grafionem ad res alienas invitat.
54. De re praestata.
55. De eo qui grafionem interficerit.

a) *titulus* 40. *editionis nostrae in indice codicis A* 3 *desideratur, in contextu adest sub rubrica:* de caballo ascendendo. b) *reliquae rubricae in indice codicis A* 3 *desunt; sequentes rubricas ex contextu codicis A* 3 *deprompsi, qui cuique titulo numerum et rubricam praefigit; numeros, a scriptore codicis saepius errore confusos, omisi.*

Edit.	*Cod. A* 3.		*A* 4.
54.	De corporibus expoliatorum.	55.	De corporibus expoliatis.
55.	De rachimburgiis legem dicentibus.	56.	De rachinburgiis legem dicentibus.
56.	De alodis.	57.	De alodis.
		58.	De aroen.
		59.	De testamentis regum.
57.	De libertis a domino ante regem dimissis.	60.	De libertis a domno ante regem dimissis.
58.	De tabulariis.	61.	De tabulariis.
59.	De venditionibus.	62.	De vinditionibus.
60.	De traditionibus et testibus adhibendis.	63.	De traditionibus et testibus adhibendis.
61.	De libertis secundum legem Romanam.	64.	De libertis secundum legem Romanam.
62.	De homine qui servum tributarium facit.	65.	De homine qui servum tributarium facit.
63.	De homine in hoste hoccisum.	66.	De homine in hoste occiso.
64.	De homine in domo propria occiso.	67.	De homine in domo propria occiso.
65.	De eo qui bannum non adimplet.	68.	De eo qui bannum non adimplet.
66.	De sacramento.	69.	De sacramento.
67.	De eo qui filium non relinquit.	70.	De eo qui filios non relinquid.

Codd. B.

56. De corporibus expoliatis.
57. De rachinburgiis legem dicentibus.
58. De alodibus.
(59. De aroene.
60. De testamentis regum.)
59. (61.) De libertis a domino ante regem dimissis.
60. (62.) De tabulariis.
61. (63.) De venditionibus.
62. (64.) De traditionibus et testibus adhibendis.
63. (65.) De libertis secundum legem Romanam.
64. (66.) De homine qui servum tributarium facit.
65. (67.) De homine in hoste occiso.
66. (68.) De homine in domo propria occiso.
67. (69.) De eo qui bannum non adimplet.
68. (70.) De sacramento.
69. (71.) De eo qui filium non relinquit.

	Edit.	*Cod. A* 3.		*A* 4.
	68.	De ossa super via sonans vel absque efusionem sanguinis.	71.	De osso super viam sonante vel absque effusione sanguinis.
	69.	De eo qui regis infidelis extitit.	72.	De eo qui rege infidelis extitit.
	70.	De homine a ligno interfecto.	73.	De homine a ligno interfecto.
p. 208.	71.	De fistuca intercurrente.	74.	De fistuca intercurrente.
	72.	De homine intertiato vel pecore mortuo.	75.	De homine intertiato vel pecus mortuo.
	73.	De homine ligato absque iudicio.	76.	De homine ligato et absque iudicio dimisso.
	74.	Ut nullus cum servo tradat vel commendationem fatiat.	77.	Ut nullus cum servo traditionem vel commutationem faciat.
	75.	De rem proprisa vel secuta.	78.	De res proprisas vel sequentes eam.
	76.	De materiamen furato.	79.	De materiamen vel ligna furata.
	77.	De homine forbatudo.	80.	De homine forbattudo.
	78.	De furone in domo recepto.	81.	Qui furonem in domo recipit.
	79.	De homine penduto.	82.	De homine penduto et eius hereditate.
	80.	De via lacinia.	83.	De via lacina.
	81.	Ut parvulus non respondeat ante 15 annus.	84.	Ut parvulus non respondeat ante 15 annos.

Codd. B.

70. (72.) De osse super viam sonante vel absque effusione sanguinis.
71. (73.) De eo qui regi infidelis extitit.
72. (74.) De homine a ligno interfecto.

p. 208.

73. (75.) De fistuca intercurrente.
74. (76.) De homine intertiato vel pecore mortuo.
75. (77.) De homine ligato absque iudicio dimisso.
76. (78.) Ut nullus cum servo traditionem vel comparationem faciat.
77. (79.) De re proprisa vel secuta.
78. (80.) De materiamine vel lignis furatis.
79. (81.) De homine furbattudo.
80. (82.) De eo qui furem in domo reciperit.
81. (83.) De homine penduto et eius hereditate.
82. (84.) De viae lacina.
83. (85.) Ut parvulus non respondeat ante 15 annos.

Edit.	*Cod. A* 3.	*A* 4.
82.	De damno in messe vel infra clusura.	85. De damno in messe vel clausuram.
83.	De maleficiis.	86. De maleficio.
84.	De graphione iniuste invitato.	87. De grafione iniuste invitato.
85.	De corpore expoliato.	88. De corpus expoliato.
86.	De caballo excortigato.	89. De caballo excorticato.
87.	De forbannito homine.	90. De homine forbannito.
88. 89.	Ut nemo munera in iudicio accipiat.	91. Ut nemo munera in iudicio sedens aliquando accipiat.

Codd. B.

84. (86.) De damno in messe vel in clausura.
85. (87.) De maleficio.
86. (88.) De grafione iniuste invitato.
87. (89.) De corpore expoliato.
88. (90.) De caballo scorticato.
89. (91.) De homine forbannito.
90. (92.) Ut nemo munera in iudicio accipiat.
[91. (93.) Ut iudices sive missi fiscales freda non exigant, priusquam facinus conponatur.][a]

Edit.	*Cod. A* 2.	*A* 7.
	Incipiunt capitula de lege Ribuariorum.	Incipiunt tituli Ribuariae legis.
1.	1. De his qui ictu percusserit.	1. De ictu ingenuorum absque sanguine facto.
2.	2. Si quis ingenuus ingenuum percusserit.	2. De ictu eorum sine sanguine.
3.	3. De his in quolibet membro osso fregerit.	3. De fractura ossium.
4.	4. Si ingenuus alterum transpunxerit.	4. De plagis infra capsum.
5, 1.	5. Si ingenuus auriculam excusserit.	5. De abscisione auriculae.
5, 2.	6. Si nasum excusserit.	6. De abscisione nasi.
5, 3.	7. De his qui oculum excusserit.	7. De excussione oculi. *p.* 209.
5, 4.	8. De his qui manum excusserit.	8. De manu abscisa.

a) *contextus codd. B ultimum titulum* Ut iudices *etc. exhibet, separatum a praecedente titulo; in indice codd. B* 1. 2. 11—13, *rubrica ultima desideratur.*

Edit.	*Cod. A* 2.	*A* 7.
5, 5—7.	9. De his qui policem excusserit.	9. De police et de digito unde sagittat excusso.
5, 8—10.	10. Si quis pedem excusserit.	10. De abscisione pedis.
6.	11. De his qui alium castraverit.	11. De castratione.
7.	12. De his qui hominem Ribuarium interficerit.	12. De homicidiis.
8.	13. Si quis servum interficerit.	13. De homicidiis servorum.
9.	14. De regium hominem interfectum.	14. De regio homine interfecto.
10.	15. De hominem ecclesiastico.	
11, 1. 2.	16. De eum qui in truste regia est interfectus.	15. De eo interfecto qui in truste regis est.
11, 3.	17. De hominem ecclesiastico qui vim tulerit aliquid.	16. De fortia regii et ecclesiastici hominis facta.
12.	18. De feminam Ribuariam interfecta.	17. De femina Ribuaria occisa et de aliis compositionibus.
13.		18. De puella Ribuaria occisa.
14.		19. De regia vel ecclesiastica femina pregnante occisa.
15.	19. Si quis ingenuus ingenuumRibuarium interficerit.	20. De ingenuo occiso et ubicumque celato.
16.	20. De his qui alium vendiderit.	21. De venditione ingenuorum extra solum.
17.	21. De his qui hominem incenderit.	22. De incendio a servo facto.
		23. De incendio per noctem facto.
18, 1.	22. De pecoribus furatis.	24. De variis furtis animalium ab ingenuis factis si hoc fecerint.
18, 2.		25. De furtis servorum eorundem animalium.
18, 3.		26. De hisdem furtis ab ecclesiasticis vel regiis hominibus factis.

Edit.	*Cod. A 2.*	*A 7.*
19, 3.		27. De servo qui hoc ecclesiastico vel regio homini fecerit.
19, 1.	22. De pecoribus furatis.	28. De ingenuorum ictibus usque ad tres culpos.
19, 2.		29. De regiis ecclesiasticis hominibus si hoc fecerint.
20, 1.		30. De servo qui supradictis personis sanguinem excusserit.
20, 2. 21.[a]		31. De supranominatis personis si servo hoc fecerint[a].
22.		32. De servo si alicui ossa ruperit.
	23. De his qui sanguinem effusionem fecerit.	33. De servo si regio vel ecclesiastico homini hoc fecerit.
23.		34. De servorum inter se ictuum controversia.
24. 25. 26. 27. 28.		35. De servorum sanguineis plagis et de ossuum rupturis.
29.[a]		36. De homicidiis servorum inter se et eorum examinationibus[a].
30.	24. De eo qui in iudicio pro servo interpellatus fuerit.	
31, 1. 2.	25. De his qui in obsequium alterius inculpatus fuerit.	37. De eis ingenuis hominibus qui in obsequio se commendant si inculpati fuerint, et de eorum investigationibus. (p. 210.)
31, 3—5. 32, 1. 32, 2—4.	26. De his qui infra pago Ribuariam interpellatus fuerit.	38. De mannitione ad mallum. 39. De eis qui tertio vel quarto amoniti ad mallum venire contendunt.
33. 34.	27. Si quis rem suam cognoverit, manum mittat.	40. De interciatis rebus. 41. De raptis feminarum.
		42. De eo qui vivente marito uxorem illius tulerit.

a) *tituli* 21. 29. *editionis nostrae in cod. A 7 tam in contextu quam in indice desiderantur.*

Edit.	*Cod. A 2.*	*A 7.*
35, 1. 35, 2. 35, 3.	28. De his qui cum ingenua puella mechatus fuerit.	43. De eo qui ingenuam puellam adulteraverit.
		44. De puellis vel mulieribus quae in verbo regis bannitae vel ecclesiasticae sunt.
36, 1.	29. De homicidiis.	45. De interfectione advenarum.
36, 2.		46. De interfectione advene Burgundionis.
36, 3.		47. De interfectione advene Romani.
36, 4.		48. De interfectione Alamanni et reliquorum.
36, 5.	30. De clericis, subdiaconis, diaconis, presbyteris, episcopis interfectis.	49. De interfectione clerici.
36, 6.		50. De interfectione subdiaconi.
36, 7.		51. De interfectione diaconi.
36, 8.		52. De interfectione presbyteri.
36, 9.		53. De interfectione episcopi.
36, 10.	31. De partum in femina.	54. De infantibus in praegnante occisis.
36, 10.		55. De ipsa pregnante occisa.
36, 11. 12.	32. De res solvendas.	56. De compositionibus et qualiter singule species adprecientur.
37.	33. De dotis mulierum.	57. De mulieribus desponsatis et earum dotibus.
38.	34. De his qui hominem innocentem ad regem accusat.	58. De accusatione innocentum ad regem.
39.		59. De eo qui alienae mulieri manum strinxerit.
40.		60. De ascensione cavalli contra voluntatem domini sui.
41, 1.		61. De ingenuis ligatis.
41, 2. 3.		62. De eo qui super res alienas ligatus fuerit.
42, 1.	35. De diversis venationibus furatis.	63. De furtis diversarum venationum.
42, 2. 3.		64. De cervis domitis occisis vel furatis.
43.		65. De damno in sepibus vel clausuris factis.
44.		66. De messibus calcatis.

Edit.	*Cod. A 2.*	*A 7.*
45.		68.[a] De his qui nescio homine in possessione illius.
46.	35. De diversis venationibus furatis.	69. De quadrupede qui hominem occiderit vel inter se occisa fuerint.
47.		70. De eo qui suum animal per vestigium sequitur.
48. 49. 50.	36. De his qui per genealogiis non habuit hereditatem.	71. De eorum rebus qualiter agendum sit qui filios et filias habere non possunt. *p.* 211.
		72. De testibus veritatem dicere nolentibus a iudice distringendos.
51.		73. De fiscalibus iudicibus.
52,		74. De re alii prestita.
53.		75. De interfectione comitum.
54. 1.	37. De iudicem fiscalem quem comitem vocant.	76. De eo qui mortuum antequam sepeliatur expoliaverit.
54, 2.		77. De eo qui mortuum effoderit.
55.		78. De raginburgiis legem dicere nolentibus.
56.		79. De eis qui sine liberis mortui fuerint qui in eorum hereditate succedant.
	38. De his qui absque liberis defunctus fuerit.	
57, 1—3.		80. De libertis et denarialibus.
57, 4.		81. De homine denariato absque liberis defuncto et de omnibus eorum rationibus.
58, 1.		
58, 2—8.	39. De his qui tabularium contra episcopum defensare voluerit.	
58, 9.		82. De tabulariorum matrimoniis et si mechaverint.
58, 10.		83. De tabulario si ancillam Ribuariam acceperit et de ecclesiasticis et regiis hominibus reliquisque personis.
58,11—13		
58, 14.	40. Quod si ecclesiasticus aut Romanus ingenuam Ribuariam acciperit.	84. De Ribuario si ancille regis vel ecclesiastice seu tabulariae se sociaverit.
58,15—17		85. De Ribuario si ancille alterius se sociaverit et si ingenua servum alterius tulerit et si supradictae personae mechaverint.

a) *numerus* 67. *desideratur.*

Edit.	*Cod. A 2.*	*A 7.*
58, 18.	40. Quod si ecclesiasticus aut Romanus ingenuam Ribuariam acciperit.	86. De ingenua Ribuaria si servum secuta fuerit.
58,19. 20.		87. De sacramentis.
58, 21.	41. De fide factas.	
59, 1—3.	42. De testamentis.	88. De venditionibus.
59, 3.		
59, 4—7.	43. De causis quod sequitur manum cancellarii.	89. De falsis testamentis et cancellariorum rationibus.
59, 7.	44. De donatione constituta.	
59, 8. 9.		90. De cartula si quis in manibus habuerit in iudicio.
60, 1.		91. De testibus si aliquis alicuius emptionem contenderit.
60, 2—8.	45. De locum traditionis.	92. De consorte in rebus obpresso.
61.		93. De servo si quis eum libertaverit.
62.		94. De eo qui servum suum tributarium fecerit et aliquis eum interfecerit.
63.	46. De servis tributariis interfectis.	95. De homine in hoste interfecto.
64.		96. De homine in propria domo interfecto.
65, 1. 2.	47. De his qui in utilitate regis minime implebit.	97. De utilitate regis.
65, 3.		98. De eo qui in utilitatem regis ambulaverit non suscepto.
p. 212. 66.	48. Si quis Ribuarius sacramentum fidem fecerit.	99. De Ribuariis quomodo et qualiter facere debent.
67, 1.	49. De hominem debitum cui iudicium et omnem factum eius adunare studeat.	
67, 2—4.		100. De eis qui fide facta de sacramento in hostem banniti fuerint.
67, 5.		101. De eis qui pro hereditatae decertare coeperint.
68.	50. De hominem qui in caput plagatus fuerit.	102. De rupturis ossium vel consideratione eorum.
69.		

Edit.	*Cod. A 2.*	*A 7.*
70, 1.	51. De homine a ligno seu a quolibet manufactile fuerit interfectus.	103. De infidelitate regis et si quis proximum suum interfecerit et de aliarum personarum interfectionibus.
70, 2—5. 71.	52. De his qui fossam vel puteum fecerit.	104. De homine qui ubicumque decipulam fecerit.
72, 1. 2.	53. De his qui hominem intertiaverit.	105. De eo qui hominem interfecerit et infra placitum mortuus fuerit et de aliis his similibus.
72, 3—5.	54. De his qui in quadruvio hominem interficerit.	
72, 6—9.	55. De animalibus intertiatis.	
73, 1.	56. De his qui furonem ligaverit.	106. De eo qui furem ligaverit.
73, 2—4.		107. De eo qui furem alicui per vim tulerit.
74.	57. Ut nullus cum servo alieno negotium faciat.	108. De eo qui servo aliquid commendaverit.
75.	58. De his qui caballum, hominem in via prisserit.	109. De homine vel cavallo ubicumque represso.
76.		110. De eo qui alterius capelatum materium de silva tulerit vel alias designatas res abstraxerit.
77.	59. Si quis hominem super res suas conprehenderit.	111. De eo qui non prevaluerit ligare hominem quem super res suas invenerit et de his similibus.
78.		112. De eo qui furem in domo sua receperit.
79.		113. De eo qui pro culpis damnatus ad mortem fuerit, ut res eius heredes ipsius non perdant.
80.		114. De contrarietate viae.
81.	60. Si quis homo Ribuarius defunctus fuerit.	115. De parvulis defunctorum ut ante 15 annos nullas causas has agere conpellantur.
82, 1.		116. De estimatione damni.
82, 2.	61. Si quis peculium in messe adpraehenso.	117. De peculio in messe deprehenso.

Edit.	*Cod. A 2.*	*A 7.*
83.	61. Si quis peculium in messe adpraehenso.	118. De maleficiis.
84.	62. Si quis grafionem iniuste invitaverit.	119. De eo qui grafionem ad malefaciendum invitaverit.
85.		120. De mortuis expoliatis.
86.		121. De cavallis et aliis animalibus decoriatis.
87.	63. Si quis hominem qui forbannitus est in domo reciperit.	122. De forbannitis hominibus.
88.		123. De fredis non exigendis antequam componatur.
89.		
89.		124. De confirmatione omnis superioris legis.[a]

Explicat.

a) *cum numerus* 67 *omissus sit, cod. A* 7 *re vera* 123 *rubricas habet. Cod. A* 6, *qui titulum* 21. *editionis nostrae non omisit,* 124 *rubricas enumeravit.*

LEX RIBUARIA.

p. 213.

E CODD. A.

INCIPIT LEGIS RIBUARII.

I.

Si quis ingenuus ingenuum ictu percusserit, solidum 1 culpabilis iudicetur. Si bis, duos solidos; si ter, 3 solidos.culpabilis iudicetur.

II.

Si quis ingenuus ingenuum percusserit, ut sanguis exiat, terra tangat, bis novem solidos culpabilis iudicetur. Aut si negaverit, cum sex iurit.

III.

Si quis ingenuus ingenuum in quolibet membro osso fregerit, 36 solidos culpabilis iudicetur, aut cum sex iurit.

E CODD. B.

p. 213.

INCIPIT LEX RIBUARIORUM.

I.

De ictu ingenuorum.

Si quis ingenuus ingenuum ictu percusserit, solido 1 culpabilis iudicetur; si bis, duobus solidis. Si ter, tribus solidis culpabilis iudicetur.

II.

De sanguinis effusione.

Si quis ingenuus ingenuum percusserit, ut sanguis exeat terramque tangat, 18 solidos culpabilis iudicetur. Aut si negaverit, cum 6 iuret.

III.

De osse fracto.

Si quis ingenuus ingenuo in quolibet membro os fregerit, 36 solidis culpabilis iudicetur, aut cum 6 iuret.

E CODD. A.

IV.

Si quis ingenuus altero transpuncxerit, aut infra costas placaverit, 36 solidos culpabilis iudicetur, aut cum sex iurit.

p. 214.

V.

1. Si quis ingenuus ingenuum auriculam excusserit, ut audire non possit, 100 solidos culpabilis iudicetur. Si autem audire non perdiderit, 50 solidos culpabilis iudicetur.

2. Si nasum excusserit, ut muccare non possit, 100 solidos culpabilis iudicetur. Si muccare praevalit, 50 solidos culpabilis iudicetur.

In codd. 6. 7 *hoc caput ita legitur:*

Si quis ingenuus ingenuo nasum excusserit, ut muccum retinere non possit, 50 solidos culpabilis iudicetur. Et si muccum retinere poterit, 25 solidos culpabilis iudicetur.

3. Si quis ingenuus ingenuum oculum excusserit, 100 solidos culpabilis iudicetur. Si visum in occulum restiterit, et videre non poterat, 50 solidos culpabilis iudicetur.

E CODD. B.

IV.

De puncto.

Si quis ingenuus alterum transpunxerit, aut infra costas plagaverit, 36 solidis culpabilis iudicetur, aut cum 6 iuret.

p. 214.

V.

De debilitatibus.

1. Si quis ingenuus ingenuo auriculam excusserit, ut audire non possit, 100 solidis culpabilis iudicetur. Si autem auditum non perdiderit, 50 solidis conponat

2. Si nasum excusserit, ut muccare non possit, 100 solidis culpabilis iudicetur. Si muccare praevalet, 50 solidis conponatur.

3. Si quis ingenuus ingenuo oculum excusserit, 100 solidis culpabilis iudicetur. Si visus in oculo restiterit, ita ut videre non[a] possit, 50 solidis culpabilis iudicetur.

a) non *inserunt* 1. 4—10. 12. *Her.; deest* 2. 3. 11. 13—17. 19. *et apud Sich. Til. Lind.*

E CODD. A.

4. Si manum excusserit, 100 solidos culpabilis iudicetur. Si manus ibidem manca pendederit, 50 solidis conponatur.

5. Si quis ingenuus ingenuo policem excusserit, 50 solidos culpabilis iudicetur. Quodsi polex ibidem mancus pependerit, 25 solidos culpabilis iudicetur.

6. Sic in omni mancatione, si membrus mancus pependerit, medietate conponat, quam conponere debuerit, si ipse membrus abscisus fuisset.

7. Si secundo digito, unde sagittatur, excusserit, 36 solidis conponatur.

8. Si quis ingenuus ingenuum pedem excusserit, 100 solidis conponatur. Si pedes ibidem mancus pependerit, 50 solidos culpabilis iudicetur.

9. Si articulum qualemcunque amputaverit, 36 solidos culpabilis iudicetur.

10. Ista omnia si negaverit, cum sex iurit, quod hoc non fecisset.

E CODD. B.

4. Si manum excusserit, 100 solidis culpabilis iudicetur. Si manus ibidem manca pendiderit, 50 solidis conponat.

5. Si quis ingenuus ingenuo pollicem excusserit, 50 solidis culpabilis iudicetur. Quod si pollix ibidem mancus pendiderit, 25 solidis culpabilis iudicetur.

6. Sic in omni mancatione, si membrum mancum pendiderit, medietate conponat, quam conponere debuerat, si ipsum membrum abscisum fuisset.

7. Si secundus digitus, unde sagittatur, excussus fuerit, 36 solidis conponatur.

8. Si quis ingenuus ingenuo pedem excusserit, 100 solidis conponat. Si pes ibidem mancus pendiderit, 50 solidis culpabilis iudicetur.

9. Si articulum qualecumque amputaverit, 36 solidis culpabilis iudicetur.

10. Ista omnia si negaverit, cum 6 iuret, quod hoc non fecisset.

E CODD. A.

VI.

Si quis ingenuus ingenuum castraverit, 200 solidos p. 215. culpabilis iudicetur. Aut si negaverit, cum 12 iurit.

VII.

Si quis homo ingenuum Ribuarium interfecerit, 200 solidos culpabilis iudicetur. Aut si negaverit, cum 12 iurit.

VIII.

Si quis servum interfecerit, 36 solidos culpabilis iudicetur, aut cum sex iurit, quod hoc non fecissit.

IX.

Si quis regium hominem interfecerit, 100 solidos culpabilis iudicetur, aut cum 12 iurit.

E CODD. B.

VI.

De castratione.

*p. 215. Si quis ingenuus ingenuum castraverit, 200 solidis *culpabilis iudicetur. Aut si negaverit, cum 12 iuret.

VII.

De homicidio.

Si quis homo ingenuum Ribuarium interfecerit, 200 solidis culpabilis iudicetur. Aut si negaverit, cum 12 iuret.

VIII.

De homicidiis servorum.

Si quis servum interficerit, 36 solidis culpabilis iudicetur, aut cum 6 iuret, quod hoc non fecisset.

IX.

De homicidiis hominum regis.

Si quis hominem regium interficerit, 100 solidis culpabilis iudicetur, aut cum 12 iuret.

E CODD. A.

X.

p. 216.

1. Si quis hominem ecclesiasticum interficerit, 100 solidos culpabilis iudicetur, aut cum 12 iurit.

2. Sic in reliqua conposicione, unde Ribuarios 15 solidos culpabilis iudicetur, regius et ecclesiasticus homo medietatem conponat, vel deinceps quantumcumque culpa ascenderit.

XI.

1. Si quis eum interficerit qui in truste regia est, 600 solidos culpabilis iudicetur. Et quidquid ei fietur, similiter sicut de reliquo Ribuario in triplo conponatur.

2. De hoccisione eius, si negaverit, cum 72 iurit.

3. Si quis regio aut ecclesiastico homine de quacumquelibet rem forcium fecerit et per vim tollerit, in triplo sicut reliquo Ribuario conponatur*.

*) aut simili modo cum 72 iuret *addit* 9.

E CODD. B.

X.

p. 216.

De homicidiis hominum ecclesiasticorum.

1. Si quis hominem ecclesiasticum interficerit, 100 solidis culpabilis iudicetur, aut cum 12 iuret.

2. Sic in reliqua compositione, unde Ribuarius 15 solidis culpabilis iudicetur, regius et ecclesiasticus homo medietatem conponat, vel deinceps quantumcumque culpa ascenderit.

XI.

De homicidiis eorum, qui in truste regis sunt.

1. Si quis eum interficerit, qui in truste regia est, 600 solidis culpabilis iudicetur. Et quicquid ei fiet, similiter sicut de reliquo Ribuario in triplum conponatur.

2. De occisione eius, si negaverit, cum 72 iuret.

3. Si quis regio aut ecclesiastico homini de quacumquelibet re fortiam fecerit et per vim tulerit, in triplum sicut reliquo Ribuario conponat.

E CODD. A.

XII.

1. Si quis feminam Ribuariam interficerit, postquam parire ceperit, usque ad quadraginsimum annum, p. 217. 600 solidos culpabilis iudicetur. Aut si negaverit, cum 72 iurit.

2. Et ubicumque sexcenti solidi accedunt, si ille homo pauper fuerit, ut insimul solvere non possit, per tres decessiones filiorum solvat.

XIII.

Si quis puellam Ribuariam interficerit, 200 solidos culpabilis iudicetur. Aut si negaverit, cum 12 iurit.

XIV.

1. Si quis feminam regiam aut ecclesiasticam parientem interficerit, tricentus solidus culpabilis iudicetur, aut cum 36 iurit.

E CODD. B.

XII.

De homicidiis mulierum.

1. Si [quis] feminam Ribuariam interficerit, postquam parturire caeperit, *p. 217. *usque ad quadragesimum annum, 600 solidis culpabilis iudicetur. Aut si negaverit, cum 72 iuret. Et ubicumque 600 solidi accedunt, simili modo cum 72 iuret.

2. Si ille homo pauper fuerit, ut insimul solvere non possit, per tres decessiones filiorum solvat.

XIII.

De homicidiis puellarum.

Si quis puellam Ribuariam interficerit, 200 solidis culpabilis iudicetur. Aut si negaverit, cum 12 iuret.

XIV.

De muliere ecclesiastica.

1. Si quis feminam regiam aut ecclesiasticam parientem interficerit, 300 solidis culpabilis iudicetur, aut cum 36 iuret.

E CODD. A.

2. Quod si puellam aut post quam* quadraginsimum annum interficerit, 200 solidos culpabilis iudicetur, aut cum 12 iurit.

*) quam *in solo cod.* 1 *legitur; vox* aut *in capite nostro idem significat ac si scriptum esset:* id est; *cfr. infra tit.* 31, *c.* 1.

XV.

Si quis ingenuus ingenuum Ribuarium interficerit, et eum cum ramo aut callis vel in pucio seu in aqua quocumque libet loco celari voluerit, quod dicitur mordridus, 600 solidos culpabilis iudicetur, aut cum 70 iurit.

XVI. p. 218.

Si quis ingenuus ingenuum Ribuarium extra solum vendiderit, et eum iterum ad solum non potuerit reducere, 600 solidos culpabilis iudicetur, aut cum 72 iurit. Et si eum in solum reduxerit, 200 solidos culpabilis iudicetur. Quod et de femina ingenua similiter convenit observare.

E CODD. B.

2. Quod si puellam post quadragesimum annum interficerit, 200 solidis culpabilis iudicetur, aut cum 12 iuret.

XV.

De homine mordrido.

Si quis ingenuus ingenuum Ribuarium interficerit, et eum cum ramo cooperuerit vel in puteum seu in quocumque libet loco caelare voluerit, quod dicitur mordridus, 600 solidis culpabilis iudicetur, aut cum 72 iuret.

XVI. p. 218.

De captivato homine vel femina ingenua.

Si quis ingenuus ingenuum Ribuarium extra solum vendiderit, et eum iterum ad solum non potuerit reducere, 600 solidis culpabilis iudicetur, aut cum 72 iuret. Et si eum in solum reduxerit, 200 solidis culpabilis iudicetur. Quod et de femina ingenua similiter convenit observari.

E CODD. A.

XVII.

1. Si quis hominem per noctem latenter incenderit, 600 solidos culpabilis iudicetur, et insuper damno et dilatura restituat. Aut si negaverit, cum 72 iurit.

2. Si servus hoc fecerit, 36 solidos culpabilis iudicetur, et insuper damno et dilatura restituat. Aut si negaverit, dominus eius cum 6 iurit.

XVIII.

1. Quod si ingenuos sonesti, id est 12 equas cum amassario, aut 6 scruvas cum verre, vel 12 vaccas cum tauro furaverit, 600 solidos culpabilis iudicetur, et insuper capitale et dilatura restituat. Quod si multi ingenui fuerint, sicut in omne texacam constituemus, unusquisque 600 solidos culpabilis iudicetur, et insuper capitale et dilaturam restituat. Aut si negaverit, singuli cum 72 iurit.

p. 219. 2. Quod si servus hoc fecerit, 36 solidos culpabilis

E CODD. B.

XVII.

De incendio.

1. Si quis hominem per noctem latenter incenderit, 600 solidis culpabilis iudicetur, et insuper damnum et dilaturam restituat. Aut si negaverit, cum 72 iuret.

2. Si servus hoc fecerit, 36 solidis culpabilis iudicetur, et insuper damnum et dilaturam restituat. Aut si negaverit, dominus eius cum 6 iuret.

XVIII.

De sonesti.

1. Quod si ingenuus sonesti, id est 12 equas cum amassario, aut 6 scruvas cum verre, vel 12 vaccas cum tauro furatus fuerit, 600 solidis culpabilis iudicetur, et insuper capitale et dilaturam restituat. Quod si multi ingenui fuerint, sicut in omni furto constituimus, unusquisque 600 solidis culpabilis iudicetur, et insuper capitale et dilaturam restituant. Aut si negaverint, singuli cum 72 iurent.

p. 219. 2. Quod si servus hoc fecerit, 36 solidis culpabilis iudi-

E CODD. A.

iudicetur, et insuper capitale et dilaturam restituat. Et si multorum servi fuerint, unusquisque per semetipsum similiter faciant. Aut si negaverint, dominus eorum cum sex iurit.

3. Si homo ecclesiasticus aut regius hoc fecerint, medietatem conpositionem Francorum culpabilis iudicetur. Aut si negaverit, cum 36 iurit.

XIX.

1. Si ingenuos servo ictu percusserit, ut sanguis non exiat, usque ternos colpus singulos solidos conponat. Aut si negaverit, cum 6 iurit.

2. Si homo ecclesiasticus aut regius hoc fecerit, 3 solidos culpabilis iudicetur, aut cum sex iuret.

3. Quod si servus homine regio aut ecclesiastico vel Franco hoc fecerit, per ternos ictos 3 solidos conponat. Aut si negaverit, dominus eius cum 6 iurit.

E CODD. B.

cetur, et insuper capitale et dilaturam restituat. Et si multorum servi fuerint, unusquisque per semetipsum similiter faciat. Aut si negaverint, domini eorum cum 6 iurent.

3. Si homo ecclesiasticus aut regius hoc fecerit, medietate conpositionis Francorum culpabilis iudicetur. Aut si negaverint, cum 36 iuret.

XIX.

De ictu servorum.

1. Si ingenuus servum ictu percusserit, ut sanguis non exeat, usque ternos colpos* singulos solidos conponat. Aut si negaverit, cum 6 iuret.

2. Si homo ecclesiasticus aut regius hoc fecerit, 3 solidis culpabilis iudicetur, aut cum 6 iuret.

3. Quod si servus homini regio aut ecclesiastico vel Franco hoc fecerit, per ternos ictus 3 solidos conponat. Aut si negaverit, dominus eius cum 6 iuret.

*) quod nos dicimus bunislegi *inserunt* 3. 4.

E CODD. A.

XX.

1. Si servus ingenuo sanguinis effusionem fecerit aut regio vel ecclesiastico homine, quinto demedio solido culpabilis iudicetur. Aut si negaverit, dominus eius cum 6 iurit.

2. Similiter si ingenuus aut regius vel ecclesiasticus homo servo hoc fecerit, quinto demedio solido culpabilis iudicetur*.

*) aut cum sex iuret *addunt* 3. 6. 7. 9; aut dominus eius cum sex iuret *addit* 10.

XXI.

Quod si ingenuus aut regius vel ecclesiasticos homo servo osso frigerit, 9 solidos culpabilis iudicetur, aut domino eius cum 6 iurit.

XXII.

Quod si servos hominem Franco aut Ribuario p. 220. ossa frigerit, dominus eius 36 solidos culpabilis iudi-

---

E CODD. B.

XX.

De effusione sanguinis.

1. Si servus ingenuo aut regio vel ecclesiastico homini sanguinis effusionem fecerit, 5. dimedio solido culpabilis iudicetur. Aut si negaverit, dominus eius cum 6 iuret.

2. Similiter si ingenuus aut regius vel ecclesiasticus homo hoc servo fecerit, 5 dimedio solido culpabilis iudicetur, aut [dominus eius] cum 6 iuret.

XXI.

De osse fracto servorum.

Quod si ingenuus aut regius vel ecclesiasticus homo servo os fregerit, 9 solidis culpabilis iudicetur, aut dominus eius cum 6 iuret.

XXII.

De osse fracto ingenuorum a servo.

*p. 220. Quod si servus homini Franco aut *Ribuario os fregerit, dominus eius 36 solidis culpabilis iudicetur. Si autem regio

E CODD. A.

cetur. Si autem regio aut ecclesiastico homine hoc fecerit, bis 9 solidos culpabilis iudicetur.

XXIII.

Quod si servus servo hictu uno vel duobus seu tribus percusserit, nihil est. Sed tamen propter pacis studium tremisse* conponat.

*) id sunt 4 denarios *addunt* 9. 10.

XXIV.

Si autem servus servum sanguinem effusionem fecerit, tercio demedio solido culpabilis iudicetur.

XXV.

Si osso ei frigerit, 6 solidos culpabilis iudicetur.

XXVI.

Quod si oculum, auriculam, nasum, manum, pedem excusserit, bis 9 solidos dominus eius culpabilis iudicetur*.

*) aut cum 6 iuret *addunt* 6. 7.

E CODD. B.

aut ecclesiastico homini hoc fecerit, 18 solidis culpabilis iudicetur.

XXIII.

De ictu servorum in servo.

Quod si servus servum ictu uno vel duobus seu tribus percusserit, nihil est. Sed tamen propter pacis studium tremissem, id est 4 dinarios, conponat.

XXIV.

De sanguinis effusione servorum a servo.

Si autem servus servo sanguinis effusionem fecerit, tertio dimedio solido culpabilis iudicetur.

XXV.

De osse fracto servorum a servo.

Si os ei fregerit, 5 solidis culpabilis iudicetur.

XXVI.

De debilitatibus servorum.

Quod si oculum, auriculam, nasum, manum, pedem excusserit, 18 solidis dominus eius culpabilis iudicetur.

E CODD. A.

XXVII.

Si autem eum castraverit, 36 solidos culpabilis iudicetur, aut cum sex iurit.

XXVIII.

Si autem servus servum interficerit, dominus eius 36 solidos culpabilis iudicetur, aut cum 6 iurit, quod servus eius hoc non fecisset.

XXIX.

Quod si servus furtum fecerit, dominus eius 36 solidos culpabilis iudicetur; excepto capitale et dilaturam restituat*.

*) aut cum sex iuret, quod hoc non fecisset *addit* 3.

p. 221.

XXX.

1. Quod si quis in iudicio pro servo interpellatus fuerit, quod si servos tales non fuerit, unde dominus eius de fiducia securus esse posset, in iudicio respon-

---

E CODD. B.

XXVII.

De castratione servorum.

Si autem eum castraverit, 36 solidis culpabilis iudicetur, aut cum 6 iuret.

XXVIII.

De interfectione servorum a servo.

Si autem servus servum interficerit, dominus eius 36 solidis culpabilis iudicetur, aut cum 6 iuret, quod servus eius hoc non fecisset.

XXIX.

De furtis servorum.

Quod si servus furtum fecerit, dominus eius 36 solidis culpabilis iudicetur; excepto capitale et delatura restituat.

p. 221.

XXX.

De incendio servorum.

Quod si quis in iudicio pro servo interpellaus fuerit, quod si servus talis non fuerit, unde dominus eius de fiducia securus esse possit, dominus eius in iudicio pro eo respondeat. Inter–

E CODD. A.

deat* ad interrogationis: 'Sta tu', et liceat ei sine tanganu loquere*, et dicat: 'Ego ignoro, utrum servos meos culpabilis an innocens ex hoc extederet; propterea eum secundum legem Ribuariam super 14 noctis ad igneum repraesento'. Et sic eius praesentiam cum fistuca fidem faciat. Quod si servus in igneum p. 222. manum miserit, et lesam tullerit, dominus eius, sicut lex contenit, de furtu servi culpabilis iudicetur.

*) *In codicibus hic locus ita legitur:* respondeat ad interrogationis stabat. liceat ei sine tanganu loquere 1; respondeat ad interrogationes stabat, liceat haec sine tanganu loquere 2; respondeat interrotus respondeat stet, liceat haec sine tangano loquere 3; respondeat ad interrogationes sto et liceat ei sine tangano loquere 4; respondeat ad interrogationes stabat. liceat sine tancano loquere 5; repondeat interrogatus stet et sine tangano loquatur 9; interrogatus respondeat et sine tangano loquatur 10; *codd.* 6. 7, *toto initio huius capitis mutato, ita legunt:* Quod si servus in iuditio pro servo interpellatus fuerit, de fiducia securus esse, quod si servus talis non fuerit, unde dominus eius in iudicio pro eo respondere possit, dominus interrogatus respondeat; *ego* sta tu *scripsi ex coniectura, argumento tituli* 59, *c.* 8. *infra.*

2. Quod si servus, quando dominus interpellatur,

E CODD. B.

rogatus respondeat, et sine tangano loquatur, et dicat: 'Ego ignoro, utrum servus meus culpabilis an innocens de hoc extiterit'.

XXXI.

p. 222.

De servo representando.

Propterea eum secundum legem Ribuariam super quattuordecim noctes ad ignem repraesento. Et sic de eius praesentia cum fistuca fidem faciat. Quod si servus in ignem manum miserit, et laesam tulerit, dominus eius, sicut lex continet, de furtu servi culpabilis iudicetur.

XXXII.

De servo infra ducatum lapso.

1. Quod si servus, quando dominus interpellatus fuerit,

E CODD. A.

infra ducato fuga lapsus fuerit, supra 14 noctis aut ipsum repraesentit, aut pro eum faciat rationem*.

*) *Codex* 4 *hic inserit:*
XXXIV. Si autem extra ducato fuga lapsus fuerit, super quadraginta noctes eum represenlare studeat, aut ipse respondeat pro eo.

p. 223. Quod si postquam eum ad igneum placuerit, fuga lapsus fuerit, ad placitum veniens cum tribus testibus in haraho coniurit, quod servus illi, quem ad igneum repraesentare debuerat, extra eius voluntate fuga lapsus sit, et sic denuo placitus ei concidatur, ut super 14 noctes seu super 40 noctis eum repraesentare studeat; aut ipse in rem respondeat.

XXXI.

1. Quod si homo aut* ingenuos in obsequium alterius inculpatus fuerit, ipse qui eum post se eodem tempore retenuit, in praesentia iudicis similiter, sicut superius conprehensum est, repraesentare studiat, aut in rem respondere.

*) *Cfr. tit.* 14, *c.* 2.

E CODD. B.

infra ducatum fuga lapsus fuerit, supra quatuordecim noctes aut ipsum repraesentet, aut pro eo faciat rationem.

p. 223. 2. Quod si postquam eum ad ignem applicuerit, fuga lapsus fuerit, ad placitum veniens cum tribus testibus in araho coniuret, quod servus ille, quem ad ignem repraesentare debuerat, extra eius voluntatem fuga lapsus sit, et sic denuo placitus ei concedatur, ut super quatuordecim seu super 40 noctes eum repraesentare studeat; aut ipse in re respondeat.

XXXIII.

De homine ingenuo repraesentando.

1. Quod si homo ingenuus in obsequio alterius inculpatus fuerit, ipse qui eum post se eodem tempore retinuit, in praesentia iudicis similiter, sicut superius conpraehensum est, repraesentare studeat, aut in re respondere.

E CODD. A.

2. Quod si eum non repraesentaverit, talem damnum incurrat, qualem ille sustinere debuerat, qui in eius obsequium est inculpatus.

3. Hoc autem constituemus, ut infra pago Ribua- p. 224. rio tam Franci, Burgundionis, Alamanni, seu de quacumque natione conmoratus fuerit, in iudicio interpellatus, sicut lex loci contenit, ubi natus fuit, sic respondeat.

4. Quod si damnatus fuerit, secundum legem propriam, non secundum Ribuariam, damnum susteneat.

5. Quod si in provincia Ribuaria iuratores invenire non potuerit, ad igneo seu ad sortem excusare studeat.

XXXII.

1. Si quis legibus ad mallum manitus fuerit, et non venerit, si eum sunnis non detenuerit, 15 solidos culpabilis iudicetur. Illi vero, qui alium manit, et ipse non venerit, similiter 15 solidos culpabilis iudicetur.

E CODD. B.

2. Quod si eum non repraesentaverit, tale damnum incurrat, quale ille sustinere debuerat, qui in eius obsequio est inculpatus.

3. Hoc autem constituimus, ut infra pagum Ribuarium p. 224. tam Franci, Burgundiones, Alamanni, seu de quacumque natione commoratus fuerit, in iudicio interpellatus, sicut lex loci continet, ubi natus fuit, sic respondeat.

4. Quod si damnatus fuerit, secundum legem propriam, non secundum Ribuariam, damnum sustineat.

5. Quod si in provincia Ribuaria iuratores invenire non potuerit, ad ignem seu ad sortem se excusare studeat.

XXXIV.

De mannire.

1. Si quis legibus ad mallum mannitus fuerit, et non venerit, si eum sunnis non detenuerit, 15 solidis culpabilis iudicetur. Ille vero, qui alium mannit, et ipse non venerit, similiter 15 solidis culpabilis iudicetur.

E CODD. A.

2. Sin autem manitus fuerit ad secundo mallo, aut a tertio, seu ad quarto, vel quinto, usquae ad sexto venire distullerit, pro unoquemque mallo, si illi, qui p. 225. eum manit, cum tribus raginburgiis in haraho coniuraverit, quod legitimi manitum habuerit, 15 solidos culpabilis iudicetur.

3. [Quod si ad septimo mallo non venerit,*] tunc illi, qui eum manit, ante comite cum septem raginburgiis in haraho iurare debit, quod eum ad strude legitima admallatum habet; et sic iudex fiscalis ad domum illius accedere debet, et legitima strude exinde auferre et ei tribuere, qui eum interpellavit, hoc est ad septem raginburgiis unicuique 15 solidos, et ei, qui causam sequitur, 45.

4. Quod si ipsam strudem contradicere voluerit, et ad ianuam suam cum spata tracta accesserit, et eam in portam sive in poste posuerit, tunc iudex fideiussores ei exigat, ut se ante regem repraesentit, et ibidem cum arma sua [contra*] contrarium suum re studeat defensare.

*) *Quae uncinis inclusa sunt, in codice 1 desiderantur.*

E CODD. B.

2. Si autem mannitus fuerit ad secundum mallum, aut *p. 225. ad tertium, seu ad quartum, vel ad quintum, usque ad *sextum venire distulerit, pro unoquoque mallo, si ille, qui eum mannit, cum tribus rachinburgiis in aracho coniuraverit, quod legitime mannitus fuerit, 15 solidis culpabilis iudicetur.

3. Quod si ad septimum mallum non venerit, tunc ille, qui eum mannit, ante comitem cum septem rachinburgiis in araho iurare debet, quod eum ad strudem legitimam admallatum habet; et sic iudex fiscalis ad domum illius accedere debet, et legitimam strudem exinde auferre et ei tribuere, qui eum interpellavit, hoc est septem rachinburgiis unicuique 15 solidos, et ei, qui causam sequitur, 45.

4. Quod si ipsam strudem contradicere voluerit, et ad ianuam suam cum spata tracta accesserit, et eam in porta sive in poste posuerit, tunc iudex fideiussores ei exigat, ut se ante regem repraesentet, et ibidem cum armis suis contra contrarium suum se studeat defensare.

E CODD. A.

XXXIII. *p.* 226.

1. Si quis rem suam cognoverit, mittat manum super eam. Et sic illi, super quem interciatur, tercia manu querat, tunc in praesente ambo coniurare debent cum dexteras armatas, et cum sinixtras ipsam rem teneant. Unus iurit, quod in propriam rem manum mittat; et alius iuret, quod ad eam manum trahat, qui ei ipsam rem dedit. Et sic infra ducato est, super 14 noctes auctorem suum repraesentit. Si foris ducato, super 42. Si autem extra regno, super 84 ad regis staffolo, vel ad eo locum, ubi amallus* est, auctorem suum in praesente habeat.

*) *Sic* 1; amallatus 2. 3; mallatum 6. 7; mallus 4. 5. 9. 10.

2. Quod si eum ibidem habere non potuerit, sibi *p.* 227. septimus in harao coniurit, quod eum ibidem legibus manitum habuisset, et ei ab alio homine ipsa res tradita non fuisset. Sic ei placitum super 14 seu super 40 vel 80 noctis detur, ut de cinu werduinia* sua in

*) *i. e. de pretio suo, cfr. infra tit.* 72, *c.* 7.

E CODD. B.

XXXV. *p.* 226.

De intertiare.

1. Si quis rem suam cognoverit, mittat manum super eam. Et sic ille, super quem intertiatur, tertiam manum quaerat, tunc in praesente ambo coniurare debent cum dextera armata, et cum sinistra ipsam rem teneant. Unus iuret, quod in propriam rem manum mittat; et alius iuret, quod ad eam manum trahat, quae ei ipsam rem dedit. Et si infra ducatum est, super quattuordecim noctes auctorem suum repraesentet. Si foris ducatu, super 40. Si autem extra regnum, super 80 ad regis stafpolum, vel ad eum locum, ubi mallus est, auctorem suum in praesente habeat.

2. Quod si eum ibidem habere non potuerit, sibi sep- *p.* 227. timus in araho coniuret, quod eum ibidem legibus mannitum habuisset, et sibi ab alio homine ipsa res tradita non fuisset. Sic ei placitum super quattuordecim seu super 40 vel 80 noctes detur, ut cinewerduniam suam in praesentia testium recipiat,

E CODD. A.

praesentia testibus recipiat, et ei, qui rem suam interciavit, probabiliter ostendat. Et tunc ipse de taxaga securus sit, et ille, qui interciavit, texaga et dilatura ad eum requirat, qui solvere coepit.

3. Quod si auctor suos venerit et rem interciatam recipere rennuerit, tunc illi, super quem interciata est, capitale et dilatura adque texaga solvere studeat.

4. Quod si in ipsa hora, quando res interciatur, responderet, quod fordronem suum nesciat, tunc in praesente sacramento sibi septima mano fidem faciat et super 14 noctes eum iurare studiat, quod ad auctorem vel casa seu postim ianuae auctoris suae nesciat, et ipsam rem sine damno reddat.

XXXIV.

1. Si quis ingenuus ingenuam rabuerit, bis centenos solidos noxius iudicetur. Quod si tres inienui cum ipso fuerint, unusquisque eorum bis trigenus solidus noxii iudicentur. Et quanti super illos 4 fuerint, unusquisque ter quinus solidus noxius iudicetur.

E CODD. B.

et ei, qui rem suam intertiavit, probabiliter ostendat. Et tunc ipse de furto securus sit, et ille, qui intertiavit, furtum et dilaturam ab eo requirat, qui solvere caepit.

3. Quod si auctor suus venerit et rem intertiatam recipere rennuerit, tunc ille, super quem intertiata est, capitale et dilaturam atque furtum solvere studeat.

4. Quod si in ipsa hora, quando res intertiatur, responderit, quod fordronem suum nesciat, tunc in praesente de sacramento sibi septima manu fidem faciat et super quattuordecim noctes adiurare studeat, quod auctorem vel casam seu postem ianuae auctoris sui nesciat, et ipsam rem sine damno reddat.

XXXVI.

De raptu ingenuorum vel mulierum.

1. Si quis ingenuus homo ingenuam feminam rapuerit, 200 solidis noxius iudicetur. Quod si tres ingenui cum ipso fuerint, unusquisque eorum 60 solidis noxii iudicentur. Et quanti super illos 4 fuerint, unusquisque 15 solidis noxius iudicetur.

E CODD. A.

2. Quod si regius aut ecclesiasticus homo hoc *p. 228.* fecerit, bis quinquagenus solidus culpabilis iudicetur.

3. Similiter illi tres, qui ei auxiliaverint, unusquisque trigenus solidus culpabilis iudicetur. Et quanti super hos fuerint, unusquisque octavo simisolido multetur.

4. Quod si servos hoc fecerit, de vita conponatur.

XXXV.

1. Si quis uxorem alienam tullerit vivo marido, ducenus solidus multetur.

2. Si quis cum ingenuam puellam moecatus fuerit, 50 solidos culpabilis iudicetur.

3. Si quis ingenuam puellam vel mulierem, qui in verbo regis vel ecclesiastica est, accipere vel seducere seu parentum voluntatem de mundeburde abstu- *p. 229.* lerit, bis 30 solidos culpabilis iudicetur.

E CODD. B.

2. Quod si regius aut ecclesiasticus homo hoc fecerit, *p. 228.* 100 solidis culpabilis iudicetur.

3. Similiter illi tres, qui ei auxilium praebuerint, unusquisque 30 solidis culpabilis iudicetur. Et quanti super hos fuerint, unusquisque octavo semisolido multetur.

4. Quod si servus hoc fecerit, de vita conponat.

XXXVII.

De eo qui uxorem alienam tulerit.

1. Si quis uxorem alienam tulerit vivo marito, 200 solidis multetur.

2. Si quis cum ingenua puella moechatus fuerit, 50 solidis culpabilis iudicetur.

3. Si quis ingenuam puellam vel mulierem, quae in verbo regis vel ecclesiastica *est, accipere vel seducere seu parentum * *p. 229.* voluntate de mundeburde abstulerit, 60 solidis culpabilis iudicetur.

E CODD. A.

XXXVI.

1. Si quis Ribuarius advenam Francum interficerit, 200 solidos culpabilis iudicetur.

2. Si quis Ribuarius advenam Burgondionem interficerit, bis 80 solidis multetur.

3. Si quis Ribuarius advenam Romanum interficerit, bis quinquagenus solidus multetur.

4. Si quis Ribuarius advenam Alamannum seu Fresionem vel Bogium, Saxonem interempserit, bis octuagenus solidus culpabilis iudicetur.

p. 230. 5. Si quis clericum ingenuum interficerit, bis quinquagenus solidus culpabilis iudicetur.

6. Si quis subdiaconum interficerit, 300* solidos culpabilis iudicetur.

*) CC 6; CCCC 9; bis ducentenis 8. 10; *erasum in* 4, *fortasse* bis centenos; *erasum in* 7, *corrector superscripsit* D.

E CODD. B.

XXXVIII.

De diversis interfectionibus.

1. Si quis Ribuarius advenam Francum interficerit, 200 solidis culpabilis iudicetur.

2. Si quis Ribuarius advenam Burgundionem interficerit, 160 solidis multetur.

3. Si quis Ribuarius advenam Romanum interficerit, 100 solidis multetur.

4. Si quis Ribuarius advenam Alamannum seu Fresionem vel Baiuvarium, Saxonem interficerit, 160 solidis culpabilis iudicetur.

p. 230. 5. Si quis clericum interficerit, iuxta quod nativitas eius fuerit, ita conponatur. Si servus, sicut servum. Si regius aut ecclesiasticus, sicut alius regius aut ecclesiasticus. Si litus, sicut litum. Si liber, sicut alium ingenuum cum 200 solidis conponat.

6. Si quis subdiaconum interficerit, 400 solidis conponatur.

E CODD. A.

7. Si quis diaconum interficerit, 400* solidos multetur.

*) ter centenos 4; bis centenos 5; *erasum in* 7 *et superscriptum a correctore* DC; centenis solidis multetur; id est quinquagentos solidos 8; centenis solidis addetur, id est D sol. multetur 10; D sol. multetur 9.

8. Si quis presbyterum ingenuum interficerit, ter ducenus* solidus multetur.

*) CC (ter *omisso*) 6; ter CCC 9; *erasum in* 7, *et scripsit corrector* DCCCC.

9. Si quis episcopum interficerit, ter tricenus* solidus multetur.

*) CCC (ter *omisso*) 6; ter tric. *erasum in* 4, *et scripsit corrector* DCCCC; ter tric. sol. mult. *erasa in* 7, *et scripsit corrector:* monachus fiat.

10. Si quis partum in feminam interficerit, seu p. 231. natum priusquam nomen habeat, bis quinquagenus solidus culpabilis iudicetur. Quod si matrem cum parto interficerit, septingenus solidus multetur.

11. Si quis weregeldum solvere coeperit, bovem cornutum videntem et sanum pro 2 solidis tribuat. Vaccam cornutam videntem et sanam per tres solidos tribuat. Equum videntem et sanum per duodecim solidos tribuat. Equam videntem et sanam pro 3 soli-

---

E CODD. B.

7. Si quis diaconum interficerit, 500 solidis conponatur.

8. Si quis presbyterum ingenuum interfecerit, 600 solidis conponat.

9. Si quis episcopum interficerit, 900 solidos conponat.

10. Si quis partum in femina interficerit, seu natum prius- p. 231. quam nomen habeat, 100 solidis culpabilis iudicetur. Quod si matrem cum partu interficerit, 700 solidis multetur.

11. Si quis weregeldum solvere debet, bovem cornutum videntem et sanum pro 2 solidis tribuat. Vaccam cornutam videntem et sanam pro 1 solido tribuat. Equum videntem et sanum pro 7 solidis tribuat. Equam videntem et sanam pro 3 solidis tribuat. Spatam cum scogilo pro 7 solidis tribuat.

E CODD. A.

dis tribuat. Spatam cum scogilo pro septim solidis tribuat. Spata absque scogilo per tres solidos tribuat. Bruina bona pro 12 solidis tribuat. Helmo conderecto pro sex solidis tribuat. Bagnbergas bonas pro sex solidis tribuat. Scuto cum lantia pro 2 solidis tribuat. Aucceptorem non domito per 3 solidos tribuat. p. 232. Cummorsum gruarium pro sex solidis tribuat. Aucceptorem mutatum pro 12 solidis tribuat.

12. Quod si cum argento solvere contingerit, pro solido 12 dinarios, sicut antiquitus est constitutum.

XXXVII.

1. Si quis mulierem disponsaverit, quidquid ei per tabularum seu cartarum instrumenta conscripserit, perpetualiter inconfulsum permaneat.

2. Si autem per series scripturarum ei nihil contullerit, si mulier virum supervixerit, 50 solidos in dude recipiat, et terciam de omne [re], quod simul conlaboraverit, sibi studiat evindicare; et* quidquid ei in morgangaba traditum fuerit, similiter faciat.

*) vel 2. 4. 5. 8. 9; et vel 3.

E CODD. B.

Spatam absque scogilo pro 3 solidis tribuat. Brunniam bonam pro 12 solidis tribuat. Helmum conderecto pro 6 solidis tribuat. *p. 232. Bainbergas bonas *pro 6 solidis tribuat. Scutum cum lancea pro 2 solidis tribuat. Acceptorem non domitum pro 3 solidis tribuat. Conmorsum gruarium pro 6 solidis tribuat. Acceptorem mutatum pro 12 solidis tribuat.

12. Quod si cum argento solvere contigerit, pro solido 12 dinarios, sicut antiquitus est constitutum.

XXXIX.

De dotis mulierum.

1. Si quis mulierem disponsaverit, quicquid ei per tabularum seu cartarum instrumenta conscripserit, perpetualiter inconvulsum permaneat.

2. Si autem per seriem scripturarum ei nihil contulerit, si virum supervixerit, 50 solidos in dotem recipiat, et tertiam partem de omni re, quam simul conlaboraverant, sibi studeat evindicare, vel quicquid ei in morgangeba traditum fuerat, similiter faciat.

E CODD. A.

3. Quod si ex his, qui conscripta vel tradita sunt, simul consumpserit, nihil requirat.

XXXVIII. p. 233.

Si quis hominem innocentem ad regem accusaverit, sexaginta solidos culpabilis iudicetur.

XXXIX.

Si quis ingenuam mulierem manum extrinxerit, 15 solidos culpabilis iudicetur. Certe si super cupidum manum miserit, 30 solidos multetur.

XL.

Si quis caballum extra consilium domini sui ascenderit, 30 solidos culpabilis iudicetur.

XLI. p. 234.

1. Si quis ingenuus ingenuum ligaverit et ei cul-

E CODD. B.

3. Quod si ex his, quae conscripta vel tradita sunt, simul consumpserint, nihil requirat.

XL. p. 233.

De eo qui hominem innocentem ad regem accusaverit.

Si quis hominem innocentem ad regem accusaverit, 60 solidis culpabilis iudicetur.

XLI.

De eo qui ingenuae mulieri manum vel brachium strinxerit.

Si quis ingenuae mulieri manum strinxerit, 15 solidis culpabilis iudicetur. Certe si super cubitum manum miserit, 30 solidis multetur.

XLII.

De caballo extra consilium domini sui ascenso.

Si quis caballum extra consensum domini sui ascenderit, 30 solidis culpabilis iudicetur.

XLIII. p. 234.

De ligaminibus ingenuorum.

1. Si quis ingenuus ingenuum ligaverit et eius culpam

E CODD. A.

pam cum sex testibus in haraho non adprobaverit, 30 solidos culpabilis iudicetur.

2. Si quis a contubernio probabiliter legatus super res alienas fuerit, eum ad excusationem non permittimus.

3. Sed si unus homo cum satellitibus suis hominem legaverit, aut ipsum excussare permittimus; aut proximus eius, quod innocens legatus sit, cum 6 iuret.

XLII.

1. Si quis de diversis venationibus furaverit et celaverit, seu et de piscationibus*, 15 solidos culpabilis iudicetur. Quia non hic re possessa, sed de venationibus agitur.

*) vel alicuius loca materiamen vel ligna finata abstulerit *addit* 5.

2. Si quis cervum domitum vel cum triutes* occiderit, aut furaverit, non sicut de reliquos animalibus texaga exigantur, sed tantum 45 solidos multetur.

*) ad venatione fatienda vel quibus iam venaverit (vel cum tr. *omissis*) 4; vel triudes ad venationem vel quibus avenaverit 6. 7.

E CODD. B.

cum 6 testibus in araho non adprobaverit, 30 solidis culpabilis iudicetur.

2. Si quis a contubernio probabiliter ligatus super res alienas fuerit, eum ad excusationem non permittimus.

3. Sed si unus homo cum satellitibus suis hominem ligaverit, aut ipsum excusare permittimus; aut proximus eius, quod innocens ligatus sit, cum 6 iuret.

XLIV.

De venationibus.

1. Si quis de diversis venationibus furatus fuerit et caelaverit, seu et de piscationibus, 15 solidis culpabilis iudicetur. Quia non est haec res possessa, sed de venationibus agitur.

2. Si quis cervum domitum vel cum triutis occiderit, aut furatus fuerit, non sicut de reliquis animalibus furtum exigatur, sed tantum 45 solidis multetur.

E CODD. A.

3. Si autem in venationem non fuit, 30 solidos culpabilis iudicetur*.

*) *Cod.* 5 *addit:*

4. Si quis de sote porcum furaverit, 12 solidos, et si de campo, 3 solidos culpabilis, et quod furaverit in triplo conponat. p. 235.

5. Si quis de ovile berbicem furaverit, 6 solidos, et si de campo, 3 solidos, et quod furaverit in triplo conponat.

6. Si quis de appiario apem furaverit, 12 solidos conponat, et quod furaverit in triplo conponat.

XLIII.

Si quis vero tres virgas, unde sibis legantur, vel retorta, unde sibis contenitur, capulaverit, aut tres cambortus involaverit, seu in clausura aliena tracum fecerit, 15 solidos multetur.

XLIV.

Si quis per messem alienam cum carro vel carruca transiret, 15 solidos multetur.

XLV.

Si quis nesciente homine furtivam rem in eius

E CODD. B.

3. Sin autem in venatione non fuit, 30 solidis culpabilis iudicetur.

XLV. p. 235.

De saepibus.

Si quis vero tres virgas, unde saepis ligatur, vel retorta, unde saepis continetur, cappulaverit, aut 3 cambortos involaverit, seu in clausura aliena traugum ad transiendum fecerit, 15 solidis multetur.

XLVI.

De his qui in messe aliena cum carro transierit.

Si quis per messem alienam cum carro vel carruca transierit, 15 solidis multetur.

XLVII.

De his qui nesciente homine aliquam furtivam rem in domo introduxerit.

Si quis nesciente homine furtivam rem in eius possessio-

E CODD. A.

possessione introduxerit, et ibidem inventa fuerit, 45 solidos culpabilis iudicetur, vel quidquid ei damnum accesserit, alium tantum restituat*.

*) *Codex* 5 *hic inserit ex titulo* 82. *editionis nostrae haec verba:* 2. Si autem negare (*corrigendum:* negaverit) et convictus fuerit, capitale cum texaga et dilatura culpabilis iudicetur. 3. Si quis peculium in messe adprehenso ad paricum manare (*corr.* minare) non permiserit, 12 sol. culpabilis iudicetur, aut cum 6 iuret, quod hoc non fecisset.

p. 236.

XLVI.

1. Si quis quadropes hominem occiderit, ipse quadropes, qui eum interficerit, in medietate weregilde suscipiatur, et aliam medietatem dominos quadropes* solvere studiat absque freto: quia quod quadropedes faciunt, freto non exigitur.

*) *Sic* 1 (*loco genitivi, ut videtur*).

2. Quod si quadropedes quadropedem interficerit, dominus quadropedes quadropedem mortuum vel debilem recipiat; et eum, qui alium interficerit, a domino eius, cuius quadropedes est interfectus, ipsum quadropedem tribuat, aut quantum interfectus vel debilis prius valuerit.

E CODD. B.

nem introduxerit, et ibidem inventa fuerit, 45 solidis culpabilis iudicetur, vel quicquid ei damnum accesserit, aliud tantum restituat.

p. 236.

XLVIII.

De quadrupedibus, si hominem occiderint.

1. Si quis quadrupes hominem occiderit, ipse quadrupes, qui eum interficerit, in medietatem weregildi suscipiatur, et aliam medietatem dominus quadrupedis solvere studeat absque fredo: quia quod quadrupedes faciunt, fredus exinde non exigitur.

2. Quod si quadrupes quadrupedem interfecerit, dominus quadrupedis quadrupedem mortuum vel debilem recipiat; et eum, qui alium interfecerit, a domino eius, cuius quadrupes est interfectus, ipsum quadrupedem tribuat, et quantum interfectus vel debilis prius valuerat, solvatur.

E CODD. A.

XLVII.

1. Si quis animal suum per vestigium sequerit, et usque tercio die ad domo cuius vel in qualibet loco eum invenerit, liceat ei absque interciato revocare.

2. Quod si in domo fuerit, et ei scludinium, cuius est domus, contradixerit, ut fur habeatur.

3. Quod si ibidem violenter ingressus fuerit, ter quinos solidos multetur, aut cum 6 iurit.

XLVIII.

Si quis procreatione filiorum vel filiarum non habuerit, omnem facultatem suam in praesentia regis, sive vir muliere, vel mulier viro, seu cuicumque libet *p. 237.* de proximis vel straneis, adoptare in hereditate vel adfatimi per scripturarum seriem seu per tradicionem et testibus adhibetis, secundum legem Ribuariam licentiam habeat.

E CODD. B.

XLIX.

De vestigio minando.

1. Si quis animal suum per vestigium sequitur, et tertio die in domo cuiuslibet vel in quolibet loco eum invenerit, liceat ei absque intertiato revocare.

2. Quod si in domo fuerit, et ei scrutinium, cuius est domus, contradixerat, ut fur habeatur.

3. Quod si ibidem violenter ingressus fuerit, 15 solidis multetur, aut cum 6 iuret.

L.

De homine qui sine heredibus moritur.

Si quis procreationem filiorum vel filiarum non habuerit, omnem facultatem *suam in praesentia regis, sive vir mulieri, *p. 237.* sive mulier viro, seu cuicumque libet de proximis vel extraneis, adobtare in hereditatem vel adfatimi per scripturarum seriem seu per traditionem et testibus adhibitis, secundum legem Ribuariam licentiam habeat.

E CODD. A.

XLIX.

Quod si adfatimus fuerit inter virum et mulierem, post discessum amborum ad legitimus heredis revertatur, nisi tantum, quae pare suo supervixerit, in elemosina vel in sua necessitate expenderit.

p. 238.

L.

1. Si quis testis ad mallo ante centenario vel comite, seu ante duce, patricio vel regi necesse habuerit, ut donent testimonium, et fortasse testis noluerunt ad placitum venire, illi, qui eum necessarium habet, manire illos debet, ut testimonium, quod sciunt, iurati dicant.

2. Quod si noluerint, et falsum testimonium praebuerint, et hoc adprobatum fuerit, unusquisque de illos tres testis ter quinos solidos multetur.

LI.

1. Si quis iudicem fiscalem ad res alienas iniuste

E CODD. B.

LI.

De adfatimire.

Quod si adfatimus fuerit inter virum et mulierem, post dicessum amborum ad legitimos heredes revertatur, nisi tantum, qui parem suum supervixerit, in aelymosina vel in sua necessitate expenderit.

p. 238.

LII.

De testibus adhibendis.

1. Si quis testes ad mallum ante centenarium vel comitem, seu ante ducem, patricium vel regem necesse habuerit, ut donent testimonium, et fortasse testes noluerint ad placitum venire, ille, qui eos necessarios habet, mannire illos debet, ut testimonium, quod sciunt, iurati dicant.

2. Quod si noluerint, et falsum testimonium praebuerint, et hoc adprobatum fuerit, unusquisque de illis 3 testibus 15 solidis multetur.

LIII.

De eo qui grafionem ad res alienas invitat.

1. Si quis iudicem fiscalem ad res alienas iniuste tollendas,

E CODD. A.

tollendas, antequam ei fidem fecerit, aut ad extrodo admallatum habuerit, invitare praesumpserit, bis vicinos et quinos solidos multetur.

2. Quod si quis iudex fiscalis amplius, quam lex Ribuaria contenit, tollerit, bis vicinos et quinos solidos multetur. p. 239.

LII.

Si quis rem suam alii praesteterit, [et placitum indixerit], quod si super placitum rem praestatam retenere praesumpserit, ter quinos solidos multetur.

LIII.

1. Si quis iudicem fiscalem, quem comitem vocant, interficerit, ter ducenus solidus multetur.

2. Quod si regius puer vel ex tabulario ad eum gradum ascenderit, sexies quinquagenus solidus multetur.

LIV.

1. Si quis autem hominem mortuum, antequam

E CODD. B.

antequam ei fidem fecerit, aut ad strudem admallatum habuerit, invitare praesumpserit, 50 solidis multetur.

2. Quod si quis iudex fiscalis amplius, quam lex Ribuaria continet, tulerit, 50 solidis multetur. p. 239.

LIV.

De re prestata.

Si quis rem suam alii praestiterit, et placitum indixerit, quod si super placitum rem praestitam retinere praesumpserit, 15 solidis multetur.

LV.

De eo qui grafionem interficerit.

1. Si quis iudicem fiscalem, quem comitem vocant, interfecerit, 600 solidis multetur.

2. Quod si regius puer, vel ex tabulario, ad eum gradum ascenderit, 300 solidis multetur.

LVI.

De corporibus expoliatis.

1. Si quis autem hominem mortuum, *antequam sepeliatur, *p. 240.

E CODD. A.

p. 240. humitur, expoliaverit, si interrogatus confessus fuerit, bis trigenus solidus multetur. [Si autem negaverit, et postea convictus fuerit, bis quinquagenos solidos cum dilatura multetur], aut cum 6 iurit.

2. Si quis mortuum effodire praesumpserit, quater quinquagenus solidus multetur, aut cum 12 iurit.

LV.

Si quis causam suam prosequitur, et raginburgii inter eos secundum legem Ribuariam dicere noluerint, tunc illi, in quem sententiam contrarium dixerit, dicat: Ego vos tangano, ut mihi legem dicatis. Quod si dicere noluerint, et postea convicti fuerint, unusquisque eorum ter quinos solidos multetur. Similiter et illi, qui raginburgiis recte dicentibus non adquieverit.

LVI.

1. Si quis absque liberis defunctus fuerit, si pater materqui subrectis fuerint, in hereditate succidant.

E CODD. B.

expoliaverît, si interrogatus confessus fuerit, 60 solidis multetur. Si autem negaverit, et postea convictus fuerit, 100 solidis cum dilatura multetur, aut cum 6 iuret.

2. Si quis mortuum effodere praesumpserit, 200 solidis multetur, aut cum 12 iuret.

LVII.

De rachinburgiis legem dicentibus.

Si quis caussam suam prosequitur, et rachinburgii inter eos secundum legem Ribuariam dicere noluerint, tunc ille, in quem sententiam contrariam dixerint, dicat: Ego vos tangano, ut mihi legem dicatis. Quod si dicere noluerint, et postea convicti fuerint, unusquisque eorum 15 solidis multetur. Similiter et ille, qui rachinburgiis recte dicentibus non adquieverit.

LVIII.

De alodibus.

1. Si quis absque liberis defunctus fuerit, si pater materque superstites fuerint, in hereditatem succedant.

E CODD. A.

2. Si pater si materque non fuerint, inter frater et soror* succidant.

*) *i. e.* frater et soror insimul *aut* frater cum sorore.

3. Sin autem nec eos habuerint, soror matris patrisque succedant. Deinceps usque quinto genu- *p. 241.* clo, qui proximus fuerat, in hereditatem succedat.

4. Sed cum viriles sexus extederit, femina in hereditate aviatica non succedat*.

*) *Titulus LVII* (LX *in* 4) *a praeeunte titulo* (LVII *in* 4) *per spatium vacuum unius et dimidiae paginae in codice* 4 *disiungitur, ut locus detur duobus titulis* De aroen *et* De testamentis regum *inserendis, quos sub numeris* LVIII. LVIIII *index codicis* 4 *enumeravit (cfr. praefatio nostra* §. 5*). Etiam codd. A* 5. 10 *in indice duas illas rubricas tradunt (cfr. supra p.* 207, *not. b), sed in textu legis nullum spatium vacuum reliquerunt.*

LVII.

1. Si quis libertum suum per manum propriam seu per alienam in praesentia regis secundum legem

---

E CODD. B.

2. Si pater materque non fuerint, frater et soror succedant.

3. Sin autem nec eos habuerit, *tunc soror matris patris- **p. 241.* que succedant. Et deinceps usque quintum genuculum, qui proximus fuerit, in hereditatem succedat.

4. Sed dum virilis sexus extiterit, femina in hereditatem aviaticam non succedat.*

*) *Hic cod.* 1 *spatium unius et dimidiae paginae (in folio) vacuum reliquit, ut locum daret duobus titulis inserendis, quos index hoc loco habet:* LIX. De aroene. LX. De testamentis regum; *sed tituli ipsi desunt, et ne numerus quidem eorum servatus est. Ceteri codices B nullum spatium vacuum reliquerunt, quamquam codices B* 4. 11 *in indice duas illas rubricas* de aroene *et* de testamentis regum *referunt. Habet tamen codex B* 4 *in contextu post titulum* de alodibus *glossam marginalem:* in hunc locum sunt duo capituli minus, id est de aroene et de testamentis regis. *In reliquis codicibus B duae illae rubricae etiam in indice desunt.*

LIX.

De libertis a domino ante regem dimissis.

1. Si quis libertum suum per manum propriam seu per alienam in praesentia regis secundum legem Ribuariam ingenuum

E CODD. A.

Ribuariam ingenuum demiserit et dinarium iactaverit, et eiusdem rei carta acciperit, nullatenus eum permittimus in servicio inclinare; sed sicut reliqui Ribuarii liber permaniat.

2. Sed si quis in postmodum contrarius exteterit, quod eum quis inlicitum ordine ingenuum dimisisset, et ipse cum gladio suo hoc studiat defensare. Aut si p. 242. auctorem habuerit, auctor cum legibus ex hoc eum adducat. Aut si legibus eum non potuerit defensare, ad partem regis 200 solidos culpabilis iudicetur, et ad partem eius, cuius servum inlicitum ordinem a iugum servitutis obsolvere nititur, 45 solidos multetur, et de omnes res, quod ei condonavit, alienus existat.

3. Si autem defensaverit, liber permaniat, et illi, qui eum voluit inservire, 200 solidos rege, 45 illi [qui defensatur] culpabilis iudicetur.

4. Si autem homo dinariatus absque liberis discesserit, non alium quam fisco nostro heredem relinquat.

E CODD. B.

dimiserit per dinarium, et eiusdem rei cartam acciperit, nullatenus eum permittimus in servicium inclinare; sed sicut reliqui Ribuarii liber permaneat.

2. Sed si quis ei postmodum contrarius extiterit, quod *p. 242. eum quis inlicito ordine ingenuum dimisisset, et ipse cum *gladio suo hoc studeat defensare. Aut si auctorem habuerit, auctor cum legibus ex hoc eum adducat. Aut si legibus eum non potuerit defensare, ad partem regis 200 solidis culpabilis iudicetur, et ad partem eius, cuius servum inlicito ordine a iugo servitutis absolvere nititur, 45 solidis multetur, et de omnibus rebus, quas ei condonavit, alienus existat.

3. Si autem se defensaverit, liber permaneat, et ille, qui eum voluit inservire, 200 solidis regi, 45 illi, qui defensatur, culpabilis iudicetur.

4. Si autem homo dinariatus absque liberis discesserit, non alium nisi fiscum nostrum heredem relinquat.

E CODD. A.

LVIII.

1. Hoc etiam iubemus, ut, qualiscumque Francus Ribuarius, seu tabularius servum suum pro animae suae remedium seo pro precio secundum legem Romanam liberare voluerit, ut [eum*] in ecclesia coram presbyteris, diaconibus, seo cuncto clero et plebe, in manu episcopi servo cum tabulas tradat, et episcopus archidiacono iubeat, ut ei tabulas secundum legem Romanam, quam ecclesia vivit, scribere faciunt; et tam ipse quam et omnis procreatio eius liberi permaneant, *p. 243.* et sub tuacione ecclesiae consistant, vel omnem redditum status aut servitium tabularii eorum ecclesiae reddant. Et nullus tabularium [aut servum tabularii**] dinariare ante rege praesumat. Quod si fecerit, 200 solidos culpabilis iudicetur, et nihilhominus ipse tabularius et procreatio eius tabularii persistant, et omnis reditus status ad ecclesia reddat; et non alibi quam ad ecclesiam, ubi relaxati sunt, mallum teneant.

*) eum *deest* 4. 8. 10. 11.

**) *Verba* aut servum tabularii *addunt* 4. 9.

E CODD. B.

LX.

De tabulariis.

1. Hoc etiam iubemus, ut, qualiscumque Francus Ribuarius seu tabularius servum suum pro animae suae remedio seu pro pretio secundum legem Romanam libertare voluerit, ut in ecclesia coram praesbiteris, diaconibus, seu cuncto clero et plebe, in manu episcopi servum cum tabulis tradat, et episcopus archidiaconum iubeat, ut ei tabulas secundum *legem Romanam, **p. 243.* qua ecclesia vivit, scribere faciat; et tam ipse quam omnis procreatio eius liberi permaneant, et sub tuitione ecclesiae consistant, vel omne reditum status aut servitium tabularii eorum ecclesiae reddant. Et nullus tabularius dinarium ante regem praesumat iactare. Quod si fecerit, 200 solidis culpabilis iudicetur, et nihilhominus ipse tabularius et procreatio eius tabularii persistant, et omnis reditus status eorum ad ecclesiam reddant; et non aliubi nisi ad ecclesiam, ubi relaxati sunt, mallum teneant.

E CODD. A.

2. Quod si quis tabularium seu ecclesiasticum hominem contra episcopum defensare voluerit, 60 solidos et insuper hominem cum omnibus rebus suis ecclesiae restituat. Quia inlicitum ducimus, quod ecclesiis concessimus iterum ab ecclesiis revocare.

3. Nemo servum ecclesiasticum absque vicarium libertum facere praesumat.

p. 244. 4. Tabularius autem, qui absque liberis discesserit, nullum alium quam ecclesiam relinquat heredem.

5. Quod si quis tabulas episcoporum manibus seu clericorum roboratas inrumpere voluerit, tunc archidiaconus cum testibus, qui tabulas roboraverunt, ante episcopum vel regem accedat, ut testis, quod sciunt, dicant. Quod si illi, qui causam prosequitur, adquiescere noluerit, tunc tabuli in praesentia iudicis perforentur, et archidiaconus in praesente sacramentum fide faciat, et sibi septimus super noctis septem coniurit cum ipsis testibus, qui tabulas conscripserunt, quod ipsi tabularius secundum legem

---

E CODD. B.

2. Quod si quis tabularium seu ecclesiasticum hominem contra episcopum defensare voluerit, 60 solidos et insuper hominem cum omnibus rebus suis ecclesiae restituat. Quia inlicitum dicimus, quod ecclesiis concessimus, iterum ab ecclesiis revocare.

3. Nemo servum ecclesiasticum absque vicario libertum facere praesumat.

p. 244. 4. Tabularius autem, qui absque liberis discesserit, nullum alium nisi ecclesiam relinquat heredem.

5. Quod si quis tabulas episcoporum manibus seu clericorum roboratas inrumpere voluerit, tunc archidiaconus cum testibus, qui tabulas roboraverunt, ante episcopum vel regem accedat, ut testes, quod sciunt, dicant. Quod si ille, qui causam prosequitur, adquiescere noluerit, tunc tabulae in praesentia iudicis perforentur, et archidiaconus in praesente sacramento fidem faciat, et sibi septimus super noctes septem coniuret
*p. 245. cum ipsis testibus, qui *tabulas conscripserunt, quod ipse tabu-

E CODD. A.

Romanam legitimo fuisset ingenuos relaxatus. Et p. 245. tunc illi, qui causam prosequitur, in presente constringatur, ut se ante iudice repraesentit, et ad partem ecclesiae 100 solidos culpabilis iudicetur, et unicuique de testibus 15 solidos, et archidiacono 45 solidos culpabilis iudicetur, et nihilhominus tabule stabilis permaneant.

6. Quod si archidiaconus ista adimplere contempserat, et auctorem, qui eum ingenuum dimisit, non inveniret, tunc tabularium ipse archidiaconus cum quadragintaquinque semissolidis et cum omnibus rebus suis proprio domno studiat reservare*, et unusquisque de testibus ter quinus simissolidus culpabilis iudicetur.

*) reformari 4.

7. Quod si auctor dimissionis eum ingenuum fecerit, cause prosecutor simili multa susteniat, sicut superius scribere iussimus, et insuper ecclesiae liminibus expellatur, usque dum proprio episcopo satisfaciat.

8. Quod si quis tabularium ex servo alieno facere

E CODD. B.

larius secundum legem Romanam legitime fuisset ingenuus relaxatus. Et tunc ille, qui caussam prosequitur, in praesente constringatur, ut se ante iudicem repraesentet, et ad partem ecclesiae 100 solidis culpabilis iudicetur, et unicuique de testibus 15 solidis culpabilis iudicetur, et archidiacono 45 solidis culpabilis iudicetur, et nihilhominus tabulae stabiles permaneant.

6. Quod si archidiaconus ista adimplere contemserit, et auctorem suum, qui eum ingenuum dimisit, non invenerit, tunc tabularium ipse archidiaconus cum 45 solidis et cum omnibus rebus suis proprio domino studeat restituere, et unusquisque de testibus 15 solidis culpabilis iudicetur.

7. Quod si auctor dimissionis eum ingenuum fecerit, causam, qui prosequitur, similem multam sustineat, sicut superius scribere iussimus, et insuper ab ecclesiae liminibus repellatur, usque dum proprio ipso satisfaciat.

8. Quod si quis tabularium ex servo alieno facere prae-

E CODD. A.

praesumpserit, tunc illi, cuius servus est, super eum manum mittere debit. Et si tabularius est, vel regius seu Romanus homo, qui hoc facit, super septem noctis, si Francus, super 14 de manu in manu ambulare debet, quamvis multas vindicionis ex illo factas fuissent, usque dum ad ea manu venit, qui eum ingenuum demisit. Et tunc ex eo iudicius superius conprehensus adimpleatur.

9. Si autem tabularius ancillam regiam aut ecclesiasticam seu ancillam tabularii in matrimonium sibi sociatus fuerit, ipsum cum ea servus permaneat. Si autem tantum mechatus fuerit, 8. medio solido cul- *p. 246.* pabilis iudicetur, aut cum sex iurit. Quod si tabularia hoc fecerit, ipsa et generatio eius in servicio inclinetur.

10. Si* autem tabularius ancillam Ribuariam acceperit, non ipsi, sed generatio eius serviat.

*) *In cod.* 4 *caput* 10. *ita legitur:* Sic cum Ribuarius ancillam Ribuariam acciperit, non ipse, sed generatio eius serviat. Similiter et tabularia vel regia aut Romana femina si servum Ribuarium acciperit, non ipsa, sed generatio eius serviat.

11. Si ecclesiasticos, Romanus vel regius homo

E CODD. B.

sumpserit, tunc ille, cuius servus est, super eum manum mittere debet. Et si tabularius est, vel regius seu Romanus homo, qui hoc facit, super septem noctes, si Francus, super quattuordecim de manu in manum ambulare debet, quamvis multae venditiones ex illo factae fuissent, usque dum ad eam manum veniat, quae eum ingenuum dimisit. Et tunc ex eo iudicium superius conpraehensum adimpleatur.

9. Si autem tabularius ancillam regiam aut ecclesiasticam seu ancillam tabularii in matrimonium sibi sociatus fuerit, ipse **p. 246.* cum ea servus permaneat. *Si autem tantum moechatus fuerit, 8. dimedio solido culpabilis iudicetur, aut cum 6 iuret. Quod si tabularia hoc fecerit, ipsa et generatio eius in servitium inclinentur.

10. Si autem tabularius ancillam Ribuariam acciperit, non ipse, sed generatio eius serviat.

11. Si ecclesiasticus, Romanus vel regius homo ingenuam

E CODD. A.

ingenuam Ribuariam acciperet; aut si Romana vel regia seu tabularia ingenuum Ribuarium in matrimonium acciperet, generatio eorum semper ad inferiora declinentur.

12. Quod si quis hominem regium tabularium*, tam baronem quam feminam, de mundeburde regis abstulerit, 60 solidos culpabilis iudicetur.

*) tabularium *deest* 4.

13. Similiter et illi, qui tabulariam vel ecclesiasticam feminam seu baronem de mundeburde ecclesiae abstulerit, 60 solidos culpabilis iudicetur, et nihilhominus generatio eorum ad mundeburde regis seu ecclesiae revertatur.

14. Si autem Ribuarius ancillam regis seu ecclesiasticam vel ancillam tabularii sibi sociaverit, non ipse, sed procreatio eius serviat.

15. Si autem Ribuarius ancillam Ribuarii in matrimonio acceperit, ipsi cum ea in servitio perseveret.

16. Similiter et [si] Ribuaria hoc fecerit, ipsa et generatio eius in servicio perseverent.

E CODD. B.

Ribuariam acciperit; aut si Romana vel regia seu tabularia ingenuum Ribuarium in matrimonium acciperit, generatio eorum semper ad inferiora declinetur.

12. Quod si quis hominem regium tabularium, tam baronem quam feminam, de mundiburde regis abstulerit, 60 solidis culpabilis iudicetur.

13. Similiter et ille, qui tabulariam vel ecclesiasticam feminam seu baronem de mundeburde ecclesiae abstulerit, 60 solidis culpabilis iudicetur, et nihilhominus generatio eorum ad mundeburdem regis seu ecclesiae revertatur.

14. Si autem Ribuarius ancillam regis seu ecclesiasticam vel ancillam tabulariam sibi sociaverit, non ipse, sed procreatio eius serviat.

15. Si autem Ribuarius ancillam Ribuarii in matrimonio acciperit, ipse cum ea in servitio perseveret.

16. Similiter et si Ribuaria hoc fecerit, ipsa et generatio eius in servitio perseverent.

E CODD. A.

17. Si autem ingenuus cum ancillam moechatus fuerit, 15 solidos culpabilis iudicetur. Si autem servus hoc fecerit, 3 solidos culpabilis iudicetur, aut castretur.

18. Quod si ingenua Ribuaria servum Ribuarium secuta fuerit, et parentes eius hoc refragare voluerint, offeratur ei a rege seu a comite spata et conucla. Quod si spatam acceperit, servum interficiat. Si autem conucla, in servicio perseverit.

p. 247. 19. Hoc etiam constituemus, ut nullum hominem regium, Romanum vel tabularium interpellatum in iudicio non tanganet et nec alsaccia requirat. Et sicut in presente legitimi malatus fuerit, ea verba commemorat, et non ei sicut Ribuario ante altario verba commemoret.

20. Servi autem regis [et] ecclesiarum non actures*, sed ipsi pro semetipsos in iudicio respondeant, et sacramenta absque tangano coniurent.

*) *i. e.* non per actores *('Amtsleute'); casus accusativus loco ablativi positus videtur.*

21. Si autem homo regius homine regio vel

E CODD. B.

17. Si autem ingenuus cum ancilla moechatus fuerit, 15 solidis culpabilis iudicetur. Si autem servus hoc fecerit, 3 solidis culpabilis iudicetur, aut castretur.

18. Quod si ingenua Ribuaria servum Ribuarium secuta fuerit, et parentes eius hoc contradicere voluerint, offeratur ei a rege seu a comite spata et conucula. Quod si spatam acciperit, servum interficiat. Si autem conuculam, in servitio perseveret.

p. 247. 19. Hoc etiam constituimus, ut hominem regium, Romanum vel tabularium interpellatum in iudicio non tangeret* et nec alsaccia requirat. Et si in praesente legitime mallatus fuerit, ea verba commemorat, et non ei sicut Ribuario ante altari verba commemoret.

*) *sic* 1; *plerique codd.* tangenet.

20. Servi autem regis [vel] ecclesiarum non actores, sed ipsi pro semetipsis in iudicio respondeant, et sacramenta absque tangano coniurent.

21. Si autem homo regius homini regio vel ecclesiastico

E CODD. A.

ecclesiastico sacramento fide fecerit, super septem noctis coniurit. Si Ribuario, super 14 noctis; similiter et Ribuarius ei faciat.

LIX.

1. Si quis alteri aliquid vinderit et emptor testamentum vindicionis accipere voluerit, in mallo hoc facere voluerit*, precium in praesente tradat, et rem** accipiat, et testamentum publici conscribatur. Quod si parva res fuerit, septem testibus firmetur; si autem magna, duodecim roboretur. p. 248.

*) *sic* 1. 2. 6. 7; *deest* 5; et 3; debet 4. 9; debet et 8. 10. 11.
**) *i. e. ramum cum cespite de terra ipsa, quae venit, cfr. tit.* 60, *c.* 1: possessionem accipiat. *Cum ramo et cespite in casu, de quo titulo nostro agitur, carta de terra levatur. Cfr. H. Brunner, 'Zur Rechtsgeschichte der Urkunde' I (*1880*) p.* 264.

2. Et si quis in posterum hoc refragare vel falsare voluerit, a testibus convincatur, aut cancellarius cum sacramentum interpositionem cum simili numero, quorum roborata est, etuniare studeat.

3. Quod si carta in iudicio perforata etuniata fuerit, tunc illi, qui causam prosequitur, tupla repe- p. 249.

E CODD. B.

sacramento fidem fecerit, super septem noctes coniuret. Si Ribuario, super quattuordecim noctes; similiter et Ribuarius ei faciat.

LXI.

De venditionibus.

1. Si quis alteri aliquid vendiderit *et emptor testamentum venditionis accipere voluerit, in mallo hoc facere debet, et pretium in praesente tradat, et rem accipiat, et testamentum publice conscribatur. Quod si parva res fuerit, septem testibus firmetur; si autem magna, 12 roboretur. * p. 248.

2. Et si quis in posterum hoc refragari vel falsare voluerit, a testibus convincatur, aut cancellarius eum sacramenti interpositione cum simili numero, quorum roborata est, idoneam confirmet.

3. Quod si carta in iudicio perforata idonea fuerit, tunc ille, qui causam prosequitur, dupla repetitione culpabilis iudi- p. 249.

E CODD. A.

titionem culpabilis iudicetur, et insuper ad partem cancellarii 45 solidos culpabilis iudicetur [et unicuique de testibus 15 solidos culpabilis iudicetur], et ipse testamentus inviolatus perseveret. Si autem testamentus falsatus fuerit, tunc illi, qui causam sequitur, rem, quod repetit, cum 60 solidos recipiat, et insuper cancellario polix dexter auferatur, aut eum quis in 50 solidos redimat, et unusquisque de testibus 15 solidos multetur.

4. Quod si illi, qui causam sequitur, manum cancellarii de altario traxerit, aut ante ostium basilici manum* posuerit, tunc ambo constringantur, ut se super 14 noctis seu super 40 ante rege repraesentare studiant pugnatori.

*) spatam 4; manum seu spatam 9.

5. Si autem cancellarius mortuus fuerit, tunc ei [liceat], qui rem comparavit, cum 3 cartas, quod ipsi cancellarius scripsit, absque pugnam cartam suam super altario posita etuniare.

6. Quod si vindetur vel heredis suae supervixerint, ipsi testamentum virire debent, aut multa incurrere.

E CODD. B.

cetur, et insuper ad partem cancellarii 45 solidis culpabilis iudicetur, et unicuique de testibus 15 solidis culpabilis iudicetur, et ipsum testamentum inviolatum perseveret. Si autem testamentum falsatum fuerit, tunc ille, qui causam prosequitur, rem, quam repetit, cum 60 solidis recipiat, et insuper cancellario pollex dexter auferatur, aut eum cum 50 solidis redimat, et unusquisque de testibus 15 solidis multetur.

4. Quod si ille, qui causam sequitur, manum cancellarii de altari traxerit, aut ante ostium basilicae manum posuerit, tunc ambo constringantur, ut se super quattuordecim noctes seu super 40 ante regem repraesentare studeant pugnaturi.

5. Si autem cancellarius mortuus fuerit, tunc ei liceat, qui rem conparavit, cum 3 cartis, quas ipse cancellarius scripsit, absque pugna cartam suam super altario positam idoniare.

6. Quod si venditor vel heredes sui supervixerint, ipsi testamentum defendere debent, aut multam incurrere.

E CODD. A.

7. Quod de vinditione conscripsimus, haec et de donatione constituemus. Hoc autem constituemus, ut, quecumque in causa victur extiterit, semper iudicium conscriptum accipiat, aut testes.

8. Si quis in iudicio interpellatus cartam per manibus habuerit, nulle ei male ordine vel invasio requeratur; quia dum interpellatus respondit ad interrogatione: 'Sta tu', et sine tangano loquatur et p. 250. dicat: 'Non malo ordine, sed per testamentum hoc teneo'.

9. Filius autem aut filiabus super 12 solidos uni plus quam alteri nihil condonare vel conscribere permittimus. Quod si quis fecerit, hirritum habeatur.

LX.

1. Si quis villam aut vineam vel quamlibet possessiunculam ab alio conparaverit, et testamentum accipere non potuerit, si mediocres res est, cum 6 testibus, et si parva, cum tres, quod si magna, cum 12 ad locum tradiciones* cum totidem numero p. 251.

*) *i. e. ad fundum, qui traditur.*

E CODD. B.

7. Quod de venditione conscripsimus, haec et de donatione constituimus. Hoc autem constituimus, ut, quicumque in causa victor extiterit, semper iudicium conscriptum accipiat, aut testes.

8. Si quis in iudicio interpellatus cartam prae manibus habuerit, nulla ei malo ordine vel invasio requiratur; *quia, dum *p. 250. interpellatur, respondet ad interrogationem, 'Stet', et sine tangano loquatur et dicat: 'Non malo ordine, sed per testamentum hoc teneo'.

9. Filiis autem aut filiabus super 12 solidos uni plus quam alteri nihil condonare vel conscribere permittimus. Quod si quis fecerit, irritum habeatur.

LXII.

De traditionibus et testibus adhibendis.

1. Si quis villam aut vineam vel quamlibet possessiunculam ab alio conparavit, et testamentum accipere non potuerit, si mediocris res est, cum sex *testibus, et si parva, cum 3, quod *p. 251.

E CODD. A.

pueros accedat, et sic eis praesentibus praetium tradat et possessionem accipiat**, et unicuique de parvolis alapes donet et torquat auriculas, ut ei in postmodum testimonium praebeant. Si autem testes non potuerit admanire, ut ei testimonium praebeant, tunc rem suam cum 3 sibi cum 7 cum sacramentis interpositione sibi studiat evindicare.

**) *i. e. rem (quae possessio, 'Besitzung', vocatur) accipiat, per ramum videlicet et cespitem, cfr. tit.* 59, *c.* 1.

2. Si quis consortem suum quantulumcumque superpriserit, cum 15 solidis restituat.

3. Si autem infra testamentum regis aliquid invaserit, aut cum sex iurit, quod infra terminatione testamenti nihil invasisset, aut cum 60 solidis omnem redditionem restituat.

4. Si autem ibidem infra terminationem aliqua p. 252. iudicia* seu sarte vel butinas aut mutuli facte exteterent, ad sacramentum non admittatur, sed in presenti cum legis beneficium cogatur restituere.

*) *sic* 1—3. 11; indicia 4. 9. 10; inditia 8; *deest* 6. 7.

5. Quod si extra marcha in sortem* alterius

*) forestem 4.

E CODD. B.

si magna cum 12 ad locum traditionis cum totidem numero pueris accedat, et sic eis praesentibus pretium tradat, et possessionem accipiat, et unicuique de parvulis alapas donet et torquet auriculas, ut ei postmodum testimonium praebeant. Si autem testes non potuerit congregare, ut ei testimonium praebeant, tunc rem suam cum 6 sive cum 7 cum sacramenti interpositione sibi studeat evindicare.

2. Si quis consortem suum quantulumcumque superpriserit, cum 15 solidis restituat.

3. Si autem infra testamentum regis aliquid invaserit, aut cum 6 iuret, quod infra terminationem testamenti nihil invasisset, aut cum 60 solidis omnem redditionem restituat.

p. 252. 4. Si autem ibidem infra terminationem aliqua indicia sua arte vel butinae aut mutuli facta extiterint, ad sacramentum non admittatur, sed in praesente cum legis beneficio cogatur restituere.

5. Quod si extra marcam in sortem alterius fuerit ingressus, iudicium conpraehensum conpellatur adimplere.

E CODD. A.

fuerit ingressus, iudicium conpraehensum conpellatur adimplere.

6. Quod si testamentum regio absque contrario testamento falso clamaverit, non aliunde quam de vita conponat.

7. Quod si duo testamenta regum ex una rem exsteterit, semper prior duplicem sorciatur porcionem.

8. Quod si quis de ecclesia aliquid vim abstulerit, cum superscripta lege in triplum restituat.

LXI.

1. Si quis servum suum libertum fecerit et civem Romanam portasque apertas conscripserit, [et] sine liberis discesserit, non alium quam fiscum habiat heredem.

2. Quod si aliquid criminis admiserit, secundum legem Romanam iudicetur. Et qui eum interficerit, 100 solidos multetur. p. 253.

3. Quod si dominus eius eum ante rege dinariari voluerit, licentiam habiat.

E CODD. B.

6. Quod si testamentum regis absque contrario testamento falsum clamaverit, non aliunde nisi de vita conponat.

7. Quod si duo testamenta regum de una re extiterint, semper prior duplicem sortiatur portionem.

8. Quod si quis de ecclesia aliquid vi abstulerit, cum superscripta lege in triplum restituat.

LXIII.

De libertis secundum legem Romanam.

1. Si quis servum suum libertum fecerit et civem Romanum portasque apertas conscripserit, si sine liberis discesserit, non alium nisi fiscum nostrum habeat heredem.

2. Quod si aliquid criminis admiserit, secundum legem Romanam iudicetur. Et qui eum interfecerit, 100 solidis multetur. p. 253.

3. Quod si dominus eius eum ante regem dinararium facere voluerit, licentiam habeat.

E CODD. ***A.***

LXII.

1. Si quis servum suum tributarium aut litum fecerat, si quis eum interficerit, 36 solidos culpabilis iudicetur.

2. Quod si dinariari eum voluerit, licentiam habeat. Et tunc 200* solidos valiat*.

*) qui eum interfecit, 200 solidos solvat 6. 7.

LXIII.

1. Si quis hominem in hostem interficeret, treplecem weregildum culpabilis iudicetur.

p. 254. 2. De texaga similiter.

LXIV.

Si quis hominem ad domum propriam cum hariraida interficeret, auctor facti ut triplicem weregildum multetur, et tres priores 90 solidos culpabiles iudicentur. Et quanti ei sanguinem funderent, unusquisque weregildum eum conponant. Et quanti-

---

E CODD. ***B.***

LXIV.

De homine qui servum tributarium facit.

1. Si quis servum suum tributarium aut litum fecerit, si quis eum interfecerit, 36 solidis culpabilis iudicetur.

2. Quod si dinarialem eum facere voluerit, licentiam habeat. Et tunc 200 solidos valeat.

LXV.

De homine in hoste occiso.

1. Si quis hominem in hoste interfecerit, triplici weregildo culpabilis iudicetur.

p. 254. 2. De furto similiter.

LXVI.

De homine in domo propria occiso.

Si quis hominem in domo propria cum hariraida interfecerit, auctor facti triplici weregeldo multetur, et tres priores 90 solidis culpabiles iudicentur. Et quanti ei sanguinem funderint, unusquisque weregildo eum conponat. Et quanticumque

E CODD. A.

cumque post auctorem et sanguinem effusuris vel post tres prioris fuerint, unusquisque ter quinos solidos multetur, et quicquid ibidem talaverent restituant*.

*) *codex* 5 *hic inserit titulum:* Quomodo wirageldum solvere potest, *i. e. tit.* XXXVI, *cap.* 11. *et* 12. *editionis nostrae.*

LXV.

1. Si quis legibus in utilitatem regis sive in hoste seu in reliquam utilitatem bannitus fuerit, et minime adimpleverit, si egritudo eum non detenuerit, 60 solidos multetur.

2. Si autem Romanus aut ecclesiasticus vel regius homo hoc fecerit, unusquisque contra auctorem suum 30 solidos culpabilis iudicetur. *p.* 255.

3. Si quis legatariam reges vel ad regem seu in utilitatem reges pergentem hospicio suscipere contempserit, nisi emunitas regis hoc contradixerit, 60 solidos culpabilis iudicetur. Aut si regius, Romanus aut ecclesiasticus homo hoc fecerit, unusquisque contra auctorem suum 30 solidos culpabilis iudicetur.

E CODD. B.

post auctorem et sanguinis effusores vel post tres priores fuerint, unusquisque 15 solidis multetur, et quicquid ibi talaverint, restituant.

LXVII.

De eo qui bannum non adimplet.

1. Si quis legibus in utilitatem regis sive in hoste sive in reliquam utilitatem bannitus fuerit, et minime adimpleverit, si egritudo eum non detenuerit, 60 solidis multetur.

2. Si autem Romanus aut ecclesiasticus vel regius homo hoc fecerit, unusquisque contra actorem suum 30 solidis culpabilis iudicetur. *p.* 255.

3. Si quis autem legatarium regis vel ad regem seu in utilitatem regis pergentem hospitio suscipere contempserit, nisi emunitas regis hoc contradixerit, 60 solidis culpabilis iudicetur. Aut si regius, Romanus aut ecclesiasticus homo hoc fecerit, unusquisque contra actorem suum 30 solidis multetur.

E CODD. A.

LXVI.

1. Si quis Ribuarius sacramentum fidem fecerit, super 14 noctis sibi septimus vel duodecimus vel septuagisimum secundo cum legitimo termino noctium studiat coniurare. Si autem contentio orta fuerit, quod sacramentum in die placitus coniurasset, tunc cum tercia parte iuratoris sui adfirmare studiat, aliquos a dextris [seu a senextris] stantibus. Sin autem nec sic satisfecerit, tunc secundum praesentia iudicis vel secundum terminationem sextam iuratorum suorum cum dextera armata tam priore quam posteriore sacramentum in praesentia iudicis confirmare studiat. Quod si verbis non dixerint*, omne repeticione cum legis beneficium studiat reformare, et unusquisque de iuratoribus 15 solidos culpabilis iudicetur. Si autem dixerint, iudicium accipiant.

*) direxerit 8—11.

2. Si autem regius, Romanus aut ecclesiasticus

E CODD. B.

LXVIII.

De sacramento.

1. Si quis Ribuarius sacramento fidem fecerit, super quattuordecim noctes sibi septimus seu duodecimus vel septuagisimus secundus cum legitimo termino noctium studeat coniurare. Si autem contentio orta fuerit, quod sacramentum in die placito non coniurasset, tunc cum tertia parte iuratorum suorum adfirmare studeat, aliquibus a dextris seu a sinistris stantibus. Sin autem nec sic satisfecerit, tunc secundum praesentiam iudicis vel secundum terminationem sextam iuratorum suorum cum dextera armata tam prius quam posterius sacramentum in praesentia iudicis confirmare studeat. Quod si verbis non direxerit, omnem repetitionem cum legis beneficio studeat reformare, et unusquisque de iuratoribus 15 solidis culpabilis iudicetur. Si autem contra dixerint, iudicium accipiant.

2. Si autem regius, Romanus aut ecclesiasticus taliter

E CODD. A.

taliter agerit, cum legitimum numero similiter studiat implere, aut legitimum solutionem restituat.

LXVII.

p. 256.

1. Si quis moriens debitosus* aut testamenta vel venditionis seu tradicionis aliquid fecerit, si filios aut filias non relinquerit, quicunque de parentibus suis, quantum unus solidus valet, in hereditatem reciperit, vel cui weregildum eius, si interfectus fuisset, legitimi obvenibat, omnem debitum** culpabilis iudicetur, et omnem factum eius idoniare studeat, aut culpam incurreret.

*) *i. e. qui compositionem debet.*
**) *i. e. compositionem.*

2. Si quis autem post fide facta sacramenti in hoste bannitus fuerit, si non perrexerit, post 40 noctis; si autem perrexerit, post arma positionem super 14 noctes coniurare studiat.

3. Quod si sacramentum illi, qui prosequitur, non pronunciaverit, ipsi, qui placuit, ante annum revo-

---

E CODD. B.

egerit, cum legitimo numero similiter studeat implere, aut legitimam solutionem restituat.

LXIX.

p. 256.

De eo qui filium non relinquit.

1. Si quis moriens debitor aut testamenta venditionis seu traditionis aliqua fecerit, si filios aut filias non relinquerit, quicumque de parentibus suis, quantum unus solidus valet, in hereditatem acciperit, vel cui weregildus eius, si interfectus fuisset, legitime obveniebat, omne debitum per ipsum solvi iudicatur, et omne factum eius idoniare studeat, aut culpam incurrat.

2. Si quis autem post fidem factam sacramenti in hostem bannitus fuerit, si non perrexerit, post 40 noctes; si autem perrexerit, post arma positionem super quattuordecim noctes coniurare studeat.

3. Quod si sacramentum ille, qui prosequitur, non pro-

E CODD. A.

p. 257. lutum vel septem noctis sacramentum suum coram testibus offerat, et coniurare studeat, et deinceps innocens habeatur.

4. Sin autem non adimpleverit, omnem repetitionem cum legis beneficius restituat.

5. Si quis pro hereditatem vel pro genuitatem certare coeperit post malo ordine cum 6 in ecclesia coniurata, cum 12 ad stafflo regis in circlo et in collore cum verborum contemplatione coniurare studeat. Si non adimpleverit, cum legis beneficium restituat. Aut si quis eum contra prendere voluerit, aut cum arma sua a se defensare voluerit ante rege, aut omnem repetitionem cum legis beneficium restituat.

LXVIII.

1. Si quis in caput vel in quacumque membro plagatus fuerit, et ossus exinde exierit, qui super viam 12 pedorum in scuto sonaverit, 36 solidos factus ei culpabilis iudicetur.

E CODD. B.

*p. 257. nuntiaverit, ipse, *qui placuit, ante annum revolutum vel septem noctes sacramentum suum coram testibus offerat, et coniurare studeat, et deinceps innocens habeatur.

4. Si autem non adimpleverit, omnem repetitionem cum legis beneficio restituat.

5. Si quis pro hereditate vel pro ingenuitate certare coeperit post malo ordine, cum 6 in ecclesia coniuret, cum 12 ad stappulum regis in circulo et in hasla, hoc est in ramo, cum verborum contemplatione coniurare studeat. Si non adimpleverit, cum legis beneficio restituat. Aut si quis eum contra prendere voluerit, aut cum armis suis se defensare studeat ante regem, aut omnem repetitionem cum legis beneficio restituat.

LXX.

De osse super viam sonante, vel absque effusione sanguinis.

1. Si quis in capite vel in quocumque membro plagatus fuerit, et os exinde exierit, quod si super viam 12 pedum in scuto iactum sonaverit, 36 solidis factus ei culpabilis iudicetur.

E CODD. A.

2. Si autem plura ossa exierint, pro unumquem- *p.* 258. que sonante solidus addatur.

3. Quod si factor negaverit, quod talis plaga non fuerit, in quantum confessus fuerit, solvat, et de reliquo cum 6 iuret. Aut si non dixerit*, tam ipse quam coniuratores sui, qui iurare coeperint, cum 15 solidos restituant.

*) direxerit 4. 8—11; direxit 5; verbum *addunt* 8—10.

4. Quod si quis absque effusione sanguinis in quacumque libet membro osso fregerit, bis novem solidos culpabilis iudicetur, aut cum 6 iuret, quod ossus fractus non fuisset, et tunc uno solido conponat.

5. Quod si quis absque effusionis sanguinis alii brachium, pedem, oculo, auditum, mucatum, digitum, vel quacumque libit membro mancaverit, sic eum conponat, hac sic cum gladio ipsum dibilitasset.

LXIX.

1. Si quis homo regi infidelis exsteterit, de vita conponat, et omnes res suas fisco censeantur.

E CODD. B.

2. Si autem plura ossa exierint, pro unoquoque osse *p.* 258. sonante solidus addatur.

3. Quod si factum negaverit, quod talis plaga non fuerit, in quantum confessus fuerit, solvat, et de reliquo cum 6 iuret. Aut si non direxerit verbum, tam ipse quam coniuratores sui, qui iurare coeperint, cum 15 solidis restituant.

4. Quod si quis absque effusione sanguinis in quocumque libet membro os fregerit, 18 solidis culpabilis iudicetur, aut cum 6 iuret, quod os fractum non fuisset, et tunc 1 solidum conponat.

5. Quod si quis absque effusione sanguinis alium brachio, pede, oculo, auditu, muccatu, digito, vel quocumque libet membro mancaverit, sic eum conponat, ac si cum gladio ipsum debilitasset.

LXXI.

De eo, qui regi infidelis extitit.

1. Si quis homo regi infidelis extiterit, de vita conponat, et omnes res eius fisco censeantur.

E CODD. A.

2. Si autem quis proximum sanguinis interficerit, vel incestum commisserit, exilio susteniat, et omnes ris suas fisco censeantur.

p. 259.

LXX.

1. Si quis homo a ligno seu a quolibet manufactile fuerit interfectus, non solvatur; nisi fortem quis auctorem interfectionis in usos proprios adsumpserit, tunc absque frido culpabilis iudicetur.

2. Si autem quis fossam vel puteum fecerit, seu pedica vel balista incaute posuerit, et ibidem hominem vel pecus debilitaverit vel interficerit, omnem conpositionem, sicut lex contenit Ribuaria, culpabilis iudicetur. Aut si negaverit, cum legitimo numero iurit.

3. Quod si in sepem animal inpalaverit, et ipsi sepes mentonalis non fuerit, dominus sepis interfectionem seu debilitatem rei culpabilis iudicetur*.

*) *codex* 11 *addit:* aut si negaverit, cum legitimo numero iuret.

4. Si autem virga de foris sepe incaute missa

E CODD. B.

2. Si autem quis proximum sanguinis interfecerit, vel incestum commiserit, exilium sustineat, et omnes res eius fisco censeantur.

p. 259.

LXXII.

De homine a ligno interfecto.

1. Si quis homo a ligno seu aliquolibet manufactile fuerit interfectus, non solvatur; nisi forte quis auctorem interfectionis in usos proprios adsumpserit, tunc absque fredo culpabilis iudicetur.

2. Si autem quis fossam vel puteum fecerit, seu pedicam vel ballistam incaute posuerit, et ibidem hominem vel pecus debilitaverit vel interfecerit, omne conpositione, sicut lex continet Ribuaria, culpabilis iudicetur. Aut si negaverit, cum legitimo numero iuret.

3. Quod si in saepem animal inpalaverit, et ipsa saepes mentonalis non fuerit, dominus saepis interfectionis seu debilitatis reus culpabilis iudicetur.

4. Si autem virga de foris saepe incaute missa fuerit et

E CODD. A.

fuerit et aliquid interfecerit, solvatur. Si autem de intus sepe se in virga inpalaverit, non est solvendus.

5. Quod si quis in sepem vel in quacumque libet periculo res alienas invitas minaverit, et ibidem interfecta vel debilitatas fuerint, similis restituat, aut cum 6 iurit, quod hoc non fecisset.

LXXI.

De quacumque causa fistuca intercesserit, lacina interdicatur, sed cum sacramento se edoniare [studeat*].

*) studeat *addunt* 4. 9.

LXXII.

1. Si quis hominem interciaverit, et infra placitum mortuos fuerit, in quadruvio cum retorta in pede sepeliatur, et ibidem ad diem placitus cum testibus p. 260. accidat, et cum ipsis sex, qui eum sepelire viderunt, in haraho coniuret, quod ibidem ipsi interciatus

---

E CODD. B.

aliquid interficerit, solvatur. Si autem de intus saepe se in virga inpalaverit, non est solvendus.

5. Quod si quis in saepem vel in quocumque libet periculo res alienas invitas minaverit, et ibidem interfectae vel debilitatae fuerint, similes restituat, aut cum 6 iuret, quod hoc non fecisset.

LXXIII.

De fistuca intercurrente.

De quacumque causa fistuca intercesserit, lacina interdicatur, sed cum sacramento se idoniare [studeant*].

*) studeant *addit* 3.

LXXIV.

De homine intertiato vel pecore mortuo.

1. Si quis hominem intertiaverit, et infra placitum mortuus fuerit, in *quadruvio cum retorta in pede sepeliatur, et * p. 260. ibidem ad diem placitus cum testibus accedat, et cum ipsis sex, qui eum sepelire viderunt, in araho coniuret, quod ibidem ipse intertiatus absque interfectione hominum, pecodum

E CODD. ***A.***

absque interfectionem hominum, pecodum vel alterius rei, nisi communem mortem consumptus, sepultus iaciat, et ipsam retortam in pedem habeat, et sic per ipsa retorta super ipso sepulchro semper de manu in manu ambulare debit, usque dum ad ea manu venit, qui eum inlicito ordine vindedit vel furaverit. Quod [si] ita non fecerit, capitale et dilatura cum legis beneficio seu con furtu culpabilis iudicetur.

2. Si autem ei fuga lapsus fuerit, si infra ducatum, super quattuordecim noctes; si extra ducato, super 40 noctes; quod si extra regno, super 80 placitus ei concidatur. Quod si infra placitum eum repraesentare non potuerit, capitale et dilatura seu texaga vel legis beneficio culpabilis iudicetur.

3. Si autem eum interficerit, nisi in quadruvio cum retorta sepultus, ipsi capitale et dilatura cum texaga seu cenu werdunia vel legis beneficium culpabilis iudicetur.

4. Si autem aliquid culpa emiserit, dum inter-

E CODD. ***B.***

vel alterius rei, nisi commune morte consumptus, sepultus iaceat, et ipsam retortam in pede habeat, et per ipsam retortam super ipso sepulchro semper de manu in manum ambulare debet, usque dum ad eam manum veniat, quae eum inlicito ordine vendidit vel furavit. Quod si ita non fecerit, capitali et dilatura cum legis beneficio seu cum furto culpabilis iudicetur.

2. Si autem ei fuga lapsus fuerit, si infra ducatum, supra quattuordecim noctes; si extra ducatum, super 40 noctes; quod si extra regnum, super 80 placitus ei concedatur. Quod si infra placitum eum repraesentare non potuerit, capitali et dilatura seu furto vel legis beneficio culpabilis iudicetur.

3. Si autem eum interfecerit, nisi in quadruvio cum retorta sepultus, ipse capitale et dilatura cum furto seu cinewerdunia vel legis beneficio culpabilis iudicetur.

4. Si autem aliquid culpae commiserit, dum intertiatus

E CODD. A.

tiatus est, ipsi ex hoc culpabilis iudicetur, qui eum eo tempore post se reteneat.

5. Si homo commendatus vel fugitivus defunctus fuerit, similiter in quadruvio cum retorta sepeliatur. Quod si ita non fecerit, ipsi, qui eum post se retenuit, precium rei cum legis beneficio culpabilis iudicetur.

6. Si autem animal intertiatus infra placitum mortuos fuerit, tunc illi, qui causam prosequitur, cum testibus memorare debet, qualiter adpreciatus fuerit, et illi, super quem interciatur, corio con caput p. 261. decortigato in praesentia iudicis auctorem suum ostendere debet. Quod si auctor reciperet, tanto solido uno de cine werdunia pro corio restituat.

7. Quod si animal vivum fuerit et debilitatum vel macilendum, quantum eo tempore adpreciatus fuerit, sic de cenu werdunia restituat. Si autem sanum vel inmaculatum restituerit, tunc omnem precium suum recipiat.

8. Quod si furtu ablatus fuerit, tunc illi, super

E CODD. B.

est, ipse de hoc culpabilis iudicetur, qui eum eo tempore post se retinuit.

5. Si homo commendatus vel fugitivus defunctus fuerit, similiter in quadruvio cum retorta sepeliatur. Quod si ita non fecerit, ipse, qui eum post se retinuit, pretium rei cum legis beneficio culpabilis iudicetur.

6. Si autem animal intertiatum infra placitum mortuum fuerit, tunc ille, qui causam prosequitur, cum testibus *memo- *p. 261. rare debet, qualiter adpretiatum fuerit, et ille, super quem intertiatur, corio cum capite decorticato in praesent a iudicis auctorem suum ostendere debet. Quod si auctor recip rit, tantum solidum unum de cine werdunia pro corio restituat.

7. Quod si animal vivum fuerit et debilitatum vel macelentum, quantum eo tempore adpraetiatum fuerit, sic de cine werdunia restituat. Si autem sanum vel inmaculatum res ituerit, tunc omne pretium suum recipiat.

8. Quod si furto ablatum fuerit, tunc ille super, puem

E CODD. A.

quem interciatus fuerit, capitale et dilatura cum texaga culpabilis iudicetur.

9. Vestimentum autem seu his similia absque probabile signum interciare prohibemus.

LXXIII.

1. Si quis ingenuos Ribuarios furonem ligaverit, et eum absque iudicio principes solvere praesumpserit, 60 solidos culpabilis iudicetur.

2. Si quis eum vim tullerit, 60 solidos culpabilis iudicetur.

3. Si autem legatus fuga lapsus fuerit, et hoc cum sex iuraverit, quod absque eius voluntate fuga lapsus fuisset, innocens habeatur.

4. Si autem, cui commendatus fuisset, fugam evaserit, 60 solidos culpabilis iudicetur.

p. 262.

LXXIV.

Hoc autem constituemus, ut nullus cum servo

E CODD. B.

intertiatum fuerit, capitale et delatura cum furto culpabilis iudicetur.

9. Vestimentum autem seu his similia absque probabili signo intertiare prohibemus.

LXXV.

De homine ligato absque iudicio dimisso.

1. Si quis ingenuus Ribuarius furem ligaverit, et eum absque iudicio principis solvere praesumpserit, 60 solidis culpabilis iudicetur.

2. Si quis eum vi tulerit, 60 solidis culpabilis iudicetur.

3. Si autem ligatus fuga lapsus fuerit, et hoc cum 6 conuraverit, quod absque eius voluntate fuga lapsus fuisset, innocens habeatur.

4. Si autem, cui commendatus fuerit, fuga evaserit, 60 solidis culpabilis iudicetur.

p. 262.

LXXVI.

Ut nullus cum servo traditionem vel commutationem faciat.

Hoc autem constituimus, ut nullus cum servo alieno nego-

E CODD. A.

alieno negutium faciat vel commutationem facere non praesumat, nec ei ullam commendationem vel contradicionis faciat, nec a servo quisquam commendatam vel traditam rem accipiat. Si quis autem post haec divinicionem servum aliquid commendare praesumpserit, nihil recipiat, et dominus eius ex hoc innocens habeatur. Similiter de puero vel de muliere alterius constituimus.

LXXV.

Si quis caballum, hominem, vel qualibet rem in via propriserit, aut eum secutus fuerit, per tres marcas ipsum ostendat, et sic postea ad reges stafflum. Sin autem aliter agerit, fur iudicandus est. Quod si quis latronum aliquid tullerit, similiter faciat.

LXXVI.

Si quis Ribuarius in silva commune seu reges vel alicuius locadam materiamen vel ligna finata abstulerit, 15 solidos culpabilis iudicetur, sicut de

---

E CODD. B.

tium faciat vel commutationem facere praesumat, nec ei ullam commendationem vel traditionem faciat, nec a servo quisquam commendatam vel traditam rem accipiat. Si quis autem post hanc definitionem servo aliquid commendare praesumpserit, nichil recipiat, et dominus eius de hoc innocens habeatur. Similiter de puero vel de muliere alterius constituimus.

LXXVII.

De re proprisa vel secuta.

Si quis caballum, hominem, vel quamlibet rem in via propriserit, aut eum secutus fuerit, per tres marcas ipsum ostendat, et sic postea ad regis stapplum. Sin autem aliter egerit, fur iudicandus est. Quod si quis latroni aliquid tulerit, similiter faciat.

LXXVIII.

De materiamine vel lignis furatis.

Si quis Ribuarius in silva communi seu regis vel alicuius locata materiamen vel ligna fissa abstulerit, 15 solidis culpabilis iudicetur, sicut de venationibus vel de piscationibus, quia non

E CODD. A.

venationibus vel de piscationibus, quia non res possessa, sed de ligna agitur. Aut si negaverit, cum tres iurit.

LXXVII.

p. 263. Si quis hominem super res suas conprehenderit, et eum ligare voluerit, aut super uxorem, aut super filiam, vel his similibus, et non praevaluerit legare, sed colebus ei excesserit, et eum interficerit, coram testibus in quadruvio in clita eum levare debet, et sic 40 seu 14 noctes custodire, et tunc ante iudice in harao coniurit, quod eum de vita forfactum interfecisset. Sin autem ista non adimpleverit, homicidii culpabilis iudicetur. Aut si negaverit, cum legitimo numero iuret, quod hoc non fecisset.

LXXVIII.

Si quis furonem in domo reciperet, vel ei ospicium seu victum praestiterit, dum res alienas furaverit, ipsi

---

E CODD. B.

res possessa est, sed de ligna agitur. Aut si negaverit, cum 3 iuret.

p. 263. LXXIX.

De homine furbattudo.

Si quis hominem super rebus suis conpraehenderit, et eum ligare voluerit, aut super uxorem, seu super filiam, vel his similibus, et non praevaluerit ligare, sed procolebus ei excesserit, et eum interficerit, coram testibus in quadruvio in clida eum levare debet, et sic 40 seu quattuordecim noctes custodire, et tunc ante iudicem in araho coniuret, quod eum de vita forfactum interfecisset. Sin autem ista non adimpleverit, homicidii culpabilis iudicetur. Aut si negaverit, cum legitimo numero iuret, quod hoc non fecisset.

LXXX.

De eo qui furem in domo reciperit.

Si quis furem in domo reciperit, vel ei hospitium seu victum praestiterit, dum res alienas furatus fuerit, ipse similis

E CODD. A.

similis furonem culpabilis iudicetur, aut cum sex iurit, quod eum non celasset nec in domo pavisset.

LXXIX.

Si quis homo propter furtum comprehensus fuerit, et legitime superiuratus, et in iudicio principes penditus fuerit, vel in quocumque libet patibulum vitam finiverit, omnes res suas heredes possedeant, exceptis p. 264. capitale et dilatura in loco restituant.

LXXX.

Si quis Ribuarium de via sua ostaverit, 15 solidos culpabilis iudicetur, aut cum 6 iurit, quod ei viam suam cum arma numquam contradixisset.

LXXXI.

Si quis homo Ribuarius defunctus fuerit, vel interfectus, et filium reliquerit, usque 15. anno pleno nec

---

E CODD. B.

furi culpabilis iudicetur, aut cum 6 iuret, quod eum nec caelasset nec in domo pavisset.

LXXXI.

De homine penduto et eius hereditate.

Si quis homo propter furtum conpraehensus fuerit, et legitime superiuratus, et iudicio principis pendutus fuerit, vel in quocumque libet patibulo *vitam finierit, omnes res eius heredes * p. 264. possideant, excepto capitale et dilatura in locum restituant.

LXXXII.

De viae lacina.

Si quis Ribuarius ingenuum Ribuarium de via obstaverit, 15 solidis culpabilis iudicetur, aut cum 6 iuret, quod ei viam suam cum armis numquam contradixisset.

LXXXIII.

Ut parvulus non respondeat ante 15 annos.

Si quis homo Ribuarius defunctus fuerit vel interfectus, et filium reliquerit, usque 15. annum plenum nec causam prose–

E CODD. A.

causam prosequatur, nec in iudicium interpellatus responsum reddat; 15. autem anno aut ipsi respondeat, aut defensorem elegat. Similiter et filia.

LXXXII.

1. Si quis Ribuarius in messe aliena vel in quacumque libet clausuram damnum fecerit, aestimatione damni culpabilis iudicetur*. Si autem negaverit, et convictus fuerit, capitale cum texaga et dilatura culpabilis iudicetur.

*) *codex* 8 *hic inserit:* Si autem negaverit et convictus fuerit, cum 15 solidis damno restituat. Si quis absente pastore peculium in parricho miserit et aliquid exinde perdiderit, similem restituat.

2. Si quis peculium in messe adpraehenso ad paricum minare non permiserit, 15 solidos culpabilis iudicetur, aut cum 6 iurit, quod hoc non fecissit.

LXXXIII.

1. Si quis baro seu mulier Ribuaria per* maleficium aliquem perdiderit**, weregildum conponat.

*) venenum seu per aliquod *inserunt* 8. 10.
**) aut interficerit *addunt* 3. 8. 10.

E CODD. B.

quatur, nec in iudicio interpellatus responsum reddat; 15. autem anno aut ipse respondeat, aut defensorem eligat. Similiter et filia.

LXXXIV.

De damno in messe vel in clausura.

1. Si quis Ribuarius in messe aliena vel in quacumque libet clausura damnum fecerit, aestimatione damni culpabilis iudicetur. Si autem negaverit, et convictus fuerit, capitale cum furto et dilatura culpabilis iudicetur.

2. Si quis peculium alieno in messe adpraehensum ad parricum minare non permiserit, 15 solidis culpabilis iudicetur, aut cum 6 iuret, quod hoc non fecisset.

LXXXV.

De maleficio.

1. Si quis vir seu qua mulier Ribuaria per venenum, seu per aliquod maleficium aliquem perdiderit, weregildum conponat.

E CODD. A.

2. Si autem mortuos non fuerit, et varietatem seu debilitatem probabile ex hoc in corpus habuerit, 100 solidos culpabilis iudicetur, aut cum 6 iurit.

LXXXIV.

Si quis grafionem ad res alienas iniuste tollendas invitaverit, 45 solidos [culpabilis iudicetur, et] similem restituat.

LXXXV.

1. Si quis corpus mortuum, priusquam sepeliatur, expoliaverit, 100 solidos* cum capitale et dilaturas multetur.

*) culpabilis iudicetur et similis restituat *inserit* 7.

2. Si autem eum ex homo traxerit et expoliaverit, 200 solidos cum capitale et dilaturas culpabilis iudicetur, vel wargus sit*, usque ad parentibus satisfecerit.

*) hoc est expulsus *inserunt* 8. 10.

LXXXVI.

1. Si quis caballum alterius mortuum seu quo-

E CODD. B.

2. Si autem mortuus non fuerit, et varietatem seu debilitatem probabilem ex hoc in corpore habuerit, 100 solidis culpabilis iudicetur, aut cum 6 iuret.

LXXXVI.

De gravione iniuste invitato.

Si quis gravionem ad res alienas iniuste tollendas invitaverit, 45 solidos conponat, et similem restituat.

LXXXVII.

De corpore expoliato.

1. Si quis corpus mortuum, priusquam sepeliatur, expoliaverit, 100 solidis cum capitale et dilatura multetur.

2. Si autem eum ex humo traxerit et expoliaverit, 200 solidis cum capitale et delatura culpabilis iudicetur, vel wargus sit, hoc est expulsus, usque dum parentibus satisfaciat.

LXXXVIII.

De caballo excorticato.

1. Si quis caballum alterius mortuum seu quodcumque

E CODD. A.

cumque libet animal extra consilium domini sui excorticaverit, 30 solidos culpabilis iudicetur.

2. Si autem negaverit, et convictus fuerit, 100 solidos cum capitale et delatura multetur.

LXXXVII.

Si quis hominem, qui forbannitus est, in domo recipere praesumpserit, si Ribuarius est, 60 solidos, si regius, Romanus, vel ecclesiasticus, 30 solidos culpabilis iudicetur.

LXXXVIII.

Hoc autem consensu et consilio seu paterna tradicione et legis consuetudinem super omnia iubemus, ut nullus obtimatis, maior domus, domesticus, comes, gravio, cancellarius, vel quibuslibet gratibus sublimitas, in provincia Ribuaria in iudicio resedens munera ad iudicio pervertendo non recipiat. Quod si quis in hoc depraehensus fuerit, de vita conponatur.

E CODD. B.

libet animal extra consilium domini sui excorticaverit, 30 solidis culpabilis iudicetur.

2. Si autem negaverit, et convictus fuerit, 100 solidis cum capitale et delatura multetur.

LXXXIX.

De homine forbannito.

Si quis hominem, qui forbannitus est, in domum recipere praesumpserit, si Ribuarius est, 60 solidis, si regius, Romanus, vel ecclesiasticus, 30 solidis culpabilis iudicetur.

XC.

Ut nemo munera in iudicio accipiat.

Hoc autem consensu et consilio seu paterna traditione et legis consuetudine super omnia iubemus, ut optimates, maiores domus, domesticis, comites, graviones cancellarii, vel quibuslibet gradibus sublimati, in provincia Ribuaria in iudicio residentes munera ad iudicium pervertendum non recipiant. Quod si quis in hoc depraehensus fuerit, de vita conponat.

E CODD. A.

LXXXIX.

Nec nullus iudex fiscalis de quacumque libet causa freta non exigat, priusquam facinus conponatur. Si quis autem per cupiditatem istam transgressus fuerit, legibus conponatur. Fretum autem non illi iudici tribuat, cui culpa commisit; sed illi, qui solucionem recipit, terciam partem coram testibus fisco tribuat, ut pax perpetua stabilis permaneat.

EXPLICIT LEX RIBUARIA. DEO GRATIAS. AMEN.

E CODD. B.

XCI.

Ut iudices sive missi fiscales freda non exigant, priusquam facinus conponatur.

Hoc quoque iubemus, ut iudices supra nominati sive fiscales de quacumque libet causa freda non exigant, priusquam facinus conponatur. Si quis autem per cupiditatem ista transgressus fuerit, legibus conponatur. Fredum autem non illi iudici tribuat, cui culpam commisit; sed illi, qui solutionem recipit, tertiam partem coram testibus fisco tribuat, ut pax perpetua stabilis permaneat.

EXPLICIT LEX RIBUARIORUM.

CORRIGENDUM.

Titulus 25. *legis Ribuariae secundum textum A, quem edidi, compositionem* 6 *solidorum, non* 5 *solidorum habet. Compositio* 5 *solidorum, quam textus B et codd. A* 2—4. 6. 7. 9. 10. *habent, postea inducta esse videtur. Mutanda igitur erunt, quae p.* 15 *(§. 7) disserui. Solus tit.* 24 *(qui compositionem Salicam* $2^1/_2$ *solidorum habet) postea legi Ribuariae additus esse videtur.*

CAPITULARE LEGI RIBUARIAE ADDITUM. 803.

ex editione Alfredi Boretii repetitum[1].

LL. Capp. I, p. 117.

Incipit nova legis constitutio Karoli imperatoris qua in lege Ribuaria mittenda est.

1. I. cap. Si quis ingenuus ingenuum ictu percusserit, quindecim solidos conponat.

2. X. cap. Homo regius, id est fiscalinus, et aecclesiasticus vel litus interfectus centum solidis conponatur.

3. XII. cap. Homo ingenuus, qui multa qualibet solvere non potuerit et fideiussores non habuerit, liceat ei semetipsum in wadium ei, cui debitor est, mittere, usque dum multa, quam debuit, persolvat.

4. Item in eodem capitulo[2]. De soniste aut sexcentos solidos conponat aut cum duodecim iuret aut, si ille, qui causam quaerit, duodecim hominum sacramentum recipere noluerit, aut cruce aut scuto et fuste contra eum decertet.

5. XX. cap. Nemini liceat servum suum propter damnum ab illo cuilibet inlatum dimittere; sed iuxta qualitatem damni dominus pro ipso respondeat vel eum in compositione aut ad poenam petitoris offerat. Si autem servus perpetrato scelere fugerit, ita ut a domino penitus inveniri non possit, sacramento *p. 118. se dominus eius excusare* studeat, quod nec suae voluntatis nec conscienciae fuisset, quod servus eius tale facinus commisit*.

*) XXX. Sicut petierunt, ita domnus imperator consensit *addunt codd.* 1. 2.

6. XXXIII. cap.[3] Si quis ad mallum legibus mannitus fuerit et non venerit, si eum sunnis non detenuerit, quindecim solidis culpabilis iudicetur; sic ad secundam et terciam. Si autem ad quartam venire contempserit, possessio eius in bannum mittatur, donec veniat et de re, qua interpellatus fuerit, iustitiam fatiat. Si infra annum non venerit, de rebus eius, quae in bannum missae sunt, rex interrogetur, et quicquid inde iudicaverit fiat. Prima ammonitio* super noctes septem, secunda super noctes quattuordecim, tertia super viginti et unam, quarta

*) mannitio *cod.* 3. 4.

1) *Codices numeris* 1—4. *a Boretio notati sunt:* 1. *Paris.* 4629. 2. *Cheltenham* 1736. 3. *Vatic. Pal.* 773. 4. *Epored.* 33. 2) *Spectat ad tit.* 18. *huius editionis.* 3) *Spectat ad tit.* 32. *huius editionis.*

super quadraginta duas. Similiter et de benefitio hominis, si forte res proprias non habuerit, mittatur in bannum usque quo rex interrogetur.

7. XXXV. cap.[4] Si auctor venerit et rem interciatam recipere rennuerit, campo vel cruce contendatur.

8. XLVIII. cap. Qui filios non habuerit et alium quemlibet haeredem sibi facere voluerit, coram rege vel coram comite et scabineis vel missis dominicis, qui tunc ad iustitias faciendas in provincia fuerint ordinati, traditionem faciat.

9. LVII. cap. Homo denarialis non ante haereditare in suam agnationem poterit, quam usque ad terciam generationem perveniat.

10. LXIIII. cap.[5]. Homo cartularius similiter.

11. LXVII. cap. Omne sacramentum in ecclesia aut supra reliquias iuretur; et quod in ecclesia iurandum est, vel cum sex electis vel, si duodecim esse debent, quales potuerit invenire: sic illum Deus adiuvet et sancti, quorum istae reliquiae sunt, ut veritatem dicat.

12. LXXII. cap. Si res interciata furto ablata fuerit, liceat ei, super quem res interciata fuerit, sacramentum se excusare de furto, nec suae voluntatis aut conscientiae fuisse, quod ablatum est; et tantum sine dampno restituat.

4) *Spectat ad tit.* 33. *huius editionis.* 5) *Spectat ad tit.* 61. *huius editionis.*

LEX
FRANCORUM CHAMAVORUM.

PRAEFATIO.

LL. V, p. 269.

Quid sibi velit brevis ea lex, quam docti nostra aetate legem Francorum Chamavorum appellare solent, tenore libelli ipsius satis demonstratur. Inscribitur lex his verbis: Notitia vel commemoratio de illa euua, quae se ad Amorem habet. *Bis in contextu legis (c.* 26. 28*) de furto* in Amore (Ammore) *commisso agitur. Verbis* ad Amorem, in Amore *terram eam significari, quae in documentis saeculi noni* Hamarland, Hamalant, Hammelant, Hamuland *appellatur, Frisionibus et Saxonibus ('Maasgau') vicinam (cfr.* c. 27—29 *legis nostrae), pro certo haberi potest*[1]*. Nomen pago dederunt Chamavi, vetus atque inclita civitas Germanorum, quae iam Tacito nota (Annal. XIII, c.* 55. *Germania c.* 33. 34*) postea pars Francorum effecta est. Saeculo nono pagus Hamalant pago Ribuariorum adnumeratur. Quae cum ita sint, lex nostra pro additamento quodam legis Ribuariae haberi potest, eamque formam monstrat, in quam ius Ribuariorum in confinio illo inter Ribuarios, Frisiones, Saxones mutatum est.*

Neque minus aperte causam iuris Francorum Chamavorum describendi libellus noster indicat. Legimus enim legis initio: In primo capitulo de causis ecclesiae et de illis servis Dei, qui ibidem deserviunt, sic habemus, quomodo et alii Franci habent. *Quae verba intelligi non possunt, nisi supponimus, de certis capitulis missos quaesivisse et responsa a populo accepisse. Primum igitur e propositis capitulis haec habebat:* De causis ecclesiae et de illis servis Dei, qui ibidem deserviunt; *secundum capitulum (de quo lex nostra c.* 2. *agit):* De banno dominico. *Aliud capitulum:* De ingenuis homini-

1) *Cfr. quae nuper exposuit R. Schroeder, 'Untersuchungen zu den fränkischen Volksrechten', ap. Pick, 'Monatsschrift für die Geschichte Westdeutschlands, VI. Jahrgang',* 1880, *p.* 492 *sqq., qui nomine Hamalant tres pagos: Hamalant (sensu strictiore), Twente et Thrianta, comprehensos fuisse ostendit. Cfr. R. Schroeder in 'Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Germanistische Abtheilung', II. (*1881*), p.* 47. 48.

bus, quomodo aut qualiter ad placitum per bannum debeant *p. 270. venire *(c. 43). Item aliud capitulum:* *De raptu *(c. 45). Neminem fugit, haec capitula cum illis convenire, quae,* capitula missorum *appellata, aetate Karolingorum missis dominicis* memoriae causa *tradebantur*[2]. *Interrogatum igitur est de iure Francorum Chamavorum a missis, qui capitula interrogationum secum ferebant. Quos missos dominicos fuisse a rege Francorum directos, re ipsa satis apparet. Responsa autem non scripto, sed voce data sunt, postea litteris mandata, id quod inscriptione libelli nostri probatur, cum lex nostra* notitia vel commemoratio *appelletur.* Notitia *enim documentum est, quod actum iuris non praesentem continet (ut* carta*), sed praeteritum probat*[3]. *Habemus igitur ante oculos libello nostro acta inquisitionis, quam missi dominici in conventu populi de iure Francorum Chamavorum instituerunt.*

Karolum Magnum cum constet post imperatoriam dignitatem adeptam legibus popularibus describendis operam dedisse[4], *libellum nostrum saeculo nono ineunte conscriptum esse, coniicere possumus.*

Atque Stephanus quidem Baluzius, vir clarissimus, legem nostram capitulare Karoli Magni putavit esse, eamque inter capitularia regum Francorum (1772, tom. I, p. 349) edidit ita inscriptam: Capitulare tertium anni 813. sive capitula 46. de caussis necessariis ecclesiae Dei et populo christiano, data, ut videtur, Aquisgrani in generali populi conventu anno 813, mense Septembri. *Contra G. H. Pertz b. m., lege nostra ius pagi Xantensis contineri existimavit*[5]. *Quas opiniones post Iac. Grimm et alios refutavit imprimis vir doctissimus*

2) *Cfr. A. Boretius, 'Die Capitularien im Longobardenreich. Halle* 1864', *p.* 17. — *Quae in lege nostra de capitulis illis, quae missi dominici secum attulerant, inveniri possunt, typis latius positis distinxi.* 3) *Cfr. H. Brunner, 'Carta und Notitia (Festgaben für Mommsen',* 1877*), p.* 5 *sqq. H. Brunner, 'Zur Rechtsgeschichte der römischen und germanischen Urkunde' I (*1880*), p.* 211 *sqq.* 4) *Cfr. Einhardi Vita Karoli M. c.* 29*:* Omnium nationum, quae sub eius dominatu erant, iura, quae scripta non erant, describere ac litteris mandari fecit. *Annal. Lauresham. a.* 802 (*Pertz, Monum. Script. I, p.* 39): imperator — — congregavit duces, comites et reliquo christiano populo cum legislatoribus, et fecit omnes leges suas in regno suo legi et tradi unicuique homini legem suam et emendare, ubicumque necesse fuit, et emendatam legem scribere, et ut iudices per scriptum iudicassent et munera non accepissent, sed omnes homines, pauperes et divites, in regno suo iustitiam habuissent. 5) *Pertz, Monum. Leg. I, p.* 35. *'Götting. Gel. Anz.* 1835, *Stück* 163. 164'. *'Archiv der Gesellschaft für deutsche Geschichtskunde' VI, p.* 715*; VII, p.* 753. *'Abhandl. d. königl. Akademie der Wiss. zu Berlin',* 1848, *p.* 411 *sqq. Cfr. infra c.* 10. 11, *ubi Pertz vocibus* in sanctis, in sanctum, in loco, qui dicitur, sanctum, *civitatem Xanten significari existimavit.*

E. Th. Gaupp[6] *libello nostro legem Francorum Chamavorum exhiberi contendens. Quem cum reliquis huius aetatis viris doctis nos quoque secuti sumus.*

Codicibus manuscriptis lex Chamavorum tradita est duobus:

1) *Codex Paris. Lat.* 9654 *(antea Suppl. Lat.* 75, *olim S. Vincentii Metensis), saec. X, fol.* 134. *recto, cfr. supra praef. legis Ribuariae p.* 23.

2) *Codex Paris. Lat.* 4628 *A (olim Navarricus), saec. X, fol.* 38. *recto.*

Tertius codex: Paris. Lat. 4631 *(fol.* 28. *recto), cum apographum codicis* 2 *sit, nullius est momenti.*

Baluzius editionem suam e duobus illis codicibus arbitrio suo composuit. Editio nostra codice 1 *pro fundamento usa est, habita tamen ratione lectionum codicis* 2. *Codex* 1 *legem in quadraginta quinque capita divisit; codex* 2 *in quadraginta septem capita (capitulo* 35 *editionis nostrae omisso). Quadraginta *octo capitulorum divisio (a Gauppio introducta)* *p. 271. *cum et in codice* 2 *inveniatur (si capitulum omissum addimus) et iam virorum doctorum in usu sit, in nostra quoque editione observandam eam esse existimavi.* *R. S.*

6) '*Lex Francorum Chamavorum oder das vermeintliche Xantener Gaurecht. Herausgegeben und erläutert von Dr. Ernst Theodor Gaupp. Breslau* 1855'. *Lingua Gallica libellum Gauppii reddidit Laboulaye in 'Revue historique de droit français et étranger' I (*1855*), p.* 417 *sqq. Annotationes criticas attulit H. Zoepfl, 'Die Euua Chamavorum, ein Beitrag zur Kritik und Erläuterung ihres Textes (aus den Heidelberger Jahrbüchern* 1856, *Nr.* 22 *sqq. besonders abgedruckt)'*, 1856. — *Nuper de lege nostra tractavit R. Schroeder l. cit. (not.* 1*).*

NOTITIA VEL COMMEMORATIO DE ILLA EUUA, QUAE SE AD AMOREM HABET[1].

I.

In primo capitulo de causis ecclesiae et de illis servis Dei, qui ibidem deserviunt, sic habemus, quomodo et alii Franci habent.

II.

De banno dominico similiter habemus, sicut alii Franci habent.

III.

Qui hominem Francum occiderit, solidos 600 componat. Ad opus dominicum [et] pro fredo solidos 200 componat.

IV.

Qui hominem ingenuum occiderit, solidos 200 componat, et exinde in dominico terciam partem componat.

V.

Qui lidum occiderit, componat solidos 100, et exinde in dominico terciam partem.

VI.

Qui servum occiderit, solidos 50 componat. Exinde in dominico, sicut diximus, terciam partem.

VII.

Si quis comes in suo comitatu occisus fuerit, in tres weregildos, sicut sua nativitas est, componere faciat.

1) *Ita 1, verbis* ad Amorem *codex* 1 *superscripsit glossam interlinearem:* gezunfti *(i. e. pactum, conventio), qua verbum* euua *transferri, iam Gauppius, l. cit. p. 7, recte monuit;* Notitia vel commemoratio de illis quae ammoneri debent 2, *corruptum verbum* ammoneri *argumento est, archetypum, ex quo codex 2 fluxit, hic quoque habuisse:* Ammorem, *cfr. infra c.* 26. 28.

p. 272.

VIII.

Si quis missum dominicum occiderit, quando in missatico directus fuerit, in tres weregildos, sicut sua nativitas est, componere faciat.

IX.

Si quis wargengum occiderit, solidos 600 in dominico componat.

X.

Si quis hominem ingenuum ad servitium requirit, cum 12 hominibus de suis proximis parentibus in* sanctis iuret, et se ingenuum esse faciat*, aut in servitium cadat.

*) *Codex* 2: in sanctum ingenuum se esse faciat.

XI.

Qui per hantradam hominem ingenuum dimittere voluerit, sua* manu duodecima ipsum ingenuum dimittere faciat*.

*) *Codex* 2: in loco, qui dicitur sanctum, sua manu cum 12 ipsum ingenuum dimittere faciat.

XII.

Qui per cartam aut per hantradam ingenuus est, et se ille foris de eo miserit, tunc ille leodis in dominicum veniat, et suus peculiaris traditum iam dicto domino non fiat.

XIII.

Qui per cartam est ingenuus, sic debet in omnia pertinere sicut alii Franci.

XIV.

Qui de mundeburgio aliquid habuerit, ad illum seniorem, qui eum ingenuum dimisit, sua peculia reverti faciat.

XV.

De quali causa quod sacramentum permiserit*, et ad placitum non iuraverit, ipsam causam reddere faciat.

*) *Sic* 1. 2; promiserit *correxit Baluzius*.

XVI.

p. 273.

Qui* homini alio adframivit per wadium*, et ipse homo eum dampnum incurrere dimittit, ille, qui suo wadio adhramivit, de suo omnia componat super noctes 7. Ille, qui precat adhramire, duplum componere faciat.

*) *Codex* 2: Qui propter alium hominem wadium adhrammivit.

XVII.

Si quis hominem Francum sine culpa ligaverit*, solidos 12 componat, et in fredo dominico solidos 4.

*) plagaverit 2.

XVIII.

Qui per capillos Francum priserit, solidos 12, et in dominico solidos 4. Et qui ei sanguinem sine culpa effuderit, solidos 12 componat, et in fredo dominico solidos 4.

XIX.

Si quis hominis Franci casam infregerit, solidos 12 componat, et in dominico solidos 4.

XX.

Si quis hominis Franci curtem infregerit, solidos 6 componat, in dominico solidos 4. Suam manum aut suum pedem aut suum oculum pro quarta parte de sua leode, et in fredo dominico semper de unaquaque re solidos 4.

XXI.

De ingenuo homine in emendatione sua solidos 8, nisi, sicut superius diximus, in fredo dominico solidos 4.

XXII.

p. 274.

De lido in emendatione solidos 4, in fredo dominico solidos 4.

XXIII.

De servo in emendatione solidos 2, in fredo dominico solidos 4.

XXIV.

Quidquid involant, 9 geldos componere faciat, et de unoquoque latrocinio in dominico fredo solidos 4.

XXV.

Quicquid in casa furaverit, in wirdira solidos 7. De warnione in wirdira solidos 7. De spadato caballo solidos 7. De servo solidos 7. De spata 7. De iumenta solidos 4. De bove solidos 2. De vacca solidos 2. De porcis et vervecis et animalibus iuvenibus et de capris terciam partem quantum valet in wirdira.

XXVI.

Quicquid in Amore* in alterum furatum habent, in duos geldos componere faciat, in wirdira uncias duas, in fredo solidos 4.

*) Ammore 2.

XXVII.

Et quicquid in Mashau furaverit, duos geldos componere faciat, in wirdira uncias duas, in fredo dominico solidos 4.

XXVIII.

Quicquid in Amore* Fresiones iniuste tulerint, per aliud tantum componere faciat, in fredo solidos 4.

*) Ammorem 2.

XXIX.

Quicquid Saxones contra rectum tulerint, cum alio tantum eum emendare faciat, in fredo solidos 4.

XXX.

Si quis infra pagum latronem comprehenderit, et ante illum comitem eum non adduxerit aut ante suum centenairum, solidos 60 componere faciat.

XXXI.

Si quis latronem viderit cum furtu ambulantem et cognitum non fecerit, in fredo dominico solidos 4 solvere faciat.

XXXII.

p. 275.

Si quis in sanctis reliquiis se periuraverit, manum suam perdat, aut eam redimat quarta parte de sua leode in dominico.

XXXIII.

Quicquid contra rectum fecerit, cum solidis 4 in fredo dominico componere faciat*.

*) *In codice 2 hoc caput ita legitur:* Quicquid contra drictum fecerit, cum solidis 4 emendare faciat, in fredo solidos 4.

XXXIV.

Si quis cum armis bannitus fuerit, et non venerit ibi, solidos 4 in fredo dominico componere faciat.

XXXV.

Si quis cum caballo bannitus fuerit, in fredo dominico solidos 4 componere faciat.

XXXVI.

Si quis wactam aut wardam dimiserit, quando ille comes ei cognitum fecerit, in fredo dominico solidos 4 componere faciat.

XXXVII.

Quisquis audit arma clamare et ibi non venerit, in fredo dominico solidos 4 componere faciat.

XXXVIII.

Si quis sclusam dimiserit, quando suus comes ei commendat facere, in fredo solidos 4 componere faciat. Quando rumpit et eam emendare noluerit, solidos 4 in dominico componere faciat.

XXXIX.

Si quis ad pontem publicum bannitus fuerit et ibi non venerit, solidos 4 in fredo componat.

XL.

Si quis comes ad placitum suum hominem bannit et ibi non venerit, in fredo solidos 4.

XLI.

Si quis viam publicam clauserit, in fredo dominico solidos 4.

XLII.

Si quis Francus homo habuerit filios*, hereditatem suam de sylva et de terra eis dimittat et de mancipiis et de peculio. De materna hereditate similiter in filiam veniat.

*) duos *addit* 1, *quod sensu caret et fortasse ex ultimis litteris antecedentis verbi* filios *iteratis originem duxit; codex* 2, *ubi* duos *deest, genuinum textum huius capitis absque dubio exhibet.*

p. 276.

XLIII.

De ingenuis hominibus, quomodo aut qualiter ad placitum per bannum debeant venire. Ingenuus, si per comitem aut per missum suum bannitus fuerit infra comitatum de maxima causa, super noctes 14 ad placitum veniat. Si minor causa extiterit, super noctes 7 ad placitum veniat.

XLIV.

Si quis de lido suo pro aliqua causa in ratione fuerit inventus, super noctes 14 ipsum lidum ad placitum adducat, si senior suus in ipso comitatu est. Si in alio comitatu est, ipse lidus suum seniorem ad placitum adducat super noctes 25. Si in tercio comitatu est, super noctes 42. Si in alio ducato est, super noctes 84 cum suo seniore veniat ad ipsum placitum*.

*) cum seniore suo ducat ad placitum 2.

XLV.

De raptu. Si quis ingenuus cum lidis raptum fecerit, cum uno wadio et una manu emendare studeat.

XLVI.

Si quis hominem in mordro occiderit, tunc exeat ad iudicium, aut suus senior per sacramentum eum liberet.

XLVII.

Si cuius puellam sponsatam alius priserit, solidos 200 componere faciat, in fredo solidos 60.

XLVIII.

Si fur de 7 latrociniis comprobatus fuerit, exiet ad iudicium. Si ibi incenderit, tradant eum ad mortem. Et posteaquam ad iudicium ambulaverit, si ibi non incenderit, tunc liceat suo seniori wadio suo illum adhrammire et pro eo emendare ac de morte liberare.

EXPLICIT.

INDEX RERUM ET VERBORUM.

SCRIPSIT K. ZEUMER.

Nudi numeri titulos et capita legis Ribuariae indicant, numeri litera p. praemissa paginas; r. significat rubricas et textus B in contextu legis Ribuariae editas et eas, quae in indicibus p. 33—39. *exstant. Cap.* = *Capitulare p.* 108 *sq. Ch.* = *Lex Cham.; Gl.* = *Glossa codicis Sancti Petri in Silva nigra nr.* 87, *cf. LL. V, p.* 277.